

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav východoevropských studií

Diplomová práce

Bc. Anna Hausenblasová

**Československé a sovětské výtvarné umění ve třicátých letech 20.
století: kontakty, vlivy, vzájemné působení**

Czechoslovak and Soviet Art in the 1930s: Contacts, Influences, Interactions

Mé poděkování patří především vedoucímu práce PhDr. Stanislavu Tumisovi M.A., Ph.D. za trpělivost a cenné rady. Chtěla bych též poděkovat zaměstnancům archivu Národní galerie, archivu Hlavního města Prahy a archivu Ministerstva zahraničních věcí za vstřícnost a pomoc při vyhledávání materiálů. Velký dík patří též doc. PhDr. Marii Rakušanové, Ph.D., Mgr. Jakubu Hauserovi, PhDr. Zdence Klímové a Bc. Amal Klímové, za jejich rady a doporučení. Dále bych chtěla poděkovat rodičům, partnerovi a přátelům za podporu a pochopení.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 17. srpna 2018

.....
Anna Hausenblasová

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na kontakty mezi Československem a Sovětským svazem v oblasti výtvarného umění ve třicátých letech 20. století. Mapuje tuto problematiku v letech 1930 až 1938 (do Mnichovské dohody). První část textu se věnuje historicko-politickému pozadí doby a kulturním vztahům mezi oběma státy s důrazem na výtvarné umění. Pomocí analýzy a komparace československého dobového periodického tisku a archivních materiálů, zvláště politických zpráv a korespondence, jsou v další části rekonstruovány konkrétní projevy těchto vzájemných vztahů. Práce se zaměřuje především na realizované výstavy uměleckých děl a jejich reflexi. To vše je zasazeno do historického a politického kontextu, čímž je dosaženo komplexního popisu dané problematiky.

Klíčová slova

Československo, grafika, karikatura, katalog, kontakty, periodický tisk, politické zprávy, Sovětský svaz, třicátá léta, výtvarné umění, výstava.

Abstract

The thesis focuses on the contacts between Czechoslovakia and the Soviet Union, specifically in the area of the 1930s fine arts. This topic has been mapped from 1930 to 1938 (before the Munich Agreement). The first part of the text deals with the historical-political background of that period and cultural relations between the two countries with emphasis on fine arts. Specific manifestations of these relations can be found in the next part of the thesis, using analysis and comparison of the Czechoslovak printed periodicals and archival documents, especially political news and correspondence. This thesis focuses mainly on realized art exhibitions and their reflections. All of this has been set into the historical and political context, thus achieving a comprehensive description of the topic.

Key words

Czechoslovakia, Graphic Arts, Caricature, Catalogue, Contacts, Printed Periodical, Political News, the Soviet Union, 1930s, Fine Arts, Art Exhibition.

Seznam použitých zkratek

ANG	Archiv Národní galerie v Praze
AHMP	Archiv Hlavního města Prahy
AMZV	Archiv Ministerstva zahraničních věcí
ACHRR	Asociace revolučních umělců Ruska (Ассоциация художников революционной России)
ČSR	Československá republika
OMCH	Společnost moskevských umělců (Общество московских художников)
OST	Společnost stankovistů (Общество художников-станковистов)
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
S.V.U. Mánes	Spolek výtvarných umělců Mánes
VOKS	Všesvazová společnost pro kulturní styky se zahraničím (Всесоюзное общество для культурной связи с границей)

Obsah

1. Úvod	8
2. Přehled politických vztahů mezi ČSR a SSSR ve třicátých letech 20. století ...	12
3. Kulturní kontakty ve třicátých letech 20. století	21
3.1 Kulturní organizace a ukázka jejich činnosti.....	24
4. Výstavní činnost	32
4.1 Soubor ruských umělců a Oskar Brázda.....	32
4.2 František Bidlo v Moskvě.....	34
4.3 Výstava obrazů malířů SSSR.....	35
4.4 Architektura Sovětského svazu ve výstavních síních S.V.U. Mánes	40
4.4.1 <i>Výstava československé architektury v Sovětském svazu</i>	43
4.5 Výstava sovětské grafiky a výstava karikatury a humoru	46
4.5.1 <i>Výstava sovětské grafiky ve Východoslovenském muzeu v Košicích a v pražském Mánesu</i>	46
4.5.2 <i>Mezinárodní výstava karikatur a humoru v pražském Mánesu</i>	50
5. Reciproční výstavy	58
6. Závěr	72
7. Bibliografie a zdroje	76
8. Obrazová příloha	82

1. Úvod

Třicátým letům je v české historiografii věnován značný prostor, období první republiky, vláda Tomáše Garrigua Masaryka, osoba Edvarda Beneše a okolnosti vedoucí k Mnichovu 1938 představují velmi atraktivní témata, která jsou velmi detailně zpracována. Řada jiných oblastí a událostí však zůstává opomenuta, nebo je jim věnována pouze okrajová pozornost. Sovětský svaz ve třicátých letech upevňoval svoji pozici na poli mezinárodních vztahů a navazoval kontakty s ostatními státy, tedy i s Československem. A právě v oblasti kulturních a uměleckých styků mezi SSSR a ČSR zůstávají bílá, nezpracovaná místa. Československá historiografie sice věnovala období třicátých let a kulturním stykům pozornost, ale mnoho publikací a článků vyšlo v období padesátých až osmdesátých letech – většina z nich je tedy silně tendenční.

Kultura a umělecký život Sovětského svazu jsou i v dnešní době vnímány negativně, ale přesto zůstávají pevnou součástí kulturní minulosti mnoha národů, včetně toho českého. Zájem o tuto oblast v posledních letech stoupá, ale soustředí se především na léta padesátá (a následující období). Třicátá léta tak představují poměrně málo probádanou oblast, přestože právě v tomto období byly položeny základy pro budoucí kontakty a styky obou států. Cílem této diplomové práce je pomocí analýzy dobových dokumentů (periodického tisku, korespondence a politických zpráv) a jejich následné komparace představit nejen vzájemné kontakty mezi Československem a Sovětským svazem v oblasti výtvarného umění, ale též zmapovat konkrétní projevy těchto vztahů od roku 1930 až do mnichovských událostí roku 1938.

Diplomovou práci je možné rozdělit na tři sekce – historický kontext, kulturní kontakty a výstavní činnost. V první části práce je charakterizováno historicko-politické pozadí doby, neboť právě změny, které se odehrály na politické scéně silně ovlivnily další kontakty mezi oběma státy, tedy i kulturní a uměleckou oblast. Důraz je kladen na ty události, které měly na vzájemné vztahy a kontakty obou států největší dopad – tedy na hospodářskou krizi, vliv ruské emigrace na československé prostředí, hospodářskou a průmyslovou situaci Československa, vznik organizací zajímajících se o SSSR, boje o navázání oficiálních styků mezi

Československem a Sovětským svazem a na rostoucí tlak nacistického Německa vrcholící mnichovskými událostmi. Toto představení vzájemných hospodářských a politických vztahů mezi ČSR a SSSR, nejenže vymezuje období zájmu (od roku 1930 až po mnichovské události), ale především vytváří důležitý historický rámec pro další kapitoly.

Druhá část textu představuje propojení politických a historických změn s oblastí kultury – konkrétně se vzájemnými kontakty mezi oběma státy na poli výtvarného umění. Jsou zde charakterizovány kulturní události a organizace, které měly na tyto styky silný vliv (Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s Novým Ruskem, Svaz přátel SSSR, S.V.U. Mánes). Podrobný popis těchto uskupení napomůže lepší orientaci ve třetí, stěžejní, části práce, kde jsou představeny již konkrétní projevy vzájemných vztahů. Na základě důkladného prostudování periodického tisku, politických zpráv a úřední korespondence a jejich následné analýzy je zde rekonstruována vzájemná výstavní činnost – sovětská v Československu a československá v Sovětském svazu. I tyto skutečnosti a události jsou zasazeny do historického a politického kontextu. Právě na základě analýzy primárních textů a následné komparace

dobových materiálů s politickou (či hospodářskou) realitou jsou tyto výstavy okomentovány.

Stěžejní část diplomové práce se opírá o dobové materiály, především o československý periodický tisk, kde byly publikovány články týkající se výtvarných aktivit – za hlavní pramen v této oblasti lze považovat fond Moderní galerie z Archivu Národní galerie v Praze, neboť obsahuje výstřižkové knihy s novinovými články o výstavní činnosti v Praze (i jinde). Velká část dobového tisku ze třicátých let je v digitální podobě zpřístupněna v rámci internetové databáze „Digitální knihovna“,¹ která je ve správě Moravské zemské knihovny v Brně. Další důležitý zdroj informací představují katalogy pořádaných výstav, které uchovává již zmiňovaný Archiv Národní galerie v Praze a též Národní knihovna.

Mnoho akcí probíhalo pod patronací československé vlády, zvláště po uznání existence Sovětského svazu *de iure*, což vedlo k vytvoření oficiálních vazeb

¹ Digitální knihovna, [dostupné z: <<http://www.digitalniknihovna.cz>>].

mezi oběma státy. Část práce tedy vychází přímo z úřední korespondence a politických zpráv, které jsou uloženy v Archivu Ministerstva zahraničních věcí. Do organizace některých mezinárodních projektů, i ve vztahu k Sovětskému svazu, se zapojil též Spolek výtvarných umělců Mánes v Praze, jehož archivní materiály uchovává Archiv Hlavního města Prahy. Zde získané informace by mohly dokreslit dobovou situaci. Právě analýza a komparace novinových článků, úvodních studií v katalozích, politických zpráv a oficiální korespondence pomůže vytvořit ucelený obrázek o vzájemných kontaktech mezi Československem a Sovětským svazem v oblasti výtvarného umění.

Při popisu politické a hospodářské situace (tedy historického kontextu) vychází text ze sekundární literatury. Především se jedná o práce českých historiků Zdeňka Kárníka (*České země v době první republiky*)² a Igora Lukeše (*Československo mezi Stalinem a Hitlerem. Benešova cesta k Mnichovu*)³. Jde o moderní publikace, které nejsou zatíženy žádnou ideologií a přinášejí tedy nezaujatý pohled na historickou situaci ve sledovaném období. Jelikož Československá republika poskytla útočiště silné ruské emigraci, nelze při líčení dobové situace vynechat publikace, které se ruské emigraci v ČSR věnují, z tohoto důvodu bude využita kniha Jiřího Vacka a Lukáše Babky (*Hlasy vyhnaných*)⁴ a též studie Václava Vebera (*Emigranti z Ruska a 30. léta*)⁵.

O kontaktech mezi Československem a Sovětským svazem bylo sepsáno poměrně velké množství děl v rozmezí padesátých až osmdesátých let (období komunistické vlády v Československu) – ty jsou však zatíženy dobovou ideologií a jsou tedy značně tendenční. I přes to představují podstatný zdroj informací o vzájemných stycích těchto dvou států, a byla by chyba je vynechat. Je nutné s nimi pracovat opatrně a s rozmyslem – je potřeba soustředit se na základní informace, nikoli na formu, kterou jsou podány. Tyto materiály jsou pro

² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v době první republiky (1918–1938). Díl druhý, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*. Praha: Libri, 2002.

³ LUKEŠ, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem. Benešova cesta k Mnichovu*. Praha: Prostor, 1999.

⁴ VACEK, Jiří a BABKA, Lukáš. *Hlasy vyhnaných. Periodický tisk emigrace ze sovětského Ruska (1918–1945)*. Praha: Národní knihovna České republiky – Slovanská knihovna, 2009.

⁵ VEBER, Václav. *Emigranti z Ruska a 30. léta*. In: *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918–1945 (Sborník studií – 3.)*. Praha: Karolinum, 1995.

potřeby práce využity též proto, že představují prakticky jediný zdroj popisující československo-sovětské vztahy (nejen na poli kulturní a umělecké výměny) sledovaného období. Použity budou texty Čestmíra Amorta (například *Přehled dějin československo-sovětských vztahů v údobí 1917/1939*)⁶, Jiřího Sedláčka (*Z historie Svazu československo-sovětského přátelství*)⁷ a Zdeňka Sládka (*Hospodářské vztahy ČSR a SSSR. 1918–1938*)⁸. Též bude využita sovětská publikace *Пути развития и взаимосвязи русского и чехословацкого искусства = Cesty rozvoje a vzájemné vztahy ruského a československého umění*.⁹

Pro pochopení umělecké situace v Sovětském svazu ve třicátých letech budou dále využity i zahraniční publikace, například sborník *Художественная жизнь Советской России 1917–1932*¹⁰, či publikace Matthewa C. Browna *Socialist Realist Painting*¹¹. Ve sledovaném období byl totiž v SSSR ustanoven jako jediný možný způsob tvorby socialistický realismus, což se promítlo i do vzájemných vztahů mezi Československem a Sovětským svazem.

Cílem práce je zmapovat vzájemné kontakty mezi Československem a Sovětským svazem ve třicátých letech a jejich konkrétní projevy, proto je text doplněn rozsáhlou obrazovou přílohou. Nejsou předloženy pouze kopie dobových textů, ale i příklady uměleckých děl, jichž se diplomová práce přímo či nepřímo dotýká. Obrazová příloha představuje důležitý doplněk analýzy a rekonstrukce konkrétních výstavních projektů.

⁶ AMORT, Čestmír, ed. *Přehled dějin československo-sovětských vztahů v údobí 1917/1939*. Praha: Academia, 1975.

⁷ SEDLÁČEK, Jiří. *Z historie Svazu československo-sovětského přátelství*. Praha: Svět sovětů, 1955.

⁸ SLÁDEK, Zdeněk. *Hospodářské vztahy ČSR a SSSR. 1918–1938*. Praha: Horizont, 1971.

⁹ ШВИДКОВСКИЙ, Олег, ред. *Пути развития и взаимосвязи русского и чехословацкого искусства = Cesty rozvoje a vzájemné vztahy ruského a československého umění*. Moskva: «Наука», 1970.

¹⁰ ТОЛСТОЙ, Владимир, ред. *Художественная жизнь Советской России 1917–1932: события, факты, комментарии: сборник материалов и документов*. Moskva: «Галарт», 2010.

¹¹ BROWN, Matthew C. *Socialist Realist Painting*. New Haven: Yale University Press, 1998.

2. Přehled politických vztahů mezi ČSR a SSSR ve třicátých letech 20. století

Vývoj mnoha zemí ve třicátých letech zasáhla tzv. Velká hospodářská krize z roku 1929. Krach na newyorské burze, po němž následoval všeobecný úpadek, hroucení bank, růst nezaměstnanosti a nedostatek potravin, vedl k otřesení důvěry v kapitalistický systém.¹² Mimo jiné i z tohoto důvodu se pozornost mnoha vládních a průmyslových kruhů začala pozvolna obracet k Sovětskému svazu, který nebyl hospodářskou krizí natolik zasažen.

Obdobně tomu bylo i s Československou republikou. Přestože ani prezident Tomáš Garrigue Masaryk ani ministr zahraničních věcí Edvard Beneš nebyli nakloněni bolševickému způsobu vlády (viděli Československo začleněné spíše mezi státy západní Evropy), již v průběhu dvacátých let si uvědomovali, že sovětské Rusko nelze pustit ze zřetele.¹³ Oba významné československé politiky spojovala vidina silného a demokratického Ruska.¹⁴ Československá republika se ve dvacátých letech stala útočištěm mnoha emigrantů z nového sovětského státu, kteří utekli před bolševickým režimem po prohrané občanské válce. Právě Československo tak ve své době představovalo jedno z hlavních center ruské emigrace.¹⁵

Do Československa přicházely vlny emigrantů z Ruska již od roku 1919. Za zmínku stojí především rok 1922, kdy sovětské Rusko opustila řada představitelů ruské inteligence v rámci akce „Filosofický parník“. Mnoho z nich našlo své útočiště právě v Československu. Již o rok dříve se v ČSR rozběhla tzv. Ruská pomocná akce, v pozadí které, kromě prezidenta Masaryka, stáli též ministr

¹² SLÁDEK, Zdeněk. *Hospodářské vztahy ČSR a SSSR. 1918–1938*. Praha: Horizont, 1971, s. 101.

¹³ LUKEŠ, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem. Benešova cesta k Mnichovu*. Praha: Prostor, 1999, s. 12.

¹⁴ Tamtéž, s. 26.

¹⁵ Za další centra ruské emigrace bylo možné označit Berlín, Paříž, Bělehrad. Útočiště emigrantům prchajícím před bolševickým režimem poskytly i státy sousedící se sovětským Ruskem, jako například Polsko, Litva, Lotyšsko, Estonsko. Zajímavým faktem je, že v těchto státech ruská emigrace splývala se zdejší ukrajinskou menšinou. (VACEK, Jirí a BABKA, Lukáš. *Hlasy vyhnaných. Periodický tisk emigrace ze sovětského Ruska (1918–1945)*. Praha: Národní knihovna České republiky – Slovanská knihovna, 2009, s. 13.)

zahraničních věcí Edvard Beneš a jeho zástupce Václav Girsu, podporu emigrantům poskytoval též Karel Kramář.¹⁶

Přáním T. G. Masaryka bylo, aby se v Praze soustředily především kulturní a vědecké síly emigrace, které by mohly vytvořit základ pro novou inteligenci budoucího, demokratického Ruska.¹⁷ Představitelé československé vlády dlouho věřili, že se bolševický režim v sovětském Rusku neudrží a bude nahrazen právě touto inteligencí (vychovanou v Československu). I sami emigranti věřili v brzký návrat domů.¹⁸ Podpora Ruské pomocné akce se tedy soustředila na vědu, školství a kulturu. Na území republiky vzniklo mnoho ruských, ukrajinských i běloruských organizací a institucí, mezi nimi byla i řada středních a vysokých škol, knihoven, archivů a vědeckých ústavů.¹⁹ Mimo jiné byla ze strany československé vlády emigrantům poskytnuta i značná finanční pomoc.²⁰

Vzhledem k tomu, že československá vláda a zástupci inteligence byli s ruskou emigrací v blízkém kontaktu již od dvacátých let, a vzhledem k víře v pád, nebo alespoň umírnění, bolševického režimu je pochopitelné, že oficiální postoje Československé republiky k novému sovětskému Rusku (a později k Sovětskému svazu) byly nejednoznačné a opatrné. Ve třicátých letech si Masaryk i Beneš sice uvědomovali důležitost ruského trhu, zvláště v době, kdy se Evropa potácela v krizi, ale zároveň se zdráhali oficiálně uznat existenci Sovětského svazu (tedy uznat sovětský stát *de iure*). Pro zástupce SSSR pak československé vazby na tzv. bílou emigraci a její podpora představovaly též jistou komplikaci na cestě k vzájemným vztahům.²¹ Vše výše uvedené se samozřejmě odráželo i na československo-sovětských vztazích třicátých let.

Kapitalistické státy kolem sebe budovaly hospodářskou bariéru, aby ochránily domácí průmyslovou a zemědělskou produkci, rostly celní poplatky a na

¹⁶ Tamtéž, s. 17.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ VEBER, Václav. Emigranti z Ruska a 30. léta. In: *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918–1945 (Sborník studií – 3.)*. Praha: Karolinum, 1995, s. 6.

¹⁹ VACEK, Jiří a BABKA, Lukáš. *Hlasy vyhnaných. Periodický tisk emigrace ze sovětského Ruska (1918–1945)*. Praha: Národní knihovna České republiky – Slovanská knihovna, 2009, s. 18.

²⁰ Tamtéž.

²¹ LUKES, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem. Benešova cesta k Mnichovu*. Praha: Prostor, 1999, s. 31–32.

dovoz se zaváděla zvláštní povolení – světový trh se tak ocitl v hluboké krizi.²² V mnoha státech rostly pravomoci výkonné státní moci (zákonodárná státní moc byla naopak často omezována), nespokojenost obyvatelstva vedla k sociálním nepokojům, které dávaly šanci na úspěch extrémním politickým směrům – hlavně těm fašistickým a komunistickým.²³ To, že se pozornost evropských států začala obracet na Sovětský svaz, vyplývá i z rostoucí hrozby Německa a Adolfa Hitlera na počátku třicátých let.²⁴

K vzestupu SSSR na žebříčku zájmu evropských států přispěla i industrializace, která byla v tomto období (první pětiletka) v plném proudu.²⁵ Přestože Sovětský svaz byl *de facto* soběstačný, co se týče zemědělské produkce,²⁶ potřeboval dovážet stroje a technické výrobky, které si rychlá industrializace a kolektivizace žádaly. Velký sovětský trh sice lákal zahraniční obchodníky a průmyslníky, ale ekonomické a vládní kruhy evropských zemí se obávaly o schopnost Sovětského svazu splácet finanční závazky. Obdobná situace nastala i v Československu.

Obchodníci a průmyslníci, jejichž závody měly možnost vyvážet do Sovětského svazu, se ocitali v začarovaném kruhu. Sovětský svaz projevoval zájem o obchodní styky s Československou republikou (zajímal se především o nákup konstrukcí a továrního zařízení) – přicházelo tedy mnoho sovětských objednávek. O obchod se SSSR měly zájem i mnohé české firmy, neboť ve světě zasaženém krizí měly značné nesnáze – na domácím trhu nebyly schopny prodat všechny své výrobky a zahraniční trh stagnoval.²⁷ Šlo především o Báňskou hutní společnost, Západočeské kaolínky a Vítkovické železárny.²⁸ Smlouvy o nákup zboží však narazily na problémy ze strany československých bank, které nedůvěřovaly

²² SLÁDEK, Zdeněk. *Hospodářské vztahy ČSR a SSSR. 1918–1938*. Praha: Horizont, 1971, s. 102; SEDLÁČEK, Jiří. *Z historie Svazu československo-sovětského přátelství*. Praha: Svět sovětů, 1955, s. 16.

²³ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v době první republiky (1918–1938). Díl druhý, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*. Praha: Libri, 2002, s. 24.

²⁴ LUKEŠ, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem. Benešova cesta k Mnichovu*. Praha: Prostor, 1999, s. 38.

²⁵ SLÁDEK, Zdeněk. *Hospodářské vztahy ČSR a SSSR. 1918–1938*. Praha: Horizont, 1971, s. 101.

²⁶ Tamtéž, s. 102.

²⁷ Tamtéž, s. 105.

²⁸ Tamtéž.

sovětským směnkám a požadovaly vývoz za hotové.²⁹ Vzájemným stykům rozhodně také nepomáhal fakt, že ČSR stále ještě neuznala existenci Sovětského svazu *de iure*.

Volání po „normalizaci“ vztahů se SSSR se objevovalo nejen v řadách Komunistické strany Československa, ale i mezi socialistickými poslanci. Asi nejvýrazněji vystupoval poslanec Igor Hrušovský, který upozorňoval na to, že ostatní státy již se Sovětským svazem obchodují (například Velká Británie a Německo svůj postoj k SSSR na počátku třicátých let přehodnotily),³⁰ neuznání sovětského státu *de iure* pak považoval za příčinu nedostatečných obchodních styků mezi ČSR a SSSR a upozorňoval na to, že tento fakt se promítá i do otázky nezaměstnanosti v Československu.³¹ První třetina třicátých let se tedy nesla ve znamení vnitropolitických bojů o podmínky obchodní smlouvy, kterou by mohlo Československo se Sovětským svazem uzavřít.

Proces sblížování obou zemí nakonec ovlivnily vnější okolnosti, a to především zhoršující se postavení ČSR.³² Za zlomový okamžik lze považovat rok 1933 – obavy z nacistického Německa nutily československou vládu zajistit bezpečí státu – osud Československa nyní závisel na tom, jak se ve vztahu k Hitlerovi zachovají západní demokratické mocnosti.³³ Ve státech ohrožených nacismem stoupala váha SSSR – stále hlasitěji a důrazněji se ozývaly hlasy komunistických a levicových skupin volajících po sblížení se sovětským kolosem.³⁴

Nejinak tomu bylo i v Československu. Před nástupem Hitlera k moci a všeobecným ohrožením nacistickým Německem hlavní hlas v informování o sovětských poměrech měli především emigranti. Ti československou veřejnost ve svých studiích a přednáškách zpravovali o situaci v bolševickém Rusku – přinášeli informace o politickém útlaku, o vládě jedné strany a o hrůzách Stalinovy

²⁹ SEDLÁČEK, Jiří. *Z historie Svazu československo-sovětského přátelství*. Praha: Svět sovětů, 1955, s. 9.

³⁰ SLÁDEK, Zdeněk. *Hospodářské vztahy ČSR a SSSR. 1918–1938*. Praha: Horizont, 1971, s. 102–103.

³¹ AMORT, Čestmír, ed. *Přehled dějin československo-sovětských vztahů v údobí 1917/1939*. Praha: Academia, 1975, s. 208.

³² SLÁDEK, Zdeněk. *Hospodářské vztahy ČSR a SSSR. 1918–1938*. Praha: Horizont, 1971, s. 136.

³³ Tamtéž., s. 136–137.

³⁴ VEBER, Václav. Emigranti z Ruska a 30. léta. In: *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918–1945 (Sborník studií – 3.)*. Praha: Karolinum, 1995, s. 9.

diktatury (o vězeních a lágrech, o hladu a nebývalém tlaku na obyvatelstvo).³⁵ Vedle emigrantů se ale začínaly stále důrazněji ozývat i hlasy, které líčily Sovětský svaz jako zemi zaslíbenou. Samozřejmě šlo hlavně o organizace silně propojené s Komunistickou stranou Československa. Za nejvýraznější lze považovat především Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR (dříve sblížení s novým Ruskem) a Svaz přátel SSSR.³⁶

První jmenovaná byla založena roku 1925 jako Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem,³⁷ název byl změněn roku 1931.³⁸ Jak již vyplývá z pojmenování, organizace se snažila československým občanům přiblížit situaci v sovětském Rusku, pořádala delegace do Sovětského svazu, na které navazovaly přednášky a besedy. Pod jejím patronátem se též uskutečnilo několik výstav (například výstava sovětské knihy roku 1925). Ve dvacátých letech se Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem snažila popřít zprávy emigrantů o omezení rozvoje kultury na území bolševického státu. V následující dekádě se zapojila do diskuse o nutnosti uznání SSSR *de iure* a sérií projevů a veřejných přednášek informovala o sovětském hospodářství, kolektivizaci, školství, sportu apod. Pod patronátem organizace vystoupila na našem území sovětské hosté (například básníci Vladimir Majakovskij roku 1927 a Alexandr Bezymenskij roku 1928). Nejenom prostřednictvím veřejných vystoupení šířila Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem kulturní povědomí o sovětském Rusku, důležitou roli v tomto procesu hrály i časopisy, které vydávala (*Nové Rusko, Země sovětů, Praha – Moskva*). Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení svoji činnost vyvíjela až do roku 1939, kdy byla zakázána.³⁹ Mezi aktivními členy byli například Zdeněk Nejedlý (předseda), Bedřich Václavěk (vedl pobočku v Brně), Bohumil Mathesius, Ivan Sekanina, Josef Hora, Karel Teige a mnozí další.⁴⁰

³⁵ Tamtéž.

³⁶ SEDLÁČEK, Jiří. *Z historie Svazu československo-sovětského přátelství*. Praha: Svět sovětů, 1955, s. 6.

³⁷ Tamtéž, s. 11.

³⁸ AMORT, Čestmír, ed. *Přehled dějin československo-sovětských vztahů v údobí 1917/1939*. Praha: Academia, 1975, s. 207.

³⁹ SEDLÁČEK, Jiří. *Z historie Svazu československo-sovětského přátelství*. Praha: Svět sovětů, 1955, s. 14–15.

⁴⁰ Tamtéž, s. 11–12; AMORT, Čestmír a BRABEC, Karel. *Československo-sovětské vztahy v oblasti kultury*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1975, s. 22–27.

V červnu 1930 byla založena masová organizace pro sblížení československých občanů se Sovětským svazem – provoláním o činnosti ze 4. června vznikl Svaz přátel SSSR, který ihned po založení vyvinul rozsáhlou činnost a brzy se stal mnohatisícovou organizací.⁴¹ Za iniciátora vzniku lze jednoznačně označit Komunistickou stranu Československa, která úkolem založení této organizace pověřila Bohumila Šmerala. Členy se mimo jiné stali například Julius Fučík a Ivan Sekanina (který byl aktivní i ve Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem).⁴² Činnost Svazu přátel SSSR byla výraznější a důraznější, jeho členové se ve svých aktivitách často pohybovali na hranici tehdejších zákonů a Svaz přátel SSSR se potýkal nejen s tresty jednotlivých členů, ale i s policejním dohledem na veřejných akcích a s opakovaným zákazem celkové činnosti.⁴³ Cílem organizace, podobně jako u Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, bylo informovat československou odbornou i laickou veřejnost o Sovětském svazu – Svaz přátel SSSR také organizoval přednášky a besedy (především se členy delegací, které vypravoval do SSSR), vydával časopis *Svět sovětů*, a mimo to se podílel i na výstavní činnosti (výstava sovětské knihy z roku 1932) a zasloužil se o mnoho překladů sovětské literatury.⁴⁴

Prohlubující se zájem ze strany veřejnosti (převážně levicově orientované), tlak obchodních a průmyslových kruhů a strach z nacistického Německa – to vše urychlilo znovuoobnovení jednání o uzavření dohody se Sovětským svazem. Lze pozorovat zdánlivé sblížování západních mocností se SSSR – roku 1932 byla podepsána smlouva o neútočení mezi SSSR a Francií, USA potřebující pomoc proti Japonsku též navázaly se Sovětským svazem bližší kontakty.⁴⁵ Na počátku roku 1934 se začala připravovat československo-sovětská

⁴¹ SEDLÁČEK, Jiří. *Z historie Svazu československo-sovětského přátelství*. Praha: Svět sovětů, 1955, s. 17.

⁴² AMORT, Čestmír, ed. *Přehled dějin československo-sovětských vztahů v údobí 1917/1939*. Praha: Academia, 1975, s. 203.

⁴³ Poprvé byla činnost Svazu přátel SSSR zakázána 24. listopadu 1930, tedy pár měsíců po vzniku organizace. Další zastavení činnosti následovalo o dva roky později. (SEDLÁČEK, Jiří. *Z historie Svazu československo-sovětského přátelství*. Praha: Svět sovětů, 1955, s. 19–27; AMORT, Čestmír, ed. *Přehled dějin československo-sovětských vztahů v údobí 1917/1939*. Praha: Academia, 1975, s. 218.)

⁴⁴ AMORT, Čestmír – BRABEC, Karel. *Československo-sovětské vztahy v oblasti kultury*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1975, s. 33–39.

⁴⁵ SLÁDEK, Zdeněk. *Hospodářské vztahy ČSR a SSSR. 1918–1938*. Praha: Horizont, 1971, s. 137.

obchodní smlouva (Beneš se snažil navázat na smlouvu z roku 1922) a vláda se přikláněla i k politickému jednání se SSSR.⁴⁶ V této situaci bylo třeba postupovat opatrně kvůli vztahům se státy Malé dohody.⁴⁷ Politická jednání si ve své podstatě vynutil Sovětský svaz, jehož zástupci neměli v úmyslu uzavírat obchodní dohody bez uznání svého státu *de iure*. Kromě toho francouzský ministr zahraničí Louis Barthou paralelně připravoval uzavření tzv. Východního paktu, ve kterém se počítalo s účastí ČSR a SSSR.⁴⁸ I pod vlivem těchto událostí Československá republika dne 20. června 1934 uznala existenci Sovětského svazu *de iure*.⁴⁹ Krátce na to se Edvard Beneš zasadil o přijetí Sovětského svazu do Společnosti národů.

Československo-sovětské vztahy se poté začaly zlepšovat a prohlubovat. Postupně byly uzavírány další dohody a smlouvy – roku 1935 byla konečně podepsána řádná obchodní smlouva, a také smlouva o pravidelné letecké dopravě mezi Prahou, Moskvou a Kyjevem.⁵⁰ V polovině třicátých let znovu vzrostla hrozba ze strany Německa, Edvard Beneš se tedy snažil zajistit bezpečnost vzájemnými dohodami s Francií a se Sovětským svazem (jeho cílem byl trojstranný pakt mezi Francií, ČSR a SSSR), který měl Československu mimo jiné zajistit ochranu v případě napadení. Beneš, který se zasazoval o sblížení Francie a Sovětského svazu, považoval osu Paříž – Moskva za záruku udržení *statu quo* v Evropě.⁵¹ Roku 1935 byla nejprve uzavřena francouzsko-sovětská a později i československo-sovětská smlouva o vzájemné pomoci – i přes francouzskou účast v tomto trojstranném paktu vedlo podepsání smlouvy mezi ČSR a SSSR k oslabení československých vztahů k dalším státům západní Evropy a Beneš začal být vnímán jako Stalinův spojenec.⁵²

⁴⁶ Tamtéž, s. 139.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Východní pakt měl představovat uskupení států propojených politickými a bezpečnostními dohodami o vzájemné pomoci. (LUKEŠ, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem. Benešova cesta k Mnichovu*. Praha: Prostor, 1999, s. 45.)

⁴⁹ LUKEŠ, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem. Benešova cesta k Mnichovu*. Praha: Prostor, 1999, s. 46 (Autor mimo jiné podotýká, že Beneš urychlil uznání SSSR *de iure* právě kvůli Východnímu paktu – nechtěl uzavírat mezinárodní dohodu se státem, se kterým Československo nemělo normalizované vztahy, tedy který stále oficiálně neuznalo.); SLÁDEK, Zdeněk. K problematice československo-sovětských vztahů v meziválečném období. *Časopis Matice moravské*, 1982, 1–2, s. 25.

⁵⁰ SLÁDEK, Zdeněk. *Hospodářské vztahy ČSR a SSSR. 1919–1938*. Praha: Horizont, 1971, s. 152–153.

⁵¹ Tamtéž, s. 159.

⁵² LUKEŠ, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem. Benešova cesta k Mnichovu*. Praha: Prostor, 1999, s. 60–62. (Československo a Sovětský svaz se ve své dohodě zavázaly pomoci

Téhož roku poskytlo Československo Sovětskému svazu, po zdoluhavých jednáních, finanční úvěr (později Sověti žádali o druhý úvěr, který jim však nebyl poskytnut, což mělo za následek postupné uhasínání obchodních vztahů pouze na rámec vytyčený původním úvěrem).⁵³ Československo se ocitalo pod větším německým tlakem – díky čemuž došlo ke zhoršení vnitropolitické situace – sudetští Němci projevovali svoji nespokojenost a Henleinova Sudetoněmecká strana začala získávat na popularitě. I na základě toho se Beneš přikláněl ke spolupráci se Sovětským svazem, přestože nesouhlasil se Stalinovou represivní politikou a krutostí – při své návštěvě SSSR byl opakovaně ujišťován, že sovětská vláda hodlá dostát závazkům vzájemné dohody a přijít Československu na pomoc v případě napadení, což mu poskytovalo jistou záruku v tomto období ohrožení.⁵⁴ Po uzavření spojeneckého paktu a během Benešovy návštěvy Sovětského svazu v roce 1935 se zrodila nová oblast hospodářských styků mezi oběma zeměmi – začala se vést jednání o dodávkách vojenského materiálu do SSSR. Hlavní roli v tomto bodě sehrály československé Škodovy závody, které jednaly především o dodávkách dělostřeleckého materiálu (a též o prodeji licence na tento materiál – výměnou za dodávky surovin).⁵⁵ Byla sjednána řada kontraktů, přičemž se kromě Škodových závodů zapojovaly i další československé zbrojovky.⁵⁶

Do vývoje vztahů mezi Československem a zahraničím, tedy i Sovětským svazem, neblaze zasáhl rok 1938 a mnichovské události. V září 1938, po Mnichovské dohodě, bylo československé pohraničí vydáno nacistickému Německu, následujícího roku byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava a Slovensko se osamostatnilo v podobě Slovenského štátu (loajálního Německu). Po mnichovských událostech se na oficiální rovině Československo od Sovětského svazu distancovalo, nacistické úřady dokonce zastavily i nasmlouvané dodávky

jeden druhému v případě, že bude poskytnuta pomoc i ze strany Francie – tato klauzule sehrála důležitou roli roku 1938.)

⁵³ SLÁDEK, Zdeněk. *Hospodářské vztahy ČSR a SSSR. 1919–1938*. Praha: Horizont, 1971, s. 165–170.

⁵⁴ LUKEŠ, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem. Benešova cesta k Mnichovu*. Praha: Prostor, 1999, s. 64–66.

⁵⁵ SLÁDEK, Zdeněk. K problematice československo-sovětských vztahů v meziválečném období. *Časopis Matice moravské*, 1982, 1–2, s. 25; SLÁDEK, Zdeněk. *Hospodářské vztahy ČSR a SSSR. 1919–1938*. Praha: Horizont, 1971, s. 179.

⁵⁶ SLÁDEK, Zdeněk. *Hospodářské vztahy ČSR a SSSR. 1919–1938*. Praha: Horizont, 1971, s. 173–180.

(vedení Škodových závodů se nakonec podařilo přesvědčit nacistické vedení, že dohodnuté kontrakty musí splnit). Oficiální styky a vzájemné vztahy mezi Československem a Sovětským svazem se vinou mnichovských a později i válečných událostí ocitly ve všech oblastech prakticky na bodu mrazu.

3. Kulturní kontakty ve třicátých letech 20. století

Politické a hospodářské kontakty mezi Československem a Sovětským svazem byly ve třicátých letech samozřejmě doprovázeny i kontakty na poli kulturním. Někteří autoři věnující se problematice vzájemných vztahů ČSR a SSSR kulturní vazby dokonce považovali za neoddělitelnou součást politických vztahů mezi těmito státy.⁵⁷ Jak již bylo zmíněno výše, v Československu našlo útočiště mnoho emigrantů, kteří po Říjnové revoluci uprchli ze sovětského Ruska, nebo jim byli nuceni opustit (například v rámci akce „Filosofický parník“). Ve třicátých letech však počet ruských emigrantů v ČSR klesal – z Československa odcházeli pod vlivem hospodářské a politické krize, přičemž hospodářská krize měla mimo jiné negativní dopad na i financování Ruské pomocné akce.⁵⁸ Kromě toho se v polovině třicátých let stali prioritou emigranti ze sousedních zemí (především z Německa a Rakouska), neboť i Československo se začalo cítit ohrožené nacismem.⁵⁹

Ruská emigrace až do třicátých let výrazně ovlivňovala československé vnímání bolševického režimu. Ale po nástupu Hitlera k moci v sousedním Německu v československém státě stále sílil vliv levicově smýšlející inteligence, vliv komunistické strany a rostla váha SSSR.⁶⁰ Kromě hospodářských a politických vztahů se ve třicátých letech začaly vytvářet i hlubší oficiální kulturní kontakty mezi československými a sovětskými zástupci. Vliv ruské emigrace pod vlivem vnějších okolností tedy postupně slábl.

Kulturní vztahy mezi Československem a Sovětským svazem (s oficiálními představiteli, nikoli se zástupci emigrantů) byly navazovány již po Říjnové revoluci a ve dvacátých letech, i když tehdy stále na neoficiální bázi.⁶¹ V tomto období byla přeložena díla některých sovětských autorů (například Ilji Erenburga, Alexandra Fadějeva, Michala Šolochova, Vladimira Majakovského a samozřejmě Maxima Gorkého, který byl nejen spisovatelem, ale později

⁵⁷ Např. UHEREK, Zdeněk. *O sovětsko-československé kulturní vzájemnosti (1918–1938)*. Praha: Univerzita Karlova, 1971, s. 7.

⁵⁸ VEBER, Václav. Emigranti z Ruska a 30. léta. In: *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918–1945 (Sborník studií – 3.)*. Praha: Karolinum, 1995, s. 8–9.

⁵⁹ Tamtéž, s. 9.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž, s. 48.

i výrazným kulturním činitelem Sovětského svazu), tisk přinášel informace o hospodářském, kulturním a vědeckém životě v SSSR (měsíčník *Nové Rusko*, později *Země sovětů* či *Praha – Moskva*).⁶² Roku 1925, u příležitosti 8. výročí Říjnové revoluce, odjela do SSSR téměř na měsíc, mimo jiné pod záštitou Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, československá delegace reprezentovaná mnoha známými osobnostmi našeho kulturního života.⁶³ Jmenujme některé spisovatele a československé kulturní činitele, kteří se delegace účastnili: Jaroslav Seifert, Josef Hora, Karel Teige, Bohumil Mathesius a samozřejmě mnozí další – díky zájmům své činnosti byli schopni zmapovat mnoho oblastí sovětského kulturního života.⁶⁴ Delegace sehrála důležitou roli i po svém návratu, kdy její účastníci pořádali přednášky a besedy s cílem informovat o dění v Sovětském svazu veřejnost, kromě toho byla roku 1926 vydána publikace s příspěvky účastníků delegace. Kniha vyšla pod názvem *SSSR: úvahy, kritiky, poznámky*.⁶⁵

Díky činnosti Společnosti pro hospodářské kulturní styky se SSSR vzrostl ve třicátých letech počet cest do Sovětského svazu, ovšem o úspěšný rozvoj vztahů na poli kultury, vědy a umění se zasloužila i celá řada dalších kulturních sdružení a organizací – například Spolek výtvarných umělců Mánes (dále též S.V.U. Mánes, Mánes), Umělecká beseda, brněnská Levá fronta.⁶⁶ Pro utváření československo-sovětských vztahů byla velmi podstatná i činnost již zmiňovaného Svazu přátel SSSR. Na sovětské straně se o vzájemné vztahy starala Všesvazová společnost pro kulturní styky se zahraničím («Всесоюзное общество для культурной связи с заграницей», dále VOKS), a ve druhé polovině třicátých let též Všesvazový komitét pro záležitosti umění («Комитет по делам искусств»).

I pro kulturní scénu sehrál důležitou roli červen roku 1934, kdy československá vláda oficiálně uznala existenci Sovětského svazu. Ve stejném roce byla obnovena a legalizována činnosti Svazu přátel SSSR a pole působnosti Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR se rozrostlo.⁶⁷ Roku 1934

⁶² AMORT, Čestmír – BRABEC, Karel. *Československo-sovětské vztahy v oblasti kultury*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1975, s. 23.

⁶³ Tamtéž, s. 24.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž, s. 25.

⁶⁶ Tamtéž, s. 31.

⁶⁷ Tamtéž, s. 46, 49.

odjela do Sovětského svazu delegace československých novinářů,⁶⁸ o rok později zavítala do ČSR delegace novinářů a spisovatelů sovětských, dále byl uspořádán *Týden sovětské kultury*.⁶⁹ Ve druhé polovině třicátých let stoupl počet přednášek s ruskými a sovětskými náměty a pravidelně byly pořádány kurzy ruského jazyka.⁷⁰

Navázané kulturní vztahy mezi Československem a Sovětským svazem se dále rozvíjely – především v oblasti školství a pedagogiky, z umělecké tvorby stála ve středu zájmu hlavně literatura, a též divadlo a film. Výtvarnému umění a hudbě se nedostávalo tak silného zájmu (ve třicátých letech se pozornost začala postupně obracet i k dalším oblastem umění a vědy)⁷¹. Kulturní zájem se ve třicátých letech na obou stranách značně prohloubil. Dokonce byl předmětem jednání při uzavírání smlouvy o vzájemné pomoci z roku 1935, i když nakonec byl vztah ke kultuře vyjádřen pouze obecně, konkrétnější obrysy získal až při setkání Eduarda Beneše, Josifa Stalina a Vjačeslava Molotova, které proběhlo v červnu téhož roku v Moskvě (při výměně ratifikačních listin).⁷²

Prakticky až do mnichovských událostí se kulturní výměna mezi Československem a Sovětským svazem dále rozvíjela. Hlavně ve druhé polovině třicátých let, kdy kulturní styky mezi oběma státy získaly punc oficiality, se vzájemné vztahy na poli kultury a vědy prohloubily. Byly pořádány zájezdy celých delegací – do ČSR i do SSSR, členové delegací často přednášeli, jak v hostující zemi, tak i po návratu do své vlasti. Právě tyto přednášky a novinové články delegátů znamenaly pro československé obyvatele hlavní zdroj informací o sovětském Rusku. Nacistické Německo, vrhající svůj stín na československý stát, též přispělo k růstu sympatií k Sovětskému svazu. Tuto důvěru v SSSR

⁶⁸ ČEJCHAN, Václav, AMPASOVÁ, Milada a VYMĚTAL, Vladimír, eds. *1000 let: Kronika československo-ruských styků slovem i obrazem*. Praha: Ministerstvo informací, 1947, s. 74.

⁶⁹ VÁCLAVEK, Bedřich. *Týden sovětské kultury*. In: *Ruská revoluce a literatura*. Praha: Lidové nakladatelství, 1980, s. 70–71.

⁷⁰ ČEJCHAN, Václav, AMPASOVÁ, Milada a VYMĚTAL, Vladimír, eds. *1000 let: Kronika československo-ruských styků slovem i obrazem*. Praha: Ministerstvo informací, 1947, s. 77.

⁷¹ UHEREK, Zdeněk. *O sovětsko-československé kulturní vzájemnosti (1918–1938)*. Praha: Univerzita Karlova, 1971, s. 42, 83; *Пути развития и взаимосвязи русского и чехословацкого искусства = Cesty rozvoje a vzájemné vztahy ruského a československého umění*. Москва: «Наука», 1970, s. 7.

⁷² Tamtéž, s. 90.

prohlubovalo i vědomí o uzavřené smlouvě o vzájemné pomoci z roku 1935 (šlo o trojcestnou smlouvu, třetím „partnerem“ byla Francie).⁷³

3.1 Kulturní organizace a ukázka jejich činnosti

Z výše uvedeného vyplývá, že na vzájemných stycích mezi Československem a Sovětským svazem se podílely především kulturní organizace. Některé byly založeny přímo s cílem navazování kontaktů se SSSR, jiné se na tuto činnost přímo nezaměřovaly, přesto však měly na rozvoji vzájemných vztahů lví podíl. K prvním typu patřily Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem (později Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR) a Svaz přátel SSSR, jejichž činnost byla představena v první kapitole.

V průběhu třicátých se posílilo postavení obou organizací – stoupla prestiž Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem a činnost Svazu přátel SSSR byla legalizována.⁷⁴ Pod jejich záštitou proběhla na území Československa řada akcí, jejichž cílem bylo informovat československou veřejnost o hospodářském a kulturním vývoji Sovětského svazu. Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení uspořádala na počátku třicátých let několik přednáškových cyklů o kolektivizaci v SSSR, o sovětské tělovýchově a sportu, o sovětském školství a dětské literatuře.⁷⁵ V únoru roku 1930 proběhlo na území ČSR několik veřejných přednášek na téma výsledků prvního pětiletého plánu v SSSR.⁷⁶ Problematice sovětského budování byla v Praze a Brně v listopadu roku 1931 věnována též výstava fotografií a plakátů.⁷⁷

⁷³ LUKEŠ, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem Benešova cesta k Mnichovu*. Praha: Prostor, 1999, s. 60.

⁷⁴ KŠICOVÁ, Danuše. K některým problémům kulturní politiky SSSR a ČSR v meziválečném období. In: *Padesát vítězných let: sborník prací z vědecké konference filosofické fakulty University J. E. Purkyně k 50. výročí vzniku Komunistické strany Československa*. Ed. Bedřich ČERÉŠŇÁK. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1973, s. 140.

[online:

<https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/126219/SpisyFF_186-1973-1_15.pdf?sequence=1>, cit. 13-08-2018].

⁷⁵ AMORT, Čestmír – BRABEC, Karel. *Československo-sovětské vztahy v oblasti kultury*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1975, s. 35.

⁷⁶ OBRŠLÍK, Jindřich – VYMLÁTILOVÁ, Milada. *Československo-sovětské vztahy v letech 1918–1938*. Brno: St. archiv, 1961, s. 92.

⁷⁷ OBRŠLÍK, Jindřich – VYMLÁTILOVÁ, Milada. *Československo-sovětské vztahy v letech 1918–1938*. Brno: St. archiv, 1961, s. 94.

Také Levá fronta uspořádala na téma socialistické výstavby řadu přednášek – v listopadu roku 1930 o současné situaci v SSSR na veřejné schůzi referovali Bedřich Václavek a architekt Jiří Kroha. Zájem Levé fronty se ovšem nesoustředil pouze na oblast socialistické výstavby a architektury. Činnost organizace, která byla aktivní právě ve sledovaném období, zabírala široké spektrum. Sdružení levicových intelektuálů si dalo za cíl mobilizovat kulturní levici – mělo se stát novou ústřednou moderní tvorby.⁷⁸ Nejednalo se o spolek akademického typu,⁷⁹ Levá fronta organizovala především akce, které byly přístupné široké veřejnosti – cykly přednášek v celostátním měřítku, putovní výstavy a debaťní večery.⁸⁰ Za členy jmenujme například F. X. Šaldu, Vladislava Vančuru, Jaroslava Seiferta, Jindřicha Štýrského, Toyen, Bedřicha Václavka (mnoho z nich bylo činných i v jiných spolcích).⁸¹ Levá fronta uspořádala 19. října roku 1932 v Brně *Večer Maxima Gorkého*, jednalo se o akci ke čtyřicátému výročí jeho spisovatelské činnosti, na které promluvil Bohumil Mathesius.⁸² Obdobný slavnostní večer na počest výročí literární činnosti Gorkého proběhl o pár dní dříve i v Praze (z podnětu spisovatelských organizací).⁸³ Událost se uskutečnila v sále pražské Městské knihovny a projev pronesl Alexandr Arosev, předseda Všesvazové společnosti pro kulturní styky se zahraničím (bývalý sovětský vyslanec v Praze).⁸⁴

Všechny dosud zmíněné organizace měly velmi širokou členskou základnu a nemalý záběr činností. V oblasti československo-sovětských kulturních kontaktů se však zapojovala i menší uskupení. Výrazně se projevovaly především Umělecká beseda a Spolek výtvarných umělců Mánes. Umělecká beseda představuje nejstarší umělecký spolek v českých zemích – byla založena 9. března 1863.⁸⁵ Za jejím zrodem stáli spisovatelé, skladatelé, výtvarníci, aktivní umělci

⁷⁸ Levá fronta. In: *Avantgarda známá a neznámá. Svazek 3, Generační diskuse 1929–1931*. Ed. Štěpán VLAŠÍN. Praha: Svoboda, 1970, s. 119.

[online: <<http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/antologie/avantgarda/AVA3/22.pdf>>, cit. 01-08-2018].

⁷⁹ Tamtéž, s. 120.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Tamtéž, s. 121.

⁸² OBRŠLÍK, Jindřich – VYMLÁTILOVÁ, Milada. *Československo-sovětské vztahy v letech 1918–1938*. Brno: St. archiv, 1961, s. 96.

⁸³ AMORT, Čestmír – BRABEC, Karel. *Československo-sovětské vztahy v oblasti kultury*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1975, s. 50.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Webové stránky Umělecké besedy, Historie.

[online: <www.umeleckabeseda.cz/umelecka-beseda/historie>, cit. 06-08-2018].

i umělečtí teoretikové – například Bedřich Smetana, Josefa Mánes, Jan Evangelista Purkyně, Vítězslav Hálek a Karel Jaromír Erben.⁸⁶ V rámci sdružení vznikly tři odbory – literární, hudební a výtvarný – které se řídily heslem „V umění volnost!“, což vyjadřovalo svobodomyšlnou povahu spolku.⁸⁷ V meziválečném období uspořádala Umělecká beseda řadu výstav a mnoho koncertů, které často měly mezinárodní rozměr.⁸⁸ Ve čtvrté kapitole této práce je podrobně popsána výstava sovětského umění, kterou Umělecká beseda uspořádala v Praze roku 1931.

Spolek výtvarných umělců Mánes je jen o málo mladší než Umělecká beseda. Založen byl 27. dubna 1887 studenty uměleckých škol a prvním předsedou se stal Mikoláš Aleš.⁸⁹ Od doby svého vzniku se S.V.U. Mánes hlásil k odkazu Josefa Mánesa.⁹⁰ Spolek se věnoval výstavní činnosti a propagaci světového umění (od přelomu století), vydával časopis *Volné směry* a podílel se též na ediční činnosti.⁹¹ Ve třicátých letech patřili mezi členy například Josef Gočár, Adolf Hoffmeister, Jindřich Štýrský, Toyen, Max Švabinský, Willi Nowak, Jan Zrzavý a mnoho dalších. Spolek sdružoval malíře, sochaře, architekty, skláře, kunsthistoriky a podílel se na celé řadě uměleckých akcí.⁹² Ve sledovaném období proběhlo pod patronací Mánesa na území Československa několik výstav sovětského umění, kterým se práce věnuje ve čtvrté kapitole (výstavy architektury a grafiky). Spolek se též jako organizátor podílel na přípravě recipročních výstav

⁸⁶ Tamtéž; *Ottův Slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Praha 1890, heslo Umělecká beseda, s. 168–170.

[online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:82d8ebf0-eb9b-11e4-a511-5ef3fc9ae867?page=uuid:16704d40-0a78-11e5-b0b8-5ef3fc9ae867&fulltext=um%C4%9Bleck%C3%A1%20beseda>, cit. 09-08-2018>].

⁸⁷ Webové stránky Umělecké besedy, Historie.

[online: <www.umeleckabeseda.cz/umelecka-beseda/historie>, cit. 06-08-2018].

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Česká televize, Spolek Mánes, Fakta o spolku Mánes.

[online: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1068825280-spolek-manes/20232323277/682-fakta-o-spolku-manes/>>, cit. 08-08-2018]; Kolik je generací S.V.U. Mánes? In: *Spolek výtvarných umělců Mánes 1887–2007*. Eds. Jindřich BOŘECKÝ, Lucie GOČÁROVÁ a Václav ŠPALE. Praha: S.V.U. Mánes, 2007, s. 7.

⁹⁰ Webové stránky S.V.U. Mánes. Historie S.V.U. Mánes.

[online: <www.svumanes.cz/spolek/historie-s-v-u-manes>, cit. 08-08-2018].

⁹¹ Česká televize, Spolek Mánes, Fakta o spolku Mánes.

[online: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1068825280-spolek-manes/20232323277/682-fakta-o-spolku-manes/>>, cit. 08-08-2018].

⁹² Webové stránky S.V.U. Mánes. Historie S.V.U. Mánes.

[online: <www.svumanes.cz/spolek/historie-s-v-u-manes>, cit. 08-08-2018].

ve druhé polovině třicátých let (toto období vzájemných vtaů je detailně zpracováno v páté kapitole práce).

Kromě výstavní činnosti S.V.U. Mánes organizoval i další umělecké události. Krátce po oficiálním uznání existence Sovětského svazu československou vládou roku 1934 Mánes uspořádal cyklus pěti večerů sovětské kultury (Příloha č. 1–3). Přednášky a koncerty probíhaly od 23. října do 20. listopadu vždy každé úterý ve výstavním sále budovy Mánesa.⁹³ Tři večery byly věnovány přednáškám o sovětské umělecké scéně a následně proběhly dva koncerty sovětské hudby. První přednášku na téma *Divadlo sovětské a západní* proslovil 23. října E. F. Burian.⁹⁴ Další dva přednáškové večery byly zaměřeny na výtvarné umění,⁹⁵ Vítězslav Nezval se mu věnoval ve své přednášce *Surrealismus a socialistický realismus* 30. října a o týden později (6. listopadu) se na sovětskou výtvarnou scénu soustředil v přednášce *Cesta za scestím výtvarného umění v SSSR* i Adolf Hoffmeister.⁹⁶ Večer 13. listopadu byl věnován koncertu sovětské komorní hudby, 20. listopadu se pak československé publikum mohlo seznámit s lidovými písněmi asijských národů v SSSR.⁹⁷

Jak již bylo řečeno, navázání oficiálních styků mělo za následek zintenzivnění kulturní výměny mezi oběma státy. V říjnu roku 1934 se uskutečnil již zmiňovaný výroční večer Maxima Gorkého, koncem roku se do Sovětského svazu vydala delegace československých novinářů,⁹⁸ kterou 1. ledna následujícího roku dokonce přijal lidový komisař zahraničních věcí Maxim Litvinov.⁹⁹ I nadále byly publikovány překlady sovětské literatury a začala vycházet i *Monografie SSSR*.¹⁰⁰ Na podzim roku 1935, v rámci osmnáctého výročí Říjnové revoluce uspořádal pedagogický odbor Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se

⁹³ *Archiv Hlavního Města Prahy (AHMP)*, Spolkový katastr, sign. IX/005, k. 335, spis Mánes.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ AMORT, Čestmír – BRABEC, Karel. *Československo-sovětské vztahy v oblasti kultury*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1975, s. 45.

⁹⁶ *AHMP*, Spolkový katastr, sign. IX/005, k. 335, spis Mánes.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ AMORT, Čestmír a BRABEC, Karel. *Československo-sovětské vztahy v oblasti kultury*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1975, s. 45.

⁹⁹ ČEJCHAN, Václav, AMPASOVÁ, Milada a VYMĚTAL, Vladimír, eds. *1000 let: Kronika československo-ruských styků slovem i obrazem*. Praha: Ministerstvo informací, 1947, s. 74.

¹⁰⁰ Tamtéž.

SSSR cyklus přednášek o sovětské vědě,¹⁰¹ dále se ve větších československých městech uskutečnil *Týden sovětské kultury*.¹⁰²

Na organizaci *Týdne* se podílela například Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR, S.V.U. Mánes a Umělecká beseda,¹⁰³ kromě toho vše probíhalo pod patronátem ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše a mimořádného vyslance v Praze Sergeje Alexandrovského.¹⁰⁴ *Lidové noviny* přinesly detailní program pro Prahu a též informovaly, že *Týdne sovětské kultury* se se svým programem účastní i města Brno, Olomouc a Bratislava.¹⁰⁵ Hodnocení „sovětského týdne“ přineslo listopadové číslo *Indexu*, Bedřich Václavek zde zdůraznil punc oficiality, kterým se celá akce honosila díky účasti státních představitelů.¹⁰⁶ V textu článku se Václavek zamýšlel nad skutečností, že československo-sovětským vztahům chybí organizace a soustavnost, podle jeho názoru nebyly vzájemné zájezdy různých skupin dostatečné, za ideální považoval seznámení z blízka.¹⁰⁷ Cestu k lepšímu poznání, a tedy i k lepším vzájemným vztahům viděl v prodloužení pobytů a ve výchově nových odborníků a specialistů – sovětských na československou literaturu a obráceně.¹⁰⁸ Zprávy o průběhu *Týdne sovětské kultury* na svých stránkách pravidelně přinášely *Lidové noviny*, věnovaly se nejen programu v Praze, ale též dalších městech.¹⁰⁹

Ve druhé polovině třicátých let se československo-sovětské kulturní vazby dále prohlubují. Do Československa roku 1935 přijela delegace sovětských

¹⁰¹ AMORT, Čestmír a BRABEC, Karel. *Československo-sovětské vztahy v oblasti kultury*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1975, s. 56.

¹⁰² VÁCLAVEK, Bedřich. Týden sovětské kultury. In: *Ruská revoluce a literatura*. Praha: Lidové nakladatelství, 1980, s. 70.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Kulturní kronika: Týden sovětské kultury, *Lidové noviny*, Brno, 1935, roč. 43, č. 544, s. 9 (31. 10. 1935). [online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:8ce1ccd0-268f-11dd-bcd7-000d606f5dc6?page=uuid:fd3ea780-233a-11dd-b208-000d606f5dc6>>, cit. 08-08-2018].

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Týden sovětské kultury, *Index: Leták kulturní informace*. Brno, 1935, roč. 7, č. 8, s. 86 (listopad 1935). [online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:949334a0-42d5-11e4-a450-5ef3fc9bb22f?page=uuid:b61005b0-42d8-11e4-af1d-001018b5eb5c>> , cit. 08-08-2018].

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ VÁCLAVEK, Bedřich. Týden sovětské kultury. In: *Ruská revoluce a literatura*. Praha: Lidové nakladatelství, 1980, s. 70.

¹⁰⁹ *Lidové noviny*, Brno, 1935, roč. 43., č. 533, 544, 556, 575, 576, 597. [online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/periodical/uuid:3024eee0-1baa-11dd-895a-000d606f5dc6>>, cit. 08-08-2018].

novinářů a spisovatelů (mezi nimi byli i Alexandr Fadějev a Alexej Tolstoj).¹¹⁰ Těž rok 1936 se nesl ve znamení výměnných pobytů. Český orientalista Bedřich Hrozný absolvoval přednáškovou cestu po Sovětském svazu, Československo navštívila řada sovětských hostů, mezi nimi i Ilja Erenbrug či polární badatel a cestovatel Georgij Ušakov.¹¹¹ Mnoho československých kulturních institucí uspořádalo vzpomínkové slavnosti u příležitosti úmrtí Maxima Gorkého (18. června 1936).¹¹² V říjnu téhož roku zavítal do ČSR Vsevolod Mejerchold, který navštívil mimo jiné i Osvobozené divadlo a 29. října přednesl v sále pražské Uranie přednášku o úkolech moderního divadla.¹¹³

V lednu a únoru následujícího roku proběhly u příležitosti stého výročí úmrtí Alexandra Sergejeviče Puškina velké oslavy.¹¹⁴ Jednalo se o rozsáhlou akci pod záštitou prezidenta republiky Edvarda Beneše.¹¹⁵ Periodický tisk věnoval události velkou pozornost – zajímavé postřehy a studie přinesla revue *Praha – Moskva*, též *Slovo a slovesnost*, *Listy pro umění a kritiky*, a dokonce byly publikovány i samostatné knižní studie.¹¹⁶ V období puškinských oslav byla se souhlasem ministerstva vnitra zakázána inscenace dramatu *Zkáza eskadry* od Alexandra Kornejčuka ve Vinohradském divadle – objevily se obavy, že by hra mohla popudit hitlerovské Německo a že ohrožuje veřejný klid a zájem.¹¹⁷ Tento zákaz měl nedlouho poté neblahý vliv na významnou událost ve vzájemných československo-sovětských vztazích – na organizaci recipročních výstav výtvarného umění mezi ČSR a SSSR (viz. pátá kapitola). Tato výstava byla

¹¹⁰ ČEJCHAN, Václav, AMPASOVÁ, Milada a VYMĚTAL, Vladimír, eds. *1000 let: Kronika československo-ruských styků slovem i obrazem*. Praha: Ministerstvo informací, 1947, s. 75.

¹¹¹ Tamtéž, s. 75–76.

¹¹² AMORT, Čestmír a BRABEC, Karel. *Československo-sovětské vztahy v oblasti kultury*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1975, s. 58.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ ČEJCHAN, Václav, AMPASOVÁ, Milada a VYMĚTAL, Vladimír, eds. *1000 let: Kronika československo-ruských styků slovem i obrazem*. Praha: Ministerstvo informací, 1947, s. 75.

¹¹⁶ KŠICOVÁ, Danuše. K některým problémům kulturní politiky SSSR a ČSR v meziválečném období. In: *Padesát vítězných let: sborník prací z vědecké konference filosofické fakulty University J. E. Purkyně k 50. výročí vzniku Komunistické strany Československa*. Ed. Bedřich ČEREŠŇÁK. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1973, s. 141.

¹¹⁷ AMORT, Čestmír a BRABEC, Karel. *Československo-sovětské vztahy v oblasti kultury*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1975, s. 59.

pořádána československou vládou a zástupci uměleckých sdružení ve spolupráci s VOKSem a Všesvazovým komitétem pro záležitosti umění.

Všesvazová společnost pro kulturní styky se zahraničím byla založena roku 1925 s cílem propagovat sovětské myšlenky v zahraničí.¹¹⁸ VOKS se orientoval především na levicově zaměřenou inteligenci – nabízel a organizoval studijní pobyty na území SSSR.¹¹⁹ Společnost se zahraničním hostům snažila představit to nejlepší ze Sovětského svazu a zajišťovala delegacím program, pořádala slavnostní akce a umožňovala hostům setkat se se sovětskými i zahraničními diplomaty působícími na území SSSR.¹²⁰ VOKS se též staral o výměnu publikací se zahraničními partnery a podílel se na organizaci uměleckých a vědeckých událostí. Komitét pro záležitosti umění představoval státní orgán (na úrovni československého ministerstva), který od poloviny třicátých let zaštiťoval veškerou uměleckou činnost na území Sovětského svazu.

V Československu bylo silně reflektováno dvacáté výročí Říjnové revoluce – někteří umělci věnovali Sovětskému svazu svá díla a pod patronátem Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR byl vydán sborník projevů *Československo Sovětskému svazu k 20. výročí*.¹²¹ Kromě literátů a politiků přispěli do sborníku též malíři Ludvík Kuba a Jakub Obrovský. Ludvík Kuba, který navštívil Moskvu u příležitosti otevření výstavy československého umění v Muzeu západního umění, ve svém příspěvku vyzdvihl sovětskou práci v muzejnictví a zájem obecnostva o umělecké otázky.¹²² Jakub Obrovský viděl důležitý bod ve zpřístupnění umění nejširším vrstvám obyvatelstva.¹²³

V poslední třetině třicátých let ve střední Evropě stále rostl pocit strachu ze situace v nacistickém Německu. I přes to byly oficiální československo-sovětské vztahy rozvíjeny až do přijetí Mnichovské dohody. Sítil v nich ovšem důraz na vojenskou pomoc ze strany Sovětského svazu v případě přímého ohrožení ze strany

¹¹⁸ KÁRNÍK, Zdeněk a KOPEČEK, Michal, eds. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek VI*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2009, s. 56.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Tamtéž, s. 58–59.

¹²¹ Tamtéž; NEJEDLÝ, Zdeněk, ed. *Československo Sovětskému svazu k 20. výročí (Sborník projevů)*. Praha: Společnost pro kulturní a hospodářské styky s SSSR, 1937.

¹²² NEJEDLÝ, Zdeněk, ed. *Československo Sovětskému svazu k 20. výročí (Sborník projevů)*. Praha: Společnost pro kulturní a hospodářské styky s SSSR, 1937, s. 61–63.

¹²³ Tamtéž, s. 70.

Německa. Po mnichovských událostech oficiální kontakty se Sovětským svazem postupně slábly. V období protektorátu se pak přesunuly do ilegality.

4. Výstavní činnost

4.1 Soubor ruských umělců a Oskar Brázda¹²⁴

(Příloha č. 4–10)

Jednota výtvarných umělců v Praze zahájila 12. dubna 1930 výstavu s názvem *Oskar Brázda a soubor ruských umělců*.¹²⁵ Jednalo se tedy o spojenou výstavu tvorby výrazného českého umělce a ruských obrazů, kreseb a akvarelů. Celkem dvě stě třináct děl třiceti ruských umělců bylo vystaveno v pravé části výstavních sálů Obecního domu. Jednalo se již o druhou výstavu ruského umění pod záštitou Jednoty výtvarných umělců v Praze, první výstava proběhla před třiceti lety a jejím tématem byla umělecká díla tzv. peredvižníků.¹²⁶ *Lidové listy* označily tuto výstavu za pozoruhodnou a část věnovanou Oskaru Brázdovi zmiňovaly až na druhém místě.¹²⁷ Českoslovenští milovníci umění se tak na výstavě mohli seznámit s díly Ivana Ajvazovského, Ilji a Jurije Repinových (otec a syn), Ivana Šiškina, Konstantina Korovina, Dmitrije Kardovského, Viktora Vasněcova, Sergeje Vinogradova, Stanislava Žukovského – tvorba mnohých z nich představovala ruský realismus a umění devatenáctého století – výstava tedy představovala jakousi lekci z ruského malířství, přestože se mělo jednat především o výstavu ruských emigrantů.¹²⁸

Podle *Národních listů* z 20. dubna 1930 však výstavu nebylo možné považovat za úplný obraz ruského výtvarného umění, přestože vypovídala mnoho o jeho dějinách a snahách některých současných ruských malířů.¹²⁹ Oproti tomu

¹²⁴ Správný název výstavy je *Oskar Brázda a soubor ruských umělců*, pro potřeby práce však bylo v nadpisu podkapitoly pořadí vystavovaných prohozeno z důvodu akcentace ruské účasti na výstavě (pozn. autora).

¹²⁵ *Archiv Národní galerie v Praze (ANG)*, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Umění, Národní politika, Praha 18. 4. 1930; *ANG*, Veletržní palác, Sběrka katalogů, katalogy spolků, UB, AK 790, Oskar Brázda a soubor ruských umělců (Katalog výstavy).

¹²⁶ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Umění, Národní politika, Praha 18. 4. 1930; *Peredvižnici – Sdružení putovních výstav («Товарищество передвижных художественных выставок»)*: toto sdružení pořádalo společné putovní výstavy. Tyto obrazové kolekce pak byly zasilány do různých měst (i do zahraničí), kde reprezentovaly ruské výtvarné umění.

¹²⁷ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Výstavní síně Obecního domu pražského, *Lidové listy*, Praha 19. 4. 1930.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Výtvarné umění, *Národní listy*, Praha 20. 4. 1930.

článek otištěný v časopise *Venkov* dne 24. dubna 1930 označil výstavu za náhodně sestavený soubor uměleckých děl, který je navíc zcela bez programu a výrazu, a kromě dalšího ani nepodává názor o předrevolučním ruském malířství. V závěru článku autor lituje, že výstava není lépe uspořádaná, a podává tak pouze neutěšený obraz velikého ruského umění.¹³⁰ Na nesourodé působení vystavovaného souboru děl upozornilo mnoho článků věnovaných výstavě. Dne 26. dubna otiskly *Vinohradské listy* článek, který poukazoval na zcela náhodné uspořádání výstavy, a také zde byly vyjádřeny pochyby o kvalitě obrazů (některé byly v článku označeny za hodnotné, jiné jako diletantismus).¹³¹ Za zlomkovité a dosti náhodné považuje uspořádání souboru též článek *Národního osvobození* ze 3. května,¹³² a také *Právo lidu* z 18. května, které připojilo stížnost na retrospektivní oddíl, s tím, že je málo početný (akcentuje především chybějící klasicistní díla ruského umění).¹³³ Poslední zmíněný článek poukázal i na další nedostatky výstavy, hlavně na vysoké ceny vystavovaných obrazů.¹³⁴ Na nepříznivé ceny obrazů upozornily nepřímo i *Národní listy* ze 7. května v poznámce o malém zájmu kupců o vystavované obrazy (jediný obraz zakoupil německý továrník z Vídně), a to i přes mezinárodní věhlas mnoha autorů.¹³⁵

Obdobně jako výstavu peredvižníků, kterou také pořádala Jednota výtvarných umělců, lze i tuto výstavu označit za putovní, neboť před její instalaci v síních Obecního domu byly obrazy vystaveny v Bělehradě, Kodani, Hamburku, Amsterdamu a Haagu.¹³⁶ I přes malý zájem kupců se výstava těšila slušné návštěvnosti – jeden z důvodů můžeme nalézt v periodickém tisku, kde bylo často

¹³⁰ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. Ruští umělci ve výstavě Jednoty výtvarných umělců v Obecním domě, *Venkov*, Praha 24. 4. 1930.

¹³¹ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. *Vinohradské listy*, Praha 20. 4. 1930

¹³² ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. *Národní osvobození*, Praha 3. 5. 1930.

¹³³ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. *Právo lidu*, Praha 18. 5. 1930

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. Jak vypadá naše slovanství v praxi, *Národní listy*, Praha 7. 5. 1930

¹³⁶ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. *Výtvarné umění*, *Národní listy*, Praha 20. 4. 1930.

zmiňováno, že zasluhuje pozornost.¹³⁷ Z výše uvedeného vyplývá, že se nejednalo pouze o výstavu ruské emigrace, ale že byla zahrnuta i díla starších mistrů, jakási retrospektivní sekce. A právě na tuto část či konkrétní umělce v ní vystavené se články dobového tisku soustředí především. *Československá republika* se v článku z 22. dubna poměrně podrobně věnovala Stanislavu Žukovskému a Iljovi a Jurijovi Repinovým.¹³⁸ *Národní listy* ze dne 20. dubna pak krátce popsaly tvorbu každého umělce, jehož dílo zde bylo vystaveno, přičemž největší prostor se opět dostalo oběma Repinovým, Sergeji Vinogradovi a Ivanu Šiškinovi,¹³⁹ obdobně tomu bylo i u *Českého slova* z 27. dubna,¹⁴⁰ *Umění* za nejvýznamnějšího umělce označilo též Ilju Repina.¹⁴¹

Obsah mnohých článků, které byly v tisku věnovány této výstavě, svědčí o viditelném zájmu o ruské umění, a to i přesto že citované články jsou rozporuplné. Jsou zde ale jasně viditelné některé společné tendence. Výstavě je často vytýkána nejednotnost a nesourodost – na základě informací z dobového tisku lze výstavu rozdělit na dvě části – část historickou a část emigrantskou (přičemž první části se československý tisk věnuje o poznání pečlivěji). Pozornost poutalo především Repinovo jméno, což bylo pravděpodobně způsobeno tím, že šlo o umělce československé veřejnosti již dobře známého. Jiné články za různorodým složením výstavy viděly snahu představit temperamentního ruského ducha a komplikovanou náuru.¹⁴²

4.2 František Bidlo v Moskvě

Na jaře roku 1930 proběhla ještě jedna výstava, která patří do československo-sovětské kulturní výměny – v moskevském Muzeu revoluce byla vystavena

¹³⁷ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. Výtvarné umění, *Národní listy* 20. 4. 1930; *České slovo*, Praha 27. 4. 1930; *Národní politika*, Praha 4. 5. 1930.

¹³⁸ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. *Československá republika*, Praha 22. 4. 1930.

¹³⁹ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. Výtvarné umění, *Národní listy*, Praha 20. 4. 1930

¹⁴⁰ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. *České slovo*, Praha 27. 4. 1930

¹⁴¹ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. *Umění*, Praha č. 3–4/1930.

¹⁴² ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. *Československá republika*, Praha 22. 4. 1930; *Národní osvobození*, Praha 3. 5. 1930.

bojová karikatura československého umělce Františka Bidla.¹⁴³ Jeho kresbám se dostalo vysokého hodnocení, a to jak po umělecké, tak po obsahové stránce, o čemž svědčí i skutečnost, že Muzeum revoluce a Muzeum západního umění do svých sbírek zakoupilo některé Bidlovy kresby.¹⁴⁴ Podle *Dělnické rovnosti* byla výstava vřele přijata a vyvolala kladnou odezvu v sovětském tisku.¹⁴⁵

Zdeněk Uherek ve svém textu zmínil i ohlasy návštěvníků výstavy, které byly zaznamenané do návštěvní knihy a které také vyzdvihovaly Bidlovo umělecké mistrovství a ideový obsah jeho děl – protikapitalistické zaměření, národní svébytnost a internacionálního ducha.¹⁴⁶ Zároveň s moskevskou výstavou proběhla výstava jeho kreseb i v pražské Krásné jizbě,¹⁴⁷ tato skutečnost se v československém dobovém tisku odrážela silněji, informace o moskevské výstavě k ní byly často připojovány jako dovětek.¹⁴⁸

4.3 Výstava obrazů malířů SSSR

(Příloha č. 11–15)

V Alšově síni Umělecké besedy proběhla od 1. do 16. února roku 1931 první výstava tvorby sovětských umělců v Československé republice.¹⁴⁹ Jednalo se o putovní výstavu sovětského umění, která byla před pražskou zastávkou instalována v Benátkách a ve Vídni.¹⁵⁰ Čestným předsedou této výstavy nebyl nikdo jiný než Alexandr Arosev, zplnomocněný zástupce Sovětského svazu.¹⁵¹ Jak

¹⁴³ UHEREK, Zdeněk. *O sovětsko-československé kulturní vzájemnosti (1918–1938)*. Praha: Univerzita Karlova, 1971, s. 83.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Bidlova výstava v Praze a Moskvě, *Dělnická rovnost*, Praha. 1933, roč. 1, č. 101, s. 3. [online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:5a1d4630-c1b8-11e6-99c2-005056825209?page=uuid:27561900-c1c9-11e6-92d3-005056827e51&fulltext=bidlovy%20kresby%20v%20SSSR>>, cit. 10-08-2018].

¹⁴⁶ UHEREK, Zdeněk. *O sovětsko-československé kulturní vzájemnosti (1918–1938)*. Praha: Univerzita Karlova, 1971, s. 83.

¹⁴⁷ Politické kresby Františka Bidly, *Světobzor*, 1933, roč. 33, č. 16, s. 9. [online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:c1621380-fe39-11e6-91c5-001018b5eb5c?page=uuid:660bd8b0-fe50-11e6-97b4-5ef3fc9ae867&fulltext=bidlo%20v%20moskv%C4%9B>>, cit. 10-08-2018].

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ ANG, Veletržní palác, Sbirka katalogů, katalogy spolků, UB, AK 854/Ch, Katalog výstavy obrazů malířů S.S.S.R. v Alšově síni Umělecké besedy.

¹⁵⁰ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Výstava sovětských malířů – nic nového, kopírování západu, Večer, Praha 14. 2. 1931.

¹⁵¹ Tamtéž; ANG, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Lidové listy 12. 2. 1931.

upozornilo páté číslo časopisu *Prospekt*, jednalo se o první možnost prohlédnout si v Praze díla malířů Sovětského svazu, který byl od západní Evropy odříznut.¹⁵² Toto odříznutí SSSR od Evropy potvrzuje i předmluva katalogu výstavy, kde je hned v prvním odstavci zmíněna odlišnost nových stránek sovětského výtvarného umění od umění západní Evropy s důrazem na mnohostranný boj různých směrů, který proběhl v sovětském Rusku krátce po Říjnové revoluci, a který „Evropa ještě nepoznala“.¹⁵³

Říjnová revoluce představuje jeden z největších mezníků v dějinách ruského státu. Mnozí kulturní představitelé ji vítali a mnohým se otevřela možnost (alespoň na krátkou dobu) svobodné tvorby. Porevoluční léta přinesla naději na kulturní obrodu ruského státu.¹⁵⁴ Hojnost směrů (především avantgardních – futurismus, konstruktivismus...) znamenala bohatou uměleckou diskusi. Nevyslovenými oficiálními zástupci sovětského umění se staly levé proudy, jejichž vlastní živnou půdou byla Paříž.¹⁵⁵ Do popředí se také dostalo další důležité hledisko pro formování sovětského umění, a to názor diváka.¹⁵⁶

Podle předmluvy ke katalogu výstavy se návštěvník pro pochopení komplexu výtvarného umění v SSSR musel nejprve seznámit s nejvýznačnějšími uměleckými uskupeními sovětského Ruska.¹⁵⁷ Katalog zmiňuje konflikt mezi skupinami, které zastávaly vůdčí roli krátce po Říjnové revoluci, šlo o petrohradský «Мир искусства» a moskevský «Союз русских художников» na jedné straně a o již zmíněné levé proudy na straně druhé.¹⁵⁸ Z levých proudů, které nakonec přebraly vůdčí roli, se brzy vydělily dvě skupiny – sdružení МАКОВЕЗ («МАКОВЕЦ») a Asociace umělců revolučního Ruska («Ассоциация

¹⁵² ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. *Prospekt*, Praha, č. 5/1931.

¹⁵³ ANG, Veletržní palác, Sběrka katalogů, Katalogy spolků, UB, AK 854/Ch Katalog výstavy obrazů malířů S.S.S.R. v Alšově síni Umělecké besedy.

¹⁵⁴ ТОЛСТОЙ, Владимир. События художественной жизни Советской России 1917–1932. Ин: *Художественная жизнь Советской России 1917–1932*. Москва: «Галарт», 2010, s. 12.

¹⁵⁵ ANG, Veletržní palác, Sběrka katalogů, Katalogy spolků, UB, AK 854/Ch Katalog výstavy obrazů malířů S.S.S.R. v Alšově síni Umělecké besedy.

¹⁵⁶ ТОЛСТОЙ, Владимир. События художественной жизни Советской России, 1917–1932. Ин: *Художественная жизнь Советской России 1917–1932*. Москва: «Галарт», 2010, s. 15.

¹⁵⁷ ANG, Veletržní palác, Sběrka katalogů, Katalogy spolků, UB, AK 854/Ch Katalog výstavy obrazů malířů S.S.S.R. v Alšově síni Umělecké besedy.

¹⁵⁸ Tamtéž.

художников революционной России», dále achrovci).¹⁵⁹ První, poměrně malá skupina, začínala s magickým realismem, postupně se ale přizpůsobila potřebám doby (přiblížila se intimnímu krajinářství)¹⁶⁰, oproti tomu druhé uskupení bylo jedním z největších v daném období.¹⁶¹ Achrovci umělecky navazovali na předvižníky, zachovávali výtvarné tradice a zachycovali současnost a nedávnou minulost.¹⁶² V jejich umělecké tvorbě sehrál důležitou roli sociální portrét – v portrétovaném jedinci odrážel celou společenskou vrstvu a jejich díla představovala výtvarně dokumentární styl.¹⁶³ Tyto teze podtrhuje i předmluva katalogu výstavy, kde se uvádí, že achrovci ve svém manifestu vyhlásili vyznávání přítomnosti, zrcadlení prostředí a heroismu dělníků a sedláků za svůj hlavní cíl.¹⁶⁴ V jejich řadách byli zastoupeni i význační mistři z předrevoluční éry, například Abraham Archipov (jehož práce zde byla též vystavena).¹⁶⁵

V předmluvě byly přiblíženy i další organizace – svou formu realismu představilo sdružení «Общество художников-станковистов» (OST), jehož členy byli převážně mladí umělci.¹⁶⁶ Vůdčí osobností tohoto hnutí byl Alexandr Dejneka, který je považován za spoluvůdce epochy.¹⁶⁷ Katalog dále zmiňuje skupiny «Общество московских художников» (ОМХ) a «Четыре искусства», které by měly představovat kombinaci předrevolučních skupin s novými.¹⁶⁸ Přestože na začátku úvodního slova k výstavě sovětských umělců autor pokládá poznání uměleckých skupin sovětského Ruska za podstatné pro pochopení ruského výtvarného umění, v závěru textu upozorňuje čtenáře (návštěvníka), že celá řada

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. Sovětští malíři v Umělecké besedě, Národní osvobození 13. 2. 1931.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² HAUSENBLASOVÁ, Anna. *Výtvarné umění jako nástroj moci v Sovětském svazu – formování nového hrdiny sovětské společnosti ve třicátých letech 20. století*. Praha 2015. Bakalářská práce (Bc.), Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, Ústav východoevropských studií, 16-06-2015, s. 18.[online: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/136465>>, cit. 29-07-2018].

¹⁶³ Tamtéž, s. 19.

¹⁶⁴ *Archiv Národní galerie v Praze (ANG)*, Veletržní palác, Sběrka katalogů, Katalogy spolků, UB, AK 854/Ch Katalog výstavy obrazů malířů S.S.S.R. v Alšově síni Umělecké besedy.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ BROWN, Matthew C. *Socialist Realist Painting*. New Haven: Yale University Press, 1998, s. 92, 93.

¹⁶⁸ ANG, Veletržní palác, Sběrka katalogů, Katalogy spolků, UB, AK 854/Ch Katalog výstavy obrazů malířů S.S.S.R. v Alšově síni Umělecké besedy.

významných umělců již tvoří mimo skupiny, a proto je třeba soustředit se spíše na vnější (formální) a vnitřní (tematické) znaky ruského malířství.¹⁶⁹

Závěr předmluvy přibližuje skutečnost, že na výtvarné scéně se postupně vytvořily dva hlavní proudy. První směr se soustředí především na čisté formální stránku (obsah tedy nebyl to hlavní) – umělci tvořili hlavně krajinky, zátiší a portréty. Oproti tomu druhý směr se zaměřoval na všeobecnou výstavbu, líčil prostředí, heroickou stránku revoluce, umělci formální stránku umění vždy podřizovali obsahu.¹⁷⁰

V *Lidových listech* ze dne 12. února publikovali ve vztahu k výstavě článek, ve kterém byl vysloven názor, že ruské umění vždy chtělo vyprávět v náležité epické šíři a ani sovětské umění od tohoto záměru neustoupilo.¹⁷¹ Článek jako by reagoval na kurátorský komentář k výstavě – upozorňuje totiž na to, že odříznutí sovětské umělecké scény od té evropské nebylo příliš razantní, neboť pracovní metody sovětských umělců nebyly od těch západních nijak zvlášť odlišné.¹⁷² Většina obrazů mohla být namalována kdekoli a za jakékoli vlády, to idea se liší – v případě sovětského umění byla zaměněna za komunistickou.¹⁷³ Ve dvacátých letech, z jejichž druhé poloviny pochází velké množství obrazů vystavených v Alšově síni, bylo potřeba najít nový směr sovětského umění, který měl (v souladu s masovou propagandou) mít vliv na občana. To akcentuje i již zmiňovaný článek z *Lidových listů*, kde lze vyčíst, že mnohé z vystavených obrazů mají propagační ráz, který nemusí být pro cizince zcela jasný, ale na ruský lid působí.¹⁷⁴

Z celé řady vystavených děl se článek zaměřil pouze na jediné plátno (přitom při výstavě ruských umělců v Obecním domě se mnoho článků věnovalo všem autorům, kteří na výstavě vystavovali) – a to na *Selské děvče* od Abrama Archipova (olej na plátně, r. 1929), dokonce zde bylo uvedeno, že obraz na výstavu „zabloudil“.¹⁷⁵ *Lidové listy* tak Archipova vyzdvihly nad ostatní umělce

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Tamtéž; *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Výstavy. Lidové listy, Praha 12. 2. 1931.

¹⁷² *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Výstavy. Lidové listy, Praha 12. 2. 1931.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ Tamtéž.

a připustily, že na Rusi lze stále najít malíře, kteří se více věnují formální stránce umění a výrazovým prostředkům a neslouží tak propagaci dočasných komunistických idejí.¹⁷⁶ Zde, jak vidíme, noviny znovu narazily na téma rozebírané v kurátorském textu katalogu – totiž na rozdělení výtvarné scény na dva směry – jeden věnující se formě a druhý obsahu. Toto téma „rozdělení umělců“ rozebírá ve svém pátém čísle z roku 1931 i časopis *Prospekt*.¹⁷⁷ Týž článek označil tvorbu sovětských umělců za kvasivou a prudkou.¹⁷⁸

Mnoho novin a časopisů na svých stránkách vyjádřilo i silnou kritiku sovětské výstavy – 13. února 1931 vyšel v časopise *A-Zet* obsáhlý článek, který výstavu zhodnotil jako „mnoho povyku pro nic“.¹⁷⁹ Emil Pacovský se ve svém textu pro olomoucký *Pozor* (z 19. února téhož roku) „nemohl ubránit dojmu a do jisté míry ani přesvědčení, že – vlastnější ruské umění vyvíjí se toho času mimo oblast ruské země, v dílnách ruských exulantů.“¹⁸⁰ Také *Večer*, publikovaný 14. února 1931 přinesl negativní kritiku sovětské „výstavky“.¹⁸¹ O výstavě informovalo i *Národní obrození* (13. února), které se věnovalo tematické stránce výstavy – sociálním a revolučním námětům (Spartakiádě, revolucionářům, naftovým závodům v Baku, krasnoarmějcům...) – podle názoru autora Rusko dvacátých let mnohem lépe než malířství vystihla sovětská kinematografie.¹⁸²

Z výše uvedeného vyplývá, že řada periodik přistupovala k výstavě sovětského umění skepticky, ačkoli *Prospekt* výstavě, i přes její krátké trvání, přiznal velký zájem.¹⁸³ V *Lidových listech* byla výstava sovětských umělců porovnána s expozicí ruské (emigrantské) tvorby, která byla v Praze instalována

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ „... zvláště pro skupiny a jednotlivce, kteří pracují na formální stránce malířství na rozdíl od směru druhých, jdoucího za obsahem, jímž je pomoc při výstavbě nového státu.“ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. *Prospekt*, Praha č. 5/1931.

¹⁷⁸ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. *Prospekt*, Praha č. 5/1931.

¹⁷⁹ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. *Sovětské umění*, *A-Zet*, Praha 13. 2. 1931.

¹⁸⁰ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. *Výstava obrazů malířů sovětského Ruska a Ukrajiny*, *Pozor*, Olomouc, 19. 2. 1931.

¹⁸¹ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. *Výstava sovětských malířů – nic nového, kopírování západu*, *Večer*, Praha 14. 2. 1931.

¹⁸² *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. *Sovětské malířství v Umělecké besedě, Národní obrození*, Praha, 13. 2. 1931.

¹⁸³ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. *Prospekt*, Praha č. 5/1931.

o rok dříve v sálech Obecního domu, text poukázal na skutečnost, že „první“ výstava vzbuzovala v návštěvnicích silnější dojmy než výstava aktuální.¹⁸⁴ Z úvodní kapitoly již víme, že se jednalo o období, kdy se Československá vláda nejenom zdráhala uznat existenci Sovětského svazu, ale především stále podporovala ruskou (především bílou) emigraci – to se mohlo projevit v přístupu k sovětské výstavě. Za nejdůležitější však považujeme závěr textu z *Lidových listů*, kde autor podotýká, že umění může sloužit ideji (třebaže někomu nemusí být sympatická), a přece může být váženo, je-li opravdu uměním.¹⁸⁵ Autor článku tím nepřímou nabádá návštěvníky výstavy, aby k umění přistupovali bez ohledu na jeho ideový podtext a obraceli svou pozornost výhradně k výtvarnému provedení.

4.4 Architektura Sovětského svazu ve výstavních sálech S.V.U. Mánes

(Příloha č. 16–22)

Konec roku 1932 se nesl ve znamení rozsáhlé výstavy sovětské architektury v budově Mánesa na Riegrově nábřeží.¹⁸⁶ Od 30. listopadu do 11. prosince zde byly ve dvou sekcích – ruské a ukrajinské – vystaveny fotografie, modely a plány významných současných (moderních) sovětských staveb.¹⁸⁷ O výstavě se psalo již před jejím otevřením – šlo o článek z 27. listopadu 1932, který byl publikovaný v *Právu lidu*. Bylo zde popsáno trvání výstavy (s poukázáním na fakt, že bude otevřena pouhých dvanáct dní) a cena vstupného. Vše doprovázelo taktovní upozornění, že půjde o benefiční akci – výdělek ze zahájení výstavy měl být věnován nezaměstnaným umělcům.¹⁸⁸

V podstatě stejné informace se 2. prosince objevily v *Rudém právu*. To kromě obecného sdělení o výstavě přineslo též podrobnější informace o vystavovaných exponátech, i když pouze v přehledové rovině. Vystaveny byly modely, fotografie a návrhy průmyslových staveb, škol, vědeckých ústavů, staveb

¹⁸⁴ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Výstavy. Lidové listy, Praha 12. 2. 1931.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ ANG, Veletržní palác, Sbirka katalogů, AK 972a, Katalog výstavy soudobé architektury SSSR.

¹⁸⁷ Tamtéž; ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Právo lidu, Praha 27. 11. 1932.

¹⁸⁸ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Právo lidu, Praha 27. 11. 1932.

veřejné zdravotní služby, divadel, domů kultury, obytných a dělnických domů a také domů pro děti.¹⁸⁹ *Rudé právo* dále informovalo o plánovaných přednáškách architektů, které se měly uskutečnit každý večer od půl osmé do devíti hodin – ve své podstatě šlo o komentované prohlídky pro návštěvníky výstavy, během kterých jim měl být poskytnut odborný výklad a případné vysvětlení nepochopených nebo nejasných skutečností.¹⁹⁰ O těchto přednáškách je možné najít poznámku též v *Protokolech o schůzích S.V.U. Mánes*, a to konkrétně v zápisu z 1. prosince 1932 (tedy druhý den po otevření výstavy). Zpráva o výstavě architektů SSSR je poměrně krátká, otevírá ji informace o návštěvnosti (60 osob za dva dny) a poznámka, že propaganda pro výstavu je teprve v počátcích, na což navazuje zápis o plánovaných večerních průvodech architektů s přednáškou.¹⁹¹ Je pravděpodobné, že tyto prohlídky vedené odborníky měly zajistit lepší návštěvnost – nesporným faktem totiž zůstává, že výstava měla trvat pouhých dvanáct dní a poskytnutí takovéto interaktivní akce mohlo zajisté zvýšit zájem o expozici a o poznání sovětské kultury a umění, kam se architektura bezesporu řadí. Dále však uvidíme, že výstava samotná pojednávala o architektuře pouze částečně.

Pražské noviny ze 7. prosince informovaly, že se nejedná pouze o výstavu architektury Sovětského svazu, ale o kulturní akci, která ukazuje i péči o mládež a člověka.¹⁹² Též *Lidové noviny*, které vyšly o sedm dní později v Brně, poukázaly na skutečnost, že pouze menší část výstavy byla architektonického rázu. Na rozdíl od *Pražských novin* však tento článek nepřisuzoval výstavě informativní zásluhy v oblasti péče o člověka, ale větší část exponátů označoval za anonymní činnost stavitelů (tedy nikoli za architekturu) nebo za zcela nesouvisející s výstavou. Podle článku představovala výstava prezentaci obecné činnosti sovětského Ruska, která byla svým způsobem agitační, odborníky na její posouzení tedy neviděl v architektech, ale spíše v národních hospodářích, znalcích průmyslu apod.¹⁹³

¹⁸⁹ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Velká výstava současné architektury SSSR, *Rudé právo*, Praha 2. 11. 1932.

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ *AHMP*, Spolek výtvarných umělců Mánes Praha (1349), inv. č. 32 (sign. 1.1.5), Protokoly o schůzích S.V.U. Mánes 1. 1. 1930 – 31. 12. 1933, Schůze dne 15. prosince 1932.

¹⁹² *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Sovětská architektura, *Pražské noviny*, Praha 2. 11. 1932.

¹⁹³ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Výstava soudobé architektury v SSSR, *Lidové noviny*, Brno 14. 12. 1932.

Článek brněnských *Lidových novin* vyznívá značně kriticky, kromě již zmíněné nesourodosti vystavovaného souboru, považuje za hlavní slabinu výstavy chybějící půdorysy jednotlivých návrhů – právě ve vnitřním provedení staveb totiž shledává jejich cenu.¹⁹⁴ Lepší obrázek o sovětské architektuře si návštěvník podle této zprávy mohl udělat na základě časopisů o architektuře dostupných na výstavě.¹⁹⁵ *Pražské noviny* přinesly ve svém článku obdobné informace, *Lidové listy* ze 3. prosince zašly ve svém kritickém postoji ještě dál, když připomněly bídu a útlak obyvatel sovětského státu, vyvraždění carské rodiny, a také moc sovětských představitelů, kteří „klidně před zraky světa vraždí ruský lid“.¹⁹⁶ Uvedené články reprezentovaly negativní postoje k sovětské expozici, oproti tomu levicová *Tvorba* přinesla pozitivní přístup.

Článek s názvem *Výstava sovětské architektury* vyšel ve Fučíkové *Tvorbě* až 8. prosince – tedy více než týden po zahájení výstavy. Autor tak měl dostatek času výstavu pečlivě prostudovat. V textu byla expozice označena za zajímavou a poučnou, a to hned z několika důvodů – především pro zachycení bouřlivého a zrychlujícího se vývoje výstavby socialismu.¹⁹⁷ Podle Jiřího Štursy, autora článku, byly na výstavě vystaveny ty stavby, které dokumentují vývoj k novému socialistickému způsobu života, a právě proto jsou zastoupeny všechny složky života občana – bydlení, rekreace, sport, stravování a školství.¹⁹⁸ Článek se výstavě jako takové příliš nevěnoval, soustředil se na dosažený vývojový stupeň Sovětského svazu, který porovnával se stavem předrevolučním. Popis industrializace sovětského Ruska, růst nových měst a příklon vesnice k městu, představovaly stěžejní část textu publikovaného v *Tvorbě*. Na závěr byla architektura a význam výstavby přirovnána k výstavbě společnosti.¹⁹⁹

V levicově orientovaném tisku je tedy vidět pozitivní přístup k sovětské výstavě, naopak periodika tíhnoucí k pravici přistupují k tomuto počínu skepticky až kriticky. Ovšem i silně kritický článek *Lidových novin* upozornil na skutečnost,

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. Výstavy, *Lidové listy*, Praha 2. 12. 1932.

¹⁹⁷ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. Výstava sovětské architektury, *Tvorba*, Praha 8. 12. 1932.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ Tamtéž.

že ruské stavebnictví se vyrovnávalo s řadou nevýhodných podmínek – především s nedostatkem kvalifikované pracovní síly a kvalitních materiálů (což bylo způsobeno zaostalostí a následným nestejným rozvojem stavebního průmyslu a celého hospodářství SSSR).²⁰⁰

Moravskoslezský list přišel 1. prosince 1932 se zajímavým postřehem – označil výstavu za impozantní reklamu.²⁰¹ Tento názor podporuje i zápis ze schůze S.V.U. Mánes ze dne 26. listopadu 1931. VOKS, se kterým Mánes při pořádání výstavy spolupracoval, požádal o zvětšení výstavní plochy téměř na dvojnásobek proti původnímu návrhu (ze 400 na 800 metrů plochy).²⁰² Kromě reklamního záměru je zde možné zahlédnout záblesk masové a monumentální tvorby, jež měla moc zapůsobit na obyvatelstvo – právě taková tvorba se tou dobou začala uplatňovat i v Sovětském svazu. Monumentalita si tak našla svoji cestu nejen do architektury jako takové, ale i do prezentace uměleckého projevu. Z protokolů schůzí S.V.U. Mánes se také dozvídáme, že náklady výstavy (kromě pronájmu místností, instalace a tisku katalogů) financoval ruský VOST.²⁰³

Z výše uvedeného je vidět, že československý periodický tisk se nepokoušel příliš detailně popsat samotnou výstavu. Kromě rozdělení na ruskou a ukrajinskou část a výčtu staveb (se zaměřením na jejich účel) se čtenář nedozvěděl prakticky nic jiného. Nejrozsáhlejší článek *Tvorby* přinesl popis architektury jako nástroje třídního boje, na popis kulturního a uměleckého pozadí architektonické tvorby se zaměřil více než na architekturu samotnou. O výstavě architektury SSSR v Praze tak dobový tisk vytvořil nejednotný obrázek, což je ovšem pochopitelné s ohledem na složitý postoj československého národa k Sovětskému svazu.

4.4.1 Výstava československé architektury v Sovětském svazu

Je zajímavé, že v souvislosti s výstavou sovětské architektury v Praze se objevilo několik zpráv o obdobném projektu – o výstavě československé architektury v sovětském Rusku. Tato informace byla publikována na stránkách *Národního*

²⁰⁰ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. Výstava soudobé architektury v SSSR, Lidové noviny, Brno 14. 12. 1932.

²⁰¹ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. Jak se staví v SSSR, Moravskoslezský list, Praha 1. 12. 1932.

²⁰² AHMP, Spolek výtvarných umělců Mánes Praha (1349), inv. č. 32 (sign. 1.1.5), Protokoly o schůzích S.V.U. Mánes 1. 1. 1930 – 31. 12. 1933, Schůze ze dne 26. listopadu 1931.

²⁰³ Tamtéž, Schůze ze dne 3. září 1931.

obrození 6. prosince 1932²⁰⁴ – tedy ještě v době trvání výstavy sovětské architektury v Praze. Alexandr Arosev ve své francouzské řeči poděkoval za ochotu, se kterou S.V.U. Mánes pomohl uskutečnit pražskou výstavu, zdůraznil důležitost kontaktů na poli kultury mezi oběma zeměmi a na závěr dodal, že sovětská vláda by vyšla československým architektům vstříc, kdyby se rozhodli uspořádat v Rusku svoji výstavu.²⁰⁵

Možností vystavit v sovětském Rusku ukázky československé architektury se S.V.U. Mánes zabýval též na svých schůzích. Již 3. září se probírala dokonce možnost uspořádání několika takových výstav (nejprve v Moskvě a poté v dalších městech) – tento počín měl být organizován ve spolupráci se Společností pro hospodářské a kulturní styky se SSSR. V záznamu schůze ze 4. února 1932 tajemník Mánesa potvrzuje, že ač se organizace výstavy československé architektury v Rusku očekává od nich, přenechají ji architektonické sekci Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR (s poznámkou – „hodlají-li výstavu skutečně realizovati“).²⁰⁶ Adolf Hoffmeister podle zápisu ze schůze o věci mluvil též se sovětským velvyslancem v Československu.²⁰⁷

Dne 10. května 1932 odeslal Architektonický odbor Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR na Ministerstvo školství a národní osvěty a na Ministerstvo zahraničních věcí žádost o finanční pomoc při organizování této výstavy. Celková suma představovala 24 tisíc Kč.²⁰⁸ Kromě prosby o příspěvek k docílení úplnosti expozice popisuje žádost ve zkratce důvod k uspořádání výstavy a obsah plánovaného projektu.²⁰⁹ V žádosti je objasněno, že organizaci výstavy přebíral architektonický odbor Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR po S.V.U. Mánes, v jehož prostorách proběhla výstava sovětské architektury. Československá výstava měla být uspořádána v jistém smyslu „na oplátku“.

²⁰⁴ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstrižkové knihy. Výstava československé architektury v SSSR, Národní osvobození, Praha 6. 12. 1932.

²⁰⁵ Tamtéž

²⁰⁶ Tamtéž, Schůze ze dne 4. února 1932.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ Jednotlivé položky žádosti o finanční pomoc: Lepenka – 2 500 Kč; Fotografie (zvětšení) – 15 000 Kč; Transport – 5 000 Kč, Různé – 2 500 Kč. (*Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR (AMZV)*, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 597, Výstavy v cizině.)

²⁰⁹ *AMZV*, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 597, Výstavy v cizině. Korespondence ve věci uspořádání výstavy československé architektury v SSSR, 10. 5. – 21. 7. 1932.

V žádosti je dále vylíčen plán výstavy – kromě vlastních architektonických návrhů a plánů měly být vystaveny také ukázky výstavby, detaily konstrukcí a zařízení interiéru.²¹⁰ Ukázka možností vnitřního zařízení pak měla sloužit jako reklama pro československé výrobky a firmy.²¹¹

Ministerstvo školství a národní osvěty se 23. června s žádostí Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR obrátilo na další ministerstva, konkrétně na Ministerstvo zahraničních věcí (které již bylo o všem spraveno)²¹² a na Ministerstvo veřejných prací – těm byla odeslána kopie žádosti a prosba o vyjádření. Ministerstvu zahraničí byla žádost přeposlána, protože právě ono může danou problematiku posoudit z hlediska styků s cizinou.²¹³ Ministerstvo školství usoudilo, že předložená žádost je příliš stručná a nedostatečně podložená, a proto nemůže být po finanční stránce bezpečně posouzena, kromě toho vyjádřilo pochybnosti o potřebnosti takovéto výstavy.²¹⁴ Obě dvě dotazovaná ministerstva zaslala na Ministerstvo školství svou odpověď.

Presidium Ministerstva veřejných prací na situaci reagovalo 8. července – z dostupného opisu zprávy víme, že z úsporných důvodů odmítlo vydat peněžité příspěvek na výstavu, o které mu nebylo nic známo.²¹⁵ Ministerstvo zahraničních věcí zaujalo jiný postoj. Bralo v úvahu v úvahu podzimní výstavu sovětské architektury v síních Mánesa, a uspořádání obdobné výstavy naší architektury v Sovětském svazu proto považovalo za užitečné. V případě, že by s podporou pořádání této výstavy souhlasilo Ministerstvo financí, navrhl by referent uvolnit podporu ve výši 5 000 Kč.²¹⁶ To byla vzhledem k požadované sumě poměrně nízká částka.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení se SSSR zaslalo 10. června 1932 svou žádost o finanční podporu nejen na Ministerstvo školství, ale i na Ministerstvo zahraničních věcí. (*AMZV*, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 597, Výstavy v cizině. Korespondence ve věci uspořádání výstavy československé architektury v SSSR, 10. 5. – 21. 7. 1932.)

²¹³ *AMZV*, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 597, Výstavy v cizině. Korespondence ve věci uspořádání výstavy československé architektury v SSSR, 10. 5. – 21. 7. 1932.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ Tamtéž.

Po Ministerstvu veřejných prací odmítlo výstavu dne 31. července podpořit též Ministerstvo zahraničí (i přes svůj původně kladný postoj) – v dopise pro Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení se SSSR vyjádřilo ministerstvo své politování, že za dnešní rozpočtové situace není možné finančně podpořit pořádání výstavy československé architektury v Sovětském svazu.²¹⁷ Na rozpočtové důvody se ve své odmítavé odpovědi ze dne 25. srpna odvolalo i Ministerstvo školství.²¹⁸ Výstava moderní československé architektury v Sovětském svazu se nakonec neuskutečnila.

4.5 Výstava sovětské grafiky a výstava karikatury a humoru

4.5.1 Výstava sovětské grafiky ve Východoslovenském muzeu v Košicích a v pražském Mánesu

(Příloha č. 23–31)

Východoslovenské muzeum v Košicích v termínu od 6. do 28. ledna 1934 vystavovalo ve svých prostorách sovětskou grafiku. Šlo o osmou akci v rámci cyklu *Současná evropská grafika*, a podle *Lidových novin* ze dne 17. ledna vyvolala právě sovětská výstava mezi lidmi největší zájem.²¹⁹ Jak upozornil Karel Teige v časopise *Typografia*, ještě před otevřením výstavy se vyskytly problémy – košické policejní ředitelství dalo správě muzea výstrahu, a tak se pořadatelé obávali, že výstava bude zakázána.²²⁰ Výstavu sestavil VOKS jako putovní expozici a svá díla zde vystavovalo na padesát umělců ze všech sovětských republik.²²¹

K výstavě byl vydán katalog s věrnou obrazovou přílohou. V úvodní studii se Alexandr Sidorov, ředitel grafického kabinetu Muzea krásných umění

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Kulturní kronika: Výstava sovětské grafiky v Košicích, *Lidové noviny*, Brno, 1934, roč. 42, č. 19, s. 9. [online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:a6232a00-0fe6-11dd-b92c-000d606f5dc6?page=uuid:d9cbdc60-0fbb-11dd-8903-000d606f5dc6>>, cit. 01-08-2018].

²²⁰ Kulturní přehled: Evropská grafika, *Typografia: časopis pro technické a společenské zájmy knihtiskařů*, Praha, 1934, roč. 41, č. 1–12, s. 25. [online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:52969af0-2003-11e4-a8ab-001018b5eb5c?page=uuid:10af3960-2140-11e4-8e0d-005056827e51>>, cit. 01-08-2018].

²²¹ Kultura, *Národní listy*. Praha, 1934, roč. 74, č. 16, s. 3. [online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:fae564f3-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:84938f7f-435f-11dd-b505-00145e5790ea>>, cit. 01-08-2018].

v Moskvě, zmiňuje, že sovětskou grafiku váže úzké pouto se skutečností – nezná abstraktní témata.²²² Náměty sovětské grafiky vidí Sidorov v ideovém zápasu a budování, v denním životě SSSR a v sociálních tématech (denní práce továrních dělníků, Rudá armáda, práce na lodích a jejich stavbě).²²³

Podle *Lidových novin* (které se silně opíraly o Sidorovův text) výstavě po technické stránce dominoval dřevoryt, který byl dříve užíván pouze několika jedinci a po revoluci byl charakteristický především pro knižní ilustrace, které na čas inovovaly sovětské umění.²²⁴ Vedoucí úlohu v této technice přisoudil katalog *moskevské školy* vedené Alexejem Kravčenkem a Vladimírem Favorským, kolem nichž se soustředila celá generace mladých grafiků. *Leningradská škola* rozvíjela dřevoryt po technické stránce, soustředila se na jemnost řezby v miniaturním formátu, tuto školu podle článku na výstavě reprezentoval Pavel Šillingovskij.²²⁵ Důležité místo bylo připísáno ukrajinské grafice a jejím zástupcům – Vasiliji Kasijanovi, jenž je označován za „mistra monumentálního dřevorytu a politického plakátu“, Jeleně Sachnovské, Alexandru Dovgalovi, Michajlu Bojčukovi a Sofii Nálepinské.²²⁶

Sovětský dřevoryt představil na výstavě velkou novinku – montáž.²²⁷ Šlo se o spojení dvou dřevorytů v jeden obraz. Právě takto vznikla obálka katalogu a plakát lákající na výstavu. Své místo na výstavě měly též lept a litografie, které se v poslední době zdály být dřevorytem zatlačovány – lept byl zastoupen dílem Ignatije Nivinského, litografii pak ilustracemi Nikolaje Kuprejanova a portréty sovětských umělců, jejichž autorem byl Georgij Verejskij.²²⁸ Článek *Lidových novin* dále vyzdvihl práci ukrajinských grafiků, zvláště již zmíněného Kasijana, absolventa Pražské umělecké akademie. Autor článku ocenil jeho tvorbu za hluboké sociální citění, neboť zobrazovala žebráky, pastýře prasat, nezaměstnané, a také

²²² Kulturní kronika: Výstava sovětské grafiky v Košicích, *Lidové noviny*, Brno, 1934, roč. 42, č. 19, s. 9. [online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:a6232a00-0fe6-11dd-b92c-000d606f5dc6?page=uuid:d9cbdc60-0fbb-11dd-8903-000d606f5dc6>>, cit. 01-08-2018].

²²³ Tamtéž; 161. *Výstava Východoslovenského muzea v Košiciach: súčasná európska grafika VIII.: S.S.S.R.: od 6. do 28. januára 1934.* Košice 1934, s. 3.

²²⁴ Kulturní kronika: Výstava sovětské grafiky v Košicích, *Lidové noviny*, Brno, 1934, roč. 42, č. 19, s. 9. [online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:a6232a00-0fe6-11dd-b92c-000d606f5dc6?page=uuid:d9cbdc60-0fbb-11dd-8903-000d606f5dc6>>, cit. 01-08-2018].

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ Tamtéž.

revoluční motivy, přičemž vše bylo plné realismu a přesvědčivosti.²²⁹

Košická výstava sovětské grafiky byla velmi úspěšná a díky Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR se po svém skončení přesunula do Prahy a na jaře byla otevřena ve výstavních síních Mánesa.²³⁰ Vernisáž výstavy sovětské grafiky v Praze, kterou zahájil svým proslovem zmocněný zástupce SSSR Sergej Alexandrovskij, předcházela slavnostnímu zahájení *Mezinárodní výstavy karikatur a humoru*, neboť obě výstavy probíhaly v prostorách Mánesa.²³¹ *Země sovětů* proslov Alexandrovského otiskla ve svém druhém čísle z roku 1934.

Alexandrovskij přivítal otevření výstavy sovětské grafiky i její organizátory a pořadatele, a též všechny hosty. Vývoj sovětské grafiky připodobnil k živému obrazu historického procesu, který se stále odehrává v Sovětském svazu a který zemi kdysi ve všech směrech zaostalou vede na cestě hospodářského a kulturního pokroku.²³² Kulturní rozmach SSSR se podle jeho slov odrazil i ve vývoji grafiky i v dalších oborech sovětského umění a vědy.²³³ Alexandrovskij též vyzdvihl důležitou roli Říjnové revoluce roku 1917, neboť právě tento okamžik, podle jeho slov, umožnil svobodný vývoj sovětské grafiky, která byla před tím mnoho let utiskována církví a cenzurou a sloužila šlechtickým a měšťanským třídám.²³⁴

Po otevření *Mezinárodní výstavy karikatury a humoru* se československý periodický tisk věnoval výstavě sovětské grafiky pouze nárazově. Informace o ní byly uveřejňovány jako doplňkové k souběžné výstavě karikatur, která vyvolala značné pozdvižení. *Haló noviny* z 11. dubna upozornily na fakt, že pražská výstava sovětské grafiky je pouhým zlomkem košické výstavy, a nelze o ní

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Kulturní kronika: Výstava sovětské grafiky z Košic do Prahy. *Lidové noviny*, Brno, 1934, roč. 42, č. 106, s. 8. [online: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:355ebad0-1141-11dd-b968-000d606f5dc6?page=uuid:2c1a8ab0-10a8-11dd-a12c-000d606f5dc6>, cit. 02-08-2018].

²³¹ 4–5 Kulturní přehled: Sovětská grafika, *Typografia: časopis pro technické a společenské zájmy knihtiskařů*, Praha, 1934, roč. 41, č. 1–12, s. 110. [online: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:52969af0-2003-11e4-a8ab-001018b5eb5c?page=uuid:10af3960-2140-11e4-8e0d-005056827e51>], cit. 01-08-2018].

²³² *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. K sovětské grafice, *Země sovětů*, 1934, č. 2.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ Tamtéž.

řící, že by reprezentovala grafiku Sovětského svazu.²³⁵ Na neúplnost vystavovaných materiálů poukázal též Karel Teige a *Typografia*, v rubrice Kulturní přehled. Jako negativum neviděl pouze zúžení výstavy (obsahovala asi o sto exponátů méně), ale především absenci katalogu, který by divákům značně zjednodušil orientaci na výstavě.²³⁶

Teige ve svém článku přiblížil koncept pražské výstavy – její jádro viděl v kabinetní grafice a knižní ilustraci provedené především technikou dřevorytu, leptu a litografie.²³⁷ Je zde jasně patrná shoda s článkem *Lidových* novin o košické výstavě, kde byly vyzdvihnuty tytéž techniky. Popis tematické stránky výstavy se též v obou článcích shoduje, i Teige upozornil na skutečnost, že grafiky jsou věnovány tématům především sovětským – hlavně revolučním bojům a socialistické výstavbě, neopomněl zmínit též portréty a náměty ze soudobé literatury. Poslední jmenovaný tematický okruh úzce souvisel s faktem, že velké množství vystavovaných grafik představovalo knižní ilustrace. Karel Teige ve svém článku také informoval o menší kolekci plakátů „nerovnoměrných kvalit“, která byla k výstavě přidružena.²³⁸ Vyzdvihuje pouze fotomontážní plakáty Gustava Klucise a kreslené, výrazně jednoduché plakáty Alexandra Deineky.²³⁹

Tak jako *Lidové noviny* i Teige vidí vůdčí osobnost sovětské grafiky v Alexeji Kravčenkovi, autorovi cyklu *Dněprostroj*, a Vladimirovi Favorském, jenž byl, coby profesor moskevského polygrafického ústavu, učitelem většiny mladších grafiků.²⁴⁰ Jak již bylo zmíněno výše, oba reprezentovali tzv. *moskevskou školu*, přestože jejich styly se značně lišily – Favorského označil Teige za klasicistu, naproti tomu Kravčenko, podle něj, vyhledával pitoreskní a romantické náměty a formy.²⁴¹ Několik dalších vystavovaných umělců v článku pouze vyjmenoval, šlo o – Pavla Pavlinova, Pavla Piskareva, Arona Solovějčika, Dmitrije Mitrochina,

²³⁵ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstrižkové knihy. Mezinárodní výstava karikatur a humoru, Haló noviny, Praha 11. 4. 1934.

²³⁶ 4–5 Kulturní přehled: Sovětská grafika, *Typografia: časopis pro technické a společenské zájmy knihtiskařů*, Praha, 1934, roč. 41, č. 1–12, s. 110. [online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:52969af0-2003-11e4-a8ab-001018b5eb5c?page=uuid:10af3960-2140-11e4-8e0d-005056827e51>>, cit. 02-08-2018].

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ Tamtéž.

Ignatije Nivinského, Georgije Verejského a Nikolaje Kuprejanova. I Teige z vystavených prací vydělil ukrajinskou kolekci, kde na sebe, podle jeho slov, nejvíce upozornili Alexander Dovgal (expresionistický primitivista) a Vasilij Kasian (realistický monumentalista, absolvent pražské akademie umění).²⁴²

Na základě výstavy Teige usoudil, že v sovětské grafice převládá akademický klasicismus a romantismus, či deskriptivní realismus, který lze označit názvem „socialistický realismus“ – a to především tam, kde zobrazuje revoluční a sovětská témata.²⁴³ Je to poprvé, co byl v souvislosti se sovětskou výstavou v Československu v periodickém tisku zmíněn nový sovětský umělecký směr, který byl právě roku 1934 ustanoven jediným literárním proudem v Sovětském svazu, ale který samozřejmě pronikal i do dalších uměleckých odvětví – nakonec se i tam stal na dlouhou dobu jediným možným způsobem tvorby. Mnoho grafik vystavovaných na výstavě zachycovalo socialistickou výstavbu a dělnickou třídu, bezpochyby tedy lze toto označení při jejich popisu použít, přestože vznikly dříve, než socialistický realismus získal své dominantní postavení.

Dne 6. května 1934 byla výstava sovětské grafiky v pražském Mánesu uzavřena. Podle zápisu ze schůze S.V.U. Mánes ze 3. května však byla výstava následně poslána do Olomouce.²⁴⁴ O tomto přesunu informovaly také *Lidové noviny* (24. května 1934).²⁴⁵ Tentýž den skončila i výstava karikatur a humoru, jejíž průběh byl o poznání problematičtější.

4.5.2 Mezinárodní výstava karikatur a humoru v pražském Mánesu

(Příloha č. 32–36)

Jak již bylo řečeno, současně s výstavou sovětské grafiky probíhala ve výstavních sálech Mánesa *Mezinárodní výstava karikatur a humoru*. I ona byla zahájena 6. dubna, a to za velké účasti.²⁴⁶ Úvodní slovo pronesl profesor Josef Gočár

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ *AHMP*, Spolek výtvarných umělců Mánes Praha (1349), inv. č. 33 (sign. 1.1.6), Protokoly člen. schůzí Mánesa od 1. ledna 1934 do 31. XII. 1938, Schůze dne 3. května 1934.

²⁴⁵ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Výstavy, *Lidové noviny*, Brno 24. 5. 1934.

²⁴⁶ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Zahájení mezinárodní výstavy karikatur a humoru, *Lidové noviny*, Brno 7. 4. 1934.

a následovala přednáška Adolfa Hoffmeistera.²⁴⁷ Podle článku *Národního osvobození* se jednalo o první výstavu tohoto druhu v Československu – měla světový rozměr a nejrůznější podoby.²⁴⁸ I *Národní politika* akcentovala ve svém článku velký rozsah výstavy, dokonce ji označila za „největší přehlídku tohoto zboží dnešní doby“.²⁴⁹

Jádro výstavy představovala československá grafika (vystaveny byly například práce Františka Kupky, Františka Gellnera, Zdeňka Kratochvíla), silně byli zastoupeni emigranti ze Třetí říše (Thomas Heine, George Grosz, Goda Bert, Ernst Morgan) a také francouzští umělci.²⁵⁰ Kolekce 130 sovětských karikatur se opozdila a do Prahy dorazila až po vernisáži výstavy – součástí expozice se tedy stala později.²⁵¹ O „zpožděné“ sovětské karikatuře informovaly 11. dubna také *Haló noviny*.²⁵² Nejdetailnější informace o sovětské části výstavy přineslo 13. dubna periodikum *A-Zet* – článek začíná radostným oznámením, že výstava mezinárodní karikatury je úplná, jelikož došla zásilka ze sovětského Ruska (díla měla být instalována ještě téhož dne).²⁵³ Práce sovětských umělců byly v článku hodnoceny jako velmi zajímavé.²⁵⁴ O měsíc později vyšel v *Haló novinách* další článek týkající se vystavovaných děl sovětské karikatury (13. května 1934), ten ovšem nevyzníval zdaleka tak pozitivně. Sovětskou karikaturu podle *Haló novin* reprezentoval pouze nepatrný zlomek, stejného hodnocení se dostalo též publikaci o sovětské části výstavy, kterou vydala *Levá fronta*.²⁵⁵

Útlá brožura o pouhých třiceti stranách, kterou roku 1934 vydala Knihovna Levé fronty pod názvem *Sovětská karikatura* je ve skutečnosti krátkou

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Mezinárodní výstava karikatur a humoru, Národní osvobození, Praha 7. 4. 1934.

²⁴⁹ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Mezinárodní výstava karikatur a humoru, Národní politika, Praha 11. 4. 1934.

²⁵⁰ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Mezinárodní výstava karikatur a humoru, Národní osvobození, Praha 7. 4. 1934; *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Mezinárodní výstava karikatur a humoru, Národní politika, Praha 11. 4. 1934.

²⁵¹ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Zahájení mezinárodní výstavy karikatur a humoru, Lidové noviny, Brno 7. 4. 1934.

²⁵² *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Mezinárodní výstava karikatur a humoru, Haló noviny, Praha 11. 4. 1934.

²⁵³ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Do Mánesa došly ruské karikatury, A-Zet, Praha 13. 4. 1934.

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Sovětská karikatura, Haló noviny, Praha 13. 4. 1934.

studii Lva Varšavského o sovětské karikatuře v překladu Lubomíra Linharta. Ten studii taktéž opatřil předmluvou. Text je opravdu pouze informativní – předmluva se věnuje nelehkým počátkům sovětské karikatury a satirické kresby, které byly během carského režimu utlačovány.²⁵⁶ Vlastní text Varšavského lze označit za přehledovou studii – po krátkém popisu vývoje a významu sovětské karikatury následuje výčet karikaturistů s krátkou charakteristikou jejich práce. Sám autor v závěru uznává, že předkládá pouze přehled sovětských karikaturistů a karikatury.²⁵⁷ Stejně jako Linhart vidí i Varšavskij stěžejní moment v Říjnové revoluci – ta satíře a smíchu vydobyla právo na existenci.²⁵⁸

Článek v *Haló novinách* vyčítal brožuru její zlomkovitost, z výše uvedeného však vyplývá, že to přímo ve svém textu uznává i sám autor. Velký přínos publikace o sovětské karikatuře však nebyl v textu, nýbrž v její obrazové části – z třiceti stran (včetně úvodního listu) se na šestnácti nachází reprodukce některé z karikatur autorů, o nichž se ve studii hovoří. Všechny reprodukce jsou opatřeny jménem autora a překladem názvu, rok vzniku je však uveden pouze u tří z nich.

Celkově byla *Mezinárodní výstavě karikatury a humoru* věnována značná pozornost. Periodický tisk nepřinesl pouze strohý popis nebo recenzi výstavy, mnohé z článků obsahovaly pokus o charakteristiku karikatury. Podle *Haló novin* z 11. dubna měla karikatura ve výtvarném umění výjimečné postavení – nešlo se o služku politických zájmů, ale o bojový prostředek, v jehož moci bylo ukázat to shnilé (přetvářku a pokrytectví), až v druhé řadě měla karikatura představovat záležitost humoru.²⁵⁹ Týž článek upozornil na skutečnost, že pokud karikatura zkresluje, je špatnou karikaturou.²⁶⁰ Podobně i *Právo lidu* vidělo karikaturu jako jednu z nejostřejších politických zbraní a považovalo ji za zvláštní kapitolu v dějinách umění a revoluční výtvarnosti.²⁶¹ Karikatura byla dále popsána jako projev osobní a politické svobody názorů a kritiky.²⁶² A právě toto pojetí

²⁵⁶ VARŠAVSKIJ, Lev. *Sovětská karikatura*. Praha 1934, s. 3.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 27.

²⁵⁸ Tamtéž.

²⁵⁹ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Mezinárodní výstava karikatur a humoru. *Haló noviny*, Praha 11. 4. 1934.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Karikatury v „Mánesu“, *Právo lidu*, Praha 17. 4. 1934.

²⁶² Tamtéž.

politické svobody ukázalo se jako dvojsečné – mnohé z karikatur zobrazovaly státní představitele Německa, Československa, Ruska a Vatikánu. Zatímco na jedné straně zobrazování mediálně známých osobností jistě přispělo ke zvýšenému zájmu návštěvníků, na straně druhé některé z vystavovaných exemplářů vyvolaly nespokojenost – objevily se požadavky na odstranění konkrétních děl.

Národní politika označila část tvorby německých emigrantů za šibeniční humor a krvavou ironii, nenávistnou politickou a polemickou karikaturu.²⁶³ Právě práce německých karikaturistů spustily lavinu stížností na uspořádání výstavy a s tím spojené prosby o odstranění některých obrazů. Brněnské *Lidové noviny* vydaly 13. dubna 1934 článek *Německé zakročení v Praze*, přinesly tak informaci o verbální nótě proti urážkám říšských představitelů výstavou karikatur uspořádanou Mánesem v Praze, kterou podal německý vyslanec Walter Koch na československém Ministerstvu zahraničních věcí.²⁶⁴ Článek též otiskl část prohlášení, které vydala německá tisková kancelář (původně publikováno v *Prager Tagblatt*): „Český umělecký spolek Mánes pořádá právě výstavu karikatur, která vzbudila v pražské veřejnosti největší rozruch. Zvláště vystavené obrazy německých emigrantů tupí neslýchaným způsobem německé státní občany a německý politický život. Dokonce se na obrázku vystaveném ve výkladní skříni ukazuje velký obraz říšského kancléře, jímž se říšský kancléř velmi tupí. [...] Všechny obrazy, které se týkají německých poměrů, mají vzbudit dojem, jako by v Německu nebylo nic jiného než vraždy, mučení a znásilňování. Při těchto kresbách nejde o umělecká díla, ale o odporné čmáraniny. Na německých místech způsobila možnost takové výstavy a s ní spojených okolností velké překvapení tím spíše, že právě v této době by bylo na místě zabránit veškerému dráždění.“²⁶⁵ Tento výňatek jasně dokazuje, že vztahy mezi Československem a německou Třetí říší byly již v první polovině třicátých let značně napjaté – jak bylo naznačeno v první kapitole.

O stížnosti německého vyslanectví a dalším vývoji celé situace nadále informoval československý periodický tisk. Obdobné informace jako *Lidové noviny*

²⁶³ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. Mezinárodní výstava karikatur a humor, Národní politika, Praha 11. 4. 1934.

²⁶⁴ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. Německé zakročení v Praze, *Lidové noviny*, Brno, 13. 4. 1934.

²⁶⁵ Tamtéž.

přinesl například též *Nový večerník* (13. dubna 1934) a *Národní listy* (14. dubna 1934), žádná z jejich zpráv však nebyla tak obsažná.²⁶⁶ Stížnost německého vyslance samozřejmě vzbudila reakci v československých politických kruzích – jak 14. dubna informovaly *Lidové noviny* – zástupce ministra zahraničních věcí dr. Kamil Krofta prohlásil, že nemůže zasahovat do uměleckých záležitostí, přesto však požádal S.V.U. Mánes, aby z výkladní skříně odstranil karikaturu představující Hitlera polykající zlato – podle též zprávy spolek žádosti vyhověl.²⁶⁷ Závěr článku obsahoval konstatování, že zákrok německého vyslance měl zatím pro výstavu jediný faktický důsledek – zvýšení návštěvnosti.²⁶⁸ Tento fakt se objevil i v jiných periodících – podtitulek *Rudého večerníku* ze 17. dubna oznamoval „rekordní návštěvnost následkem zákroku“,²⁶⁹ téhož dne i *České slovo* poukázalo na „rekordní návštěvu na pražské výstavě karikatury“,²⁷⁰ dále na „obrovské návštěvy“ upozornil dvěma články – *Umělecká výstava politickou událostí* a *Obrovské návaly na výstavu karikatur v Mánesu* – časopis *A-Zet*, když označil vyslancovy protesty za nejlepší reklamu pro už tak velmi populární výstavu.²⁷¹

I přes množství se protesty se Mánes snažil hájit svobodu projevu,²⁷² a z toho důvodu odmítali jeho představitelé odstranit karikatury německých představitelů (došlo pouze k jejich přesunu z výkladní skříně do výstavního sálu).²⁷³ Ovšem žádosti o odstranění některých vystavovaných se množily –

²⁶⁶ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy.

²⁶⁷ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Německé zakročení v Praze, *Lidové noviny*, Brno, 14. 4. 1934.

²⁶⁸ Tamtéž.

²⁶⁹ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Hitler proti pražské výstavě, *Rudý večerník*, Praha, 17. 4. 1934.

²⁷⁰ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Rekordní návštěva na pražské výstavě karikatur, *České slovo*, Praha 17. 4. 1934 (2. vydání).

²⁷¹ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Umělecká výstava politickou událostí, *A-Zet*, Praha 17. 4. 1934; ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Obrovské návaly na výstavu karikatur v Mánesu, Praha 18. 4. 1934.

²⁷² ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Hitler proti pražské výstavě, *Rudý večerník*, Praha 17. 4. 1934.

²⁷³ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Umělecká výstava politickou událostí, *A-Zet*, Praha 17. 4. 1934.

k německé se přibyla i stížnost rakouská,²⁷⁴ italská,²⁷⁵ a také vatikánská.²⁷⁶ I přes značné protesty S.V.U. Mánes (a jeho striktně odmítavý postoj k takovému jednání) musely být karikatury, které byly předmětem stížností, odstraněny. V rámci tohoto boje za odstranění/ponechání karikatur německých, italských, rakouských a vatikánských představitelů se v periodickém tisku objevila též upozornění, že karikováni jsou i státní představitelé dalších zemí – a nikdo z nich si nestěžuje.

Lidové noviny již 13. dubna (krátce po prvních zprávách o německé stížnosti) tlumočily názor *Prager Tagblatt* – tedy že na výstavě jsou i karikatury československých a sovětských politiků (Trockij, Stalin), jejichž vystavení se obešlo bez sebemenšího problému.²⁷⁷ Absenci stížností na sovětské karikatury se 18. dubna zabýval článek pražských *Ranních novin* – podle něj má sovětský humor více opravdové nenávisti a opravdového smíchu.²⁷⁸ Článek vyzdvihl schopnost Rusů vysmát se i sobě, autor článku se dokonce domníval, že takovou karikaturu sovětského byrokrata, která nám byla předkládána v rámci této výstavy, by nepropustil ani československý cenzor.²⁷⁹ Dále zde byly vysoko hodnoceny sovětské plakáty, především jejich „srozumitelnost i bez znalosti jazyka“.²⁸⁰ *Národní listy*, které vyšly o čtyři dny dříve (14. dubna), a hlavní rozdíl viděli v přístupu a v tom, že většina vystavených karikatur byla protinárodní, levicově a komunisticky orientovaná, kdežto sovětská produkce se tomu vymyká – proti režimu se nestaví.²⁸¹ Článek označil výstavu za tendenční, což měl dokazovat zájem německých židovských návštěvníků.²⁸²

²⁷⁴ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. Také rakouská stížnost na výstavu karikatur v Mánesu, 18. 4. 1934; *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. Také rakouská vláda proti karikaturám v Mánesu, Venkov, Praha 18. 4. 1934.

²⁷⁵ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. Po německém a rakouském italský vyslanec protestuje proti výstavě karikatur, *Haló noviny*, Praha 22. 4. 1934 (vydání A.).

²⁷⁶ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. Vatikán proti karikaturám v Mánesu, *A-Zet*, Praha 22. 4. 1934.

²⁷⁷ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. Německé zakročení v Praze, *Lidové noviny*, Brno, 13. 4. 1934.

²⁷⁸ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. Mezinárodní karikatur v Mánesu, *Ranní noviny*, Praha 18. 4. 1934.

²⁷⁹ Tamtéž.

²⁸⁰ Tamtéž.

²⁸¹ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové knihy. K výstavě karikatur v „Mánesu“, *Národní listy*, Praha 14. 4. 1934.

²⁸² Tamtéž.

Z výše uvedeného vyplývá, že se jednalo o jednu z nejúspěšnějších a zároveň nejrozporuplnějších výstav třicátých let. Mnoho článků akcentovalo vysokou návštěvnost. Návštěvnost a prodej obrazů sledoval na svých schůzích bedlivě i S.V.U. Mánes.²⁸³ Přesto však výstava přesáhla umělecký rámec a stala se věcí politickou.²⁸⁴ Z toho důvodu se pozornost periodického tisku odvrátila od uměleckých hodnot a soustředila se především na „politický boj“ o úspěšnou výstavu. Sovětská karikatura sice nestála ve středu zájmu, přesto tvořila důležitou součást výstavy – československému divákovi bylo představeno více než 130 karikatur.

Výstava sovětské grafiky putovala na počátku roku 1934 z Košic do Prahy, a není bez zajímavosti, že sovětská karikatura absolvovala v létě téhož roku opačnou cestu. Sovětská díla byla nejprve vystavena v Praze v rámci *Mezinárodní výstavy karikatur a humoru*, po jejím skončení se část sovětské expozice přesunula do košického Východoslovenského muzea, kde byly sovětská a československá grafika vystaveny v rámci srpnové výstavy *Karikatury hravé i dravé*.²⁸⁵ Přestože velká část vystavovaných exponátů byla známá z pražské výstavy, mohlo se Východoslovenské muzeum pochlubit velkým návštěvnickým zájmem.²⁸⁶ *Lidové noviny* z 15. srpna 1934 poukázaly na to, že karikatura československá a sovětská jsou si značně vzdáleny, a to nejen obsahem, ale i výrazovými prostředky.²⁸⁷ Za podstatnou považujeme charakteristiku sovětské karikatury, která je podle tohoto článku určena nejširším vrstvám (je tedy jadrná, drsná, ba až hrubá) a neobsahuje žádné narážky, které by vyžadovaly divákovo vzdělání.²⁸⁸ Tento popis koresponduje se sovětským přístupem k umění z konce dvacátých a počátku třicátých let – cílem bylo oslovit široké vrstvy často nevzdělaného obyvatelstva a zapůsobit na ně. Článek *Lidových novin* tak zcela správně podotýká, že právě

²⁸³ AHMP, Spolek výtvarných umělců Mánes Praha (1349), inv. č. 33 (sign. 1.1.6), Protokoly člen. schůzí Mánesa od 1. ledna 1934 do 31. XII. 1938.

²⁸⁴ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstrižkové knihy. Karikatury v „Mánesu“, Právo lidu, Praha 17. 4. 1934.

²⁸⁵ Kulturní kronika, *Lidové noviny*, Brno 1934, roč. 42, č. 407, s. 9. [online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:0500c930-16a7-11dd-a192-000d606f5dc6?page=uuid:b6573c90-1171-11dd-a869-000d606f5dc6&fulltext=v%C3%BDstava%20karikatur%20a%20humoru>>, cit. 05-08-2018].

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Tamtéž.

²⁸⁸ Tamtéž.

proto mohly být sovětské karikatury pro československého diváka nepochopitelné, neboť vycházely z jemu neznámých hodnot.²⁸⁹

²⁸⁹ Tamtéž.

5. Reciproční výstavy

(Příloha č. 37–48)

V průběhu let 1934 a 1935 se v československém periodickém tisku objevily zprávy o plánování recipročních výstav – tedy výstavě sovětského umění v Československu a československého výtvarného umění v Sovětském svazu. *Lidové listy* 18. listopadu 1934 informovaly o reprezentační výstavě ruského umění, která se měla uskutečnit na podzim roku 1935 ve výstavních sálech Mánesa.²⁹⁰ Podle článku měla výstava prezentovat nejen díla současných umělců, ale také celý vývoj ruského malířství – tedy od 13. století (za základ by posloužila ruská ikona) do současnosti.²⁹¹

Časopis *A-Zet* o plánované výstavě sovětského umění v Mánesu informoval 28. května 1935.²⁹² Výstava měla být dohodnuta zástupci S.V.U. Mánes (Adolfem Hoffmeisterem, Sašou Jílovskou a další)²⁹³ při jejich cestě do Moskvy z počátku května téhož roku.²⁹⁴ Jako předběžné datum sovětské výstavy v ČSR uvádí časopis nikoli podzim 1935, jako *Lidové noviny*, ale leden či červen roku 1936, výstava československých výtvarníků pak měla podle článku proběhnout v dubnu téhož roku v sálech Historického muzea na Rudém náměstí.²⁹⁵ *Polední list* 4. prosince 1935 otiskl zprávu, která nesouhlasí, aby výstavu československých umělců v Rusku plánoval právě S.V.U. Mánes.²⁹⁶

Podle zprávy Kamila Novotného pro Ministerstvo školství a národní osvěty nabyt plán na uspořádání recipročních výstav konkrétnější obrysy až v době, kdy byly mezi Československem a Sovětským svazem navázány řádné

²⁹⁰ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Výstava ruského umění v Praze, *Lidové noviny*, Brno 18. 11. 1934.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Sovětská výstava v Mánesu dohodnuta, *A-Zet*, Praha 28. 5. 1935.

²⁹³ Jako další účastník cesty do SSSR za účelem jednání o výstavě je v tomto článku jmenován S. Makový, Kamil Novotný však ve své zprávě pro Ministerstvo školství a národní osvěty uvádí, že spolu s Adolfem Hoffmeisterem cestoval do SSSR Vincenc Makovský. (*AMZV*, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, *Osvěta*, k. 581, Výstavy v ČSR (Ruské umění), Zpráva o postupu jednání a připravovaných prací pro výstavu sovětského umění v Praze a pro výstavu čsl. umění v SSSR, 1. 10. 1935.)

²⁹⁴ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Sovětská výstava v Mánesu dohodnuta, *A-Zet*, Praha 28. 5. 1935.

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Rusové a Mánes, *Polední list*, Praha 4. 12. 1935.

diplomatické styky (tedy v červnu roku 1934).²⁹⁷ Eduard Beneš, ministr zahraničí, později při své návštěvě v SSSR proklamoval nutné prohlubování kulturních styků mezi oběma státy.²⁹⁸ Kamil Novotný ve své zprávě dále shrnul dosavadní jednání mezi členy S.V.U. Mánes Adolfem Hoffmeisterem a Vincencem Makovským a kompetentními činiteli Sovětského svazu, předsedou VOKSu – Alexandrem Arosevem a vyslancem Sergejem Alexandrovským.²⁹⁹ Není bez zajímavosti, že podle zprávy postupovali zástupci Mánesa na základě osobního jednání s Edvardem Benešem, se kterým se setkali ještě před jeho cestou do Sovětského svazu.³⁰⁰

Po návratu Hoffmeistera a Makovského ze SSSR vznikla zvláštní komise, jež měla provést výběr z československého moderního umění. V komisi nezasedali pouze členové S.V.U. Mánes, přizváni byli také – Emanuel Furghart (za Ministerstvo zahraničních věcí), Adolf Chaloupka (za Ministerstvo školství a národní osvěty), Josef Nedvěd (za Ministerstvo veřejných prací).³⁰¹ V komisi dále zasedali umělci historikové – Antonín Matějček, Kamil Novotný a Jaromír Pečírka, z řad výtvarných umělců pak – Emil Filla, Adolf Hoffmeister, Willi Nowak a Vlastimil Rada, dále též sochař Vincenc Makovský a architekt Josef Grus.³⁰² Komisi v říjnu roku 1935 doplnil ještě malíř Mikuláš Galanda z Bratislavy.³⁰³ Pod předsednictvím Emila Filly byl poté zformován ideový obraz výstavy československého umění v SSSR.³⁰⁴

Jak již 18. listopadu 1934 naznačily *Lidové listy*, výstavy se měly konat pod patronací S.V.U. Mánes – to potvrzuje i komunikace mezi Ministerstvem zahraničí a Ministerstvem školství z května roku 1935.³⁰⁵ Jako první se podle Ministerstva zahraničních věcí měla konat výstava ruských ikon a sovětského

²⁹⁷ AMZV, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 581, Výstavy v ČSR (Ruské umění), Zpráva o postupu jednání a připravovaných prací pro výstavu sovětského umění v Praze a pro výstavu čsl. umění v SSSR, 1. 10. 1935.

²⁹⁸ Tamtéž.

²⁹⁹ AMZV, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 581, Výstavy v ČSR (Ruské umění), Opis zprávy z 11. 11. 1935 (pro domo).

³⁰⁰ AMZV, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 581, Výstavy v ČSR (Ruské umění), Zpráva o postupu jednání a připravovaných prací pro výstavu sovětského umění v Praze a pro výstavu čsl. umění v SSSR, 1. 10. 1935.

³⁰¹ Tamtéž.

³⁰² Tamtéž.

³⁰³ Tamtéž.

³⁰⁴ Tamtéž.

³⁰⁵ AMZV, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 581, Výstavy v ČSR (Ruské umění), Zpráva ve věci výstavy ikon a sovětského umění v Praze, 28. 5. 1935.

umění v Praze, přesto S.V.U. Mánes připravoval zázemí i pro druhou výstavu a obrátil se na Ministerstvo zahraničí s žádostí o finanční podporu, když spolu s rozpočtem sovětské výstavy předložil i rozpočet výstavy československé.³⁰⁶ Ze zprávy vyplývá, že Ministerstvo zahraničních věcí bylo ochotno finančně obě výstavy podpořit v případě, že Ministerstvo školství a národní osvěty pokryje polovinu výdajů.³⁰⁷ V případě pořádání výstavy československého umění v Sovětském svazu si pak Ministerstvo zahraničních věcí stanovilo podmínku, že soubor exponátů pro výstavu musí být sestaven též z děl mimo S.V.U. Mánes – výstava by se měla stát obrazem celé československé tvorby, nikoli jen členů Mánesa.³⁰⁸

Plánování výstavy se tak částečně přesunulo do politických kruhů. Během jednání o rozpočtu muselo Ministerstvo zahraničí obhajovat československou výstavu v Sovětském svazu, jelikož Nejvyšší účetní kontrolní úřad Republiky československé totiž předložil Předsednictvu ministerské rady návrh na snížení rozpočtu spočívající v tom, že bude pořádána pouze jedna výstava, a to v Praze.³⁰⁹ Ministerstvo zahraničních věcí v reakci na tuto poznámku zdůraznilo důležitost propagačních akcí v cizině, „zvláště v době, kdy řada států stojících proti režimům demokratickým rozvíjí rozsáhlou prop. činnost a vynakládá na ní částky nepoměrně veliké ve srovnání s celkovým stát. rozpočtem“.³¹⁰ Ministerstvo zahraničních věcí dále upozornilo na důležitost vzájemného poznávání obou zúčastněných zemí (ČSR i SSSR). Přičemž právě ve vztahu k této skutečnosti byla dohoda o recipročních výstavách považována za podstatnou.³¹¹

Velmi iniciativně se do plánování výstavy zapojilo též Ministerstvo školství a národní osvěty. Spolu s Ministerstvem zahraničních věcí se rozhodlo převzít záštitu nad uspořádáním obou výstav jako oficiálního podniku, a to ve spolupráci s Společností výtvarných umělců Mánes, jež se měla postarat

³⁰⁶ Tamtéž.

³⁰⁷ Tamtéž.

³⁰⁸ Tamtéž.

³⁰⁹ *AMZV*, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 581, Výstavy v ČSR (Ruské umění), opis dopisu Nejvyššího účetního kontrolního úřadu Republiky československé ze dne 12. 11. 1936.

³¹⁰ *AMZV*, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 581, Výstavy v ČSR (Ruské umění), Reakce Ministerstva zahraničí na přístup Nejvyššího účetního kontrolního úřadu Republiky československé (koncept, nedatováno).

³¹¹ Tamtéž.

o technickou organizaci obou akcí.³¹² Kromě již zmíněných ministerstev se spolupředatelem výstav stalo i Ministerstvo veřejných prací – o tom svědčí zpráva Předsednictva ministerské rady Republiky československé (zaslaná všem ministerstvům a Nejvyššímu účetnímu finančnímu úřadu),³¹³ tuto skutečnost podporuje též fakt, že Josef Nedvěd, člen Ministerstva veřejných prací, byl již v průběhu roku 1935 jmenován členem zvláštní komise, která byla sestavena za účelem uspořádání výstavy československého umění v Sovětském svazu (viz s. 54). Výstavním komisařem byl na žádost Ministerstva školství a národní osvěty jmenován odborový rada Kamil Novotný.³¹⁴

Poměrně komplikované bylo i stanovení dat uspořádání výstavy. Z novinových článků bylo zřejmé, že sovětská výstava v Československu byla původně naplánována na podzim roku 1935, později na jaro 1936 (stejně jako československá výstava v Moskvě). Situaci ve své zprávě pro Ministerstvo školství a národní osvěty shrnul právě výstavní komisař Kamil Novotný. Za hlavní důvod zdržení označil dlouhé čekání na oficiální pozvání k výstavě československého umění v SSSR právě ze strany kulturních představitelů Sovětského svazu.³¹⁵ Když konečně pozvání dorazila, měla československá strana s navrhovanými termíny potíže.³¹⁶ Ani 15. listopad 1936, ani 15. leden 1937 nevyhovovaly – k prvnímu navrhovanému datu nebyla výstava ještě projednána ve vládě, později situaci, podle Novotného názoru, zkomplikovala neobsazená pozice výstavního komisaře.³¹⁷

Kamil Novotný začal úzce spolupracovat s československým vyslancem v Moskvě Bohdanem Pavlů a se Ctiborem Melčem, československým tiskovým přidělcem v Moskvě.³¹⁸ Právě druhý jmenovaný vyzval Novotného, aby co nejrychleji přijel do Moskvy – v první řadě dohodnout plánovanou výstavu

³¹² AMZV, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 581, Výstavy v ČSR (Ruské umění), zpráva Ministerstva školství a národní osvěty (nedatováno).

³¹³ AMZV, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 597, Výstavy v ČSR (Ruské umění), zpráva Předsednictva ministerské rady Republiky československé ze dne 14. 11. 1936.

³¹⁴ AMZV, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 597, Výstavy v ČSR (Ruské umění), zpráva Vyslanectví Československé republiky v Moskvě ze dne 30.3. 1937.

³¹⁵ AMZV, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 597, Výstavy v ČSR (Ruské umění), zpráva Kamila Novotného pro Ministerstvo školství a národní osvěty ze dne 22. 5. 1937.

³¹⁶ Tamtéž.

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ Tamtéž.

a také se seznámit s oficiálními činiteli sovětské umělecké sféry a též s odlišnou duchovní a uměleckou atmosférou.³¹⁹ Za důležitý považoval Novotný též názor sovětského vyslance v Praze. Sergej Alexandrovskij mu při osobním setkání odhalil další komplikaci v pořádání recipročních výstav – a to československý zákaz hry Alexandra Kornejčuka *Zkáza eskadry* a zákaz veřejné přednášky Liona Feuchtwangera, kterou měl přednést na Filosofické fakultě v Praze během své cesty ze Sovětského svazu.³²⁰ Sovětský vyslanec, podobně jako Melč, doporučil Novotnému cestu do SSSR za účelem domluvení výstav a poradil mu, aby ji podnikl s Adolfem Hoffmeisterem, který dobře zná moskevské poměry.³²¹ Tato rada byla zcela na místě, jelikož Hoffmeister již o výstavách se sovětskými představiteli jednal v první fázi plánování (ještě pod záštitou S.V.U. Mánes). Hoffmeister nakonec Kamila Novotného v březnu roku 1937 do Sovětského svazu doprovodil, a to na vlastní náklady.³²²

V Moskvě proběhla jednání s předsedou VOKSu Alexandrem Arosevem, shodou okolností šlo o bývalého vyslance Sovětského svazu v Praze, a s představiteli moskevského výtvarného světa.³²³ Arosev Novotného a Hoffmeistra informoval, že s výstavou se počítalo již pro rok 1936 a za důvod zdržení označil, obdobně jako Sergej Alexandrovskij, oba cenzurní zásahy na území Československa.³²⁴ Výstavu bylo tedy třeba projednat jako zcela novou záležitost. I přes počáteční námitky udělil sovětský lidový komisař osvěty Platon Keržencev souhlas s uspořádáním výstavy v Sovětském svazu, a to v Moskvě od 15. září do 15. října 1937 a v Leningradu od 1. do 15. listopadu téhož roku.³²⁵ S leningradskou výstavou se v původním plánu nepočítalo – šlo o návrh sovětského komisaře.³²⁶

Sám Kamil Novotný ve své zprávě označuje zájezd do Moskvy za úspěšný.³²⁷ Nejenom, že se mu podařilo získat svolení o pořádání výstavy a stanovit pevné datum – s představiteli VOKSu, který výstavu zaštiťoval na sovětské straně,

³¹⁹ Tamtéž.

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ Tamtéž.

³²² Tamtéž.

³²³ Tamtéž.

³²⁴ Tamtéž.

³²⁵ Tamtéž.

³²⁶ Tamtéž.

³²⁷ Tamtéž.

se také dohodl na základních bodech v organizaci výstavy. Kromě termínů sovětských výstav bylo projednáno rozdělení finanční odpovědnosti, otázky transportu a propagace výstavy. Dále bylo dohodnuto, že výstava sovětského umění v Praze, kterou měl pořádat S.V.U. Mánes, se zatím konat nebude – ze strany představitelů sovětské kulturní scény byly totiž vyjádřeny obavy z jejího neúspěchu vzhledem k poměrům v sovětském výtvarnictví.³²⁸ Ve věci sovětské výstavy v Praze hovořil Kamil Novotný s lidovým komisařem osvěty Keržencevem znovu v lednu 1938 u příležitosti deinstalace československé výstavy v Leningradu – lidový komisař jej informoval, že před lednem následujícího roku k ní jistě nedojde a ujistil ho, že československá vláda nebo vyslanectví budou o zamýšleném termínu informovány nejméně půl roku dopředu.³²⁹

Ministerstva československé vlády byla o schválení návrhu ve věci uspořádání recipročních výstav československého umění v SSSR a sovětského v Praze obeznámena 16. července (ke schválení návrhu došlo o den dříve).³³⁰ Do otevření výstavy se však událo několik dalších změn. Bohdan Pavlů odeslal na Ministerstvo zahraničních věcí dne 20. srpna zprávu, kde informoval o dvou zásadních věcech – ze své funkce předsedy VOKSu byl „odstraněn“ Alexandr Arosev a byly změněny výstavní prostory, místo místností Vsekochudožnika by výstava měla proběhnout v sálech Muzea pro zahraniční umění.³³¹

K průběhu příprav výstavy, jejímu zahájení a dosavadnímu průběhu se Kamil Novotný velmi detailně vyjádřil ve své zprávě pro Ministerstvo školství a národní osvěty ze dne 29. září 1937 (výstava tehdy byla otevřena již patnáct dní). Na začátku své zprávy shrnuje problémy, se kterými se musel vypořádat během přípravných prací k otevření výstavy – celou situaci značně zkomplikovala změna pořadatele na sovětské straně.³³² Místo VOKSu, který měl být podle ujednání

³²⁸ Tamtéž.

³²⁹ *AMZV*, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 597, Výstavy v ČSR (Ruské umění), zpráva Kamila Novotného pro Ministerstvo školství a národní osvěty ze dne 26. 4. 1938.

³³⁰ *AMZV*, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 597, Výstavy v ČSR (Ruské umění), Zpráva Předsednictva ministerské rady republiky ze dne 14. 11. 1936.

³³¹ *AMZV*, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 597, Výstavy v ČSR (Ruské umění), zpráva Bohdana Pavlů pro Ministerstvo zahraničních věcí ze dne 20. 8. 1937.

³³² *AMZV*, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 597, Výstavy v ČSR (Ruské umění), zpráva Kamila Novotného pro Ministerstvo školství a národní osvěty ze dne 29. 9. 1937.

hlavním pořadatelem, byla organizace svěřena Všesvazovému komitétu pro záležitosti umění.³³³ Kamil Novotný vyjádřil lítost nad skutečností, že na změnu poměrů nebyl upozorněn.³³⁴ Právě v nemožnost přísunu spolehlivých informací a v odvolání a zatčení Aroseva, s nímž dříve jednal, spatřoval jistě nebezpečí, a to i pro výstavu samotnou.³³⁵

Další problém se dotkl katalogu výstavy – přestože byl připraven s dostatečným předstihem a přeložen Petrem Bogatyrevem (na doporučení sovětského vyslanectví v Praze), byly vyžadovány dodatečné úpravy, a před tiskem jej musela dokonce prohlédnout komise ustanovená výše zmíněným komitétem.³³⁶ Kromě toho byla výstavní plocha zmenšena o celou jednu třetinu a z toho důvodu nemohla být vystavena všechna díla – podle Novotného byla vyřazená díla vybrána na základě vzájemné dohody a z nejrůznějších příčin.³³⁷ Z původního počtu sto sedmdesáti čtyř děl jich nakonec nebylo vystaveno třicet čtyři – mezi nimi byla i díla Josefa Čapka, Toyen, Jindřicha Štýrského a mnoha dalších.³³⁸ Sovětská strana si výslovně nepřála vystavení obrazů *Adam a Eva* od Jana Preilsera a *Září* od Maxe Švabinského.³³⁹ Částečná cenzura výstavy vyvolala ohlas v československém periodickém tisku. *Přítomnost* otiskla 10. listopadu roku 1937 článek s názvem *Oficiální výstava čsl. umělců v SSSR – censurována sovětskými úřady*, ve kterém vyjádřila své překvapení nad nerespektováním obvyklé mezinárodní zdvořilosti, přestože tato výstava představovala první výraz vzájemných kulturních vtaů obou států.³⁴⁰ Kromě vyloučení Švabinského (pro nemravnost) zdůrazňuje článek skutečnost, že obrazy Jindřicha Štýrského a Toyen nejsou vyvěšeny v rámci výstavy československého umění, ale v přilehlé místnosti.

Kromě třiceti čtyř obrazů byly z politických důvodů z výstavy zcela odstraněny též scénické návrhy Miroslava Kouřila pro divadlo D 37 zachycující práci E. F. Buriana, a i přes snahu Kamila Novotného nebyly tyto práce zařazeny

³³³ Tamtéž.

³³⁴ Tamtéž.

³³⁵ Tamtéž.

³³⁶ Tamtéž.

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ Tamtéž.

³³⁹ Tamtéž.

³⁴⁰ *ANG*, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy. Oficiální výstava čsl. umění v SSSR – censurována sovětskými úřady, *Přítomnost*, Praha 10. 11. 1937.

ani v katalogu výstavy (na rozdíl od vyřazených obrazů, které v katalogu zůstaly).³⁴¹ Tuto skutečnost též akcentoval již zmiňovaný listopadový článek *Přítomnosti*. Kamil Novotný následně ve své zprávě uvádí, že dohoda na vyřazení části děl z výstavního plánu výrazně zlepšila postoj komitétu a výstavě se dostalo vřelého přijetí.³⁴²

Vernisáž, jejíž datum bylo posunuto z 15. na 25. září (přičemž 21. září proběhla přednáška pro moskevskou kritiku), se podle Novotného zprávy stala kulturně-politickou manifestací.³⁴³ Zahajovací proslov měl lidový komisař osvěty Platon Keržencev, ke kterému se následně připojil československý vyslanec Bohdan Pavlů. Oba muži ve svých projevech zdůraznili kulturně-politický význam výstavy a důležitost jejího poslání.³⁴⁴ Vernisáže se podle zprávy účastnila řada významných představitelů kulturního moskevského světa, a též pětičlenná delegace z Československa.³⁴⁵

Cestu pěti československých umělců na výstavu československého umění v SSSR dohodl Kamil Novotný ještě s Alexandrem Arosevem a sám považoval tento zájezd za velmi podstatný. A to nejen pro prohlubování kulturních styků se sovětskými kolegy, ale též pro rozšíření obzoru československých umělců, jelikož možnost prohlédnout si sbírky Muzea západního umění a především Ermitáže (kde se měla uskutečnit leningradská výstava), považoval za neopakovatelnou. Do Sovětského svazu tak odcestovali malíři Ludvík Kuba, Václav Špála, Willi Nowak, Ludovít Fulla a sochař Jan Lauda.³⁴⁶ Delegaci se dostalo vřelého přijetí.³⁴⁷

Kamil Novák ve své zprávě velmi chválil instalaci výstavy – podle jeho slov působila velmi reprezentativně (byly vybrány krásné podstavce a nákladná květinová výzdoba).³⁴⁸ Dále se zmínil o vysoké návštěvnosti a pozitivních ohlasech

³⁴¹ AMZV, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 597, Výstavy v ČSR (Ruské umění), zpráva Kamila Novotného pro Ministerstvo školství a národní osvěty ze dne 29. 9. 1937.

³⁴² Tamtéž.

³⁴³ Tamtéž.

³⁴⁴ Tamtéž.

³⁴⁵ Tamtéž.

³⁴⁶ Tamtéž.

³⁴⁷ Tamtéž.

³⁴⁸ Tamtéž.

– dokonce vyslovil předpoklad, že výstava bude velmi úspěšná.³⁴⁹ O úspěšnosti výstavy a příznivých kritikách informuje též vyslanec Zdeněk Fierlinger, který ve funkci nahradil Bohdana Pavlů, ve své periodické zprávě za období 1. dubna až 30. září roku 1937.³⁵⁰ Vernisáž leningradské výstavy byla podle zpráv Kamila Novotného naplánována na 1. listopadu 1937,³⁵¹ ovšem pole informací, které Ministerstvu zahraničí dodal 6. prosince téhož roku Zdeněk Fierlinger, proběhla až 25. listopadu, a to za přítomnosti komisaře Novotného a tiskového referenta Melče.³⁵² Obdobně jako v Moskvě se vernisáže účastnily význačné osobnosti z leningradských uměleckých kruhů – československý vyslanec Fierlinger se v doprovodu nového předsedy VOKSu Viktora Smirnova akce též účastnil.³⁵³

Politická zpráva dále reflektovala rozruch, který vyvolalo vyřazení některých obrazů z výstavy v československém periodickém tisku (viz výše), a k celé situaci přinesla komentář. Vyslanec se vyjádřil především k informaci, že některé obrazy našich umělců byly umístěny ve zvláštní místnosti, do níž měli návštěvníci povolený přístup pouze na zvláštní povolení – považuje to za absurdní.³⁵⁴ Tuto informaci zveřejnila například *Přítomnost*, a to 10. listopadu 1937. Ze zprávy vyplývá, že vyslanec upozornil Smirnova na reakci československé veřejnosti na vyloučení některých obrazů, přičemž ten se následně nabídl, že v Leningradu zařídí alespoň vystavení Švabinského obrazu *Září*, který byl v Moskvě vyřazen pro nemravnost.³⁵⁵ Pod vlivem vnějších okolností se však Fierlinger rozhodl neprosazovat vystavení Švabinského díla a ve své zprávě se pokusil zdůvodnit přístup sovětských pořadatelů.³⁵⁶ Upozornil na značné změny v sovětských státních úřadech (ve druhé polovině třicátých let probíhaly v Sovětském svazu rozsáhlé čistky) – odborníci byli často nahrazeni lidmi

³⁴⁹ Tamtéž.

³⁵⁰ *AMZV*, fond Politické zpravodajství ZÚ I 1918–1939 (1945), Moskva, 1937/2, Periodická zpráva za období 1. 4.–30. 9. 1937.

³⁵¹ *AMZV*, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 597, Výstavy v ČSR (Ruské umění), zpráva Kamila Novotného pro Ministerstvo školství a národní osvěty ze dne 29. 9. 1937.

³⁵² *AMZV*, fond Politické zpravodajství ZÚ I 1918–1939 (1945), Moskva, 1937/2, Zpráva o vnitřní a zahraniční politice SSSR, 6. 12. 1937.

³⁵³ Tamtéž.

³⁵⁴ Tamtéž.

³⁵⁵ Tamtéž.

³⁵⁶ Tamtéž.

z dělnických vrstev bez větších zkušeností na poli mezinárodních styků, kteří se často snažili vše podřídit oficiální doktríně.³⁵⁷

Leningradská část výstavy umístěná v nově upravených prostorách Ermitáže se podle informací vyslance též těšila velkému úspěchu, obdobně jako předtím v Moskvě, přičemž i zde se návštěvníci nezajímali pouze o vystavená díla, ale též o uměleckou literaturu, která zde byla k dispozici.³⁵⁸ Všesvazový komitét pro umění dokonce zakoupil některá díla československých mistrů s cílem umístit je v moskevských a leningradských muzeích v kolekcích západního umění.³⁵⁹ Zakoupena byla tato díla: Antonín Procházka – *Na bazaru*, Vincenc Beneš – *Zimní zátiší*, Ferdiš Duša – *Zima*, Václav Špála – *Kytice*, Antonín Pelc – *Habeš*, Otakar Španiel – *Hlava umělce*, Jan Lauda – *Hlava starce*.

Nový přístup sovětské veřejnosti k umění charakterizoval článek otištěný v *Pravdě*, který informoval o nákupu československých uměleckých děl, kde bylo uvedeno, že šlo především o díla mistrů-realistů (Fierlinger zde upozorňuje na skutečnost, že realismus představoval jediný přípustný směr v tvorbě sovětských umělců).³⁶⁰ Druhá polovina třicátých let se v Sovětském svazu nesla ve znamení velkých čistek a politických procesů, čímž byl samozřejmě ovlivněn i přístup k dalším oblastem života, včetně kultury a umění. Dodržování pravidel stanovených vládou se nyní vyžadovalo velmi striktně. Tyto změny se odrazily v dalších kritikách a člancích věnovaných výstavě. Ve zprávě pro Ministerstvo zahraničních věcí byly hodnoceny jako převážně popisné a kritiku publikovanou v *Izvestijích* označil Fierlinger za rozpačitou, přičemž z celé této situace vinil především nastalou vnitropolitickou situaci.

Československé umění bylo v Ermitáži vystaveno až do 5. ledna 1938.³⁶¹ O dva dny později dorazil do Sovětského svazu znovu Kamil Novotný s cílem zařídit urychlený transport děl do Československa.³⁶² Ve své zprávě pro Ministerstvo školství a národní osvěty z 26. dubna 1938 předložil soupis obrazů

³⁵⁷ Tamtéž.

³⁵⁸ AMZV, fond Politické zpravodajství ZÚ I 1918–1939 (1945), Moskva, 1937/2, Zpráva Ministerstvu zahraničních věcí v Praze, 17. 1. 1938.

³⁵⁹ Tamtéž.

³⁶⁰ Tamtéž.

³⁶¹ AMZV, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 597, Výstavy v ČSR (Ruské umění), zpráva Kamila Novotného pro Ministerstvo školství a národní osvěty ze dne 26. 4. 1937.

³⁶² Tamtéž.

zakoupených sovětskou stranou – kromě sedmi děl uvedených ve Fierlingerově zprávě pro Ministerstvo zahraničních věcí byl v seznamu uveden též olej *Zimní den* od Vlastimila Rady.³⁶³ Na závěr své zprávy zhodnotil Novotný výstavu jako úspěšnou a zkonstatoval, že dobře splnila svůj propagační účel.³⁶⁴

Československý periodický tisk se výstavě v Sovětském svazu po jejím zahájení příliš nevěnoval. Od roku 1934 do roku 1937 nárazově informoval o plánovaných recipročních výstavách, ovšem pouze zběžně. *Přítomnost* ve svém článku informovala především o stažení některých děl československých umělců z expozice, na což pravděpodobně ve své zprávě z leningradské výstavy reagoval vyslanec Fierlinger. Velmi kritický článek otiskl 5. září 1937 *Venkov*, podle kterého výběr děl nevystihuje uměleckou situaci posledních třiceti let.³⁶⁵ Za hlavního viníka byl v článku označen S.V.U. Mánes – jelikož výstava byla původně plánovaná pouze jako výstava tohoto spolku.³⁶⁶ Podle informací *Venkova* se výstava Mánesa neuskutečnila pro odpor sovětských činitelů, což vedlo S.V.U. Mánes k přizvání externích aktérů, aby bylo možné tvrdit, že jde do výstavu nespolkovou – to vše s cílem získat podporu československé vlády a punc oficiálnosti.³⁶⁷ Tento předpoklad jasně odporuje dochovaným dokumentům z období plánování výstavy, kde se tento proces rozšíření spolkové výstavy na výstavu reprezentující celé československé umění jevil jako organický a zcela přirozený.

Lidové noviny se ve svém článku z 28. srpna 1937 mimo jiné věnovaly i katalogu výstavy, a to ještě před jejím zahájením. Velmi vyzdvihovaly fakt, že katalog nebyl koncipován pouze jako úvodní studie a seznam vystavovaných umělců a jejich děl – ale přinášel také informace o jednotlivých tvůrcích – mohl tedy sloužit jako pomůcka k poznání umělcovy osobnosti a podstaty jeho díla.³⁶⁸ Katalog ve své zprávě z 29. září 1937 pro Ministerstvo školství a národní osvěty

³⁶³ Tamtéž.

³⁶⁴ Tamtéž.

³⁶⁵ Kultura: Kulturní rada pro československé výtvarné umění, *Venkov*. Praha, 1937, roč. 32, č. 209, s. 9 (5. 9. 1937) [online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:45110d80-5398-11e8-946a-005056825209?page=uuid:b5aa01c0-53af-11e8-bd42-5ef3fc9bb22f>>, cit. 30-07-2018].

³⁶⁶ Tamtéž.

³⁶⁷ Tamtéž.

³⁶⁸ Kulturní kronika: Výstava čs. umění v SSSR, *Lidové noviny*, Brno 1937, roč. 45, č. 431, s. 7 (28. 8. 1937). [online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:9fedc5d0-3734-11dd-a591-000d606f5dc6?page=uuid:2e9f9b50-366d-11dd-b824-000d606f5dc6>>, cit. 31-07-2018].

popsal též Kamil Novotný, který jej shodou okolností sestavil a napsal k němu úvodní studii. Jedná se o první případ, kdy nesovětskou výstavu na území Sovětského svazu uvedl cizí státní příslušník.³⁶⁹ Novotný si pro katalog prosadil i další neobvyklou věc – jména autorů byla uvedena latinkou.³⁷⁰ Přestože katalog obsahoval pouze dvanáct reprodukcí z původně plánovaných dvaceti čtyř byl považován za velmi obsáhlý.³⁷¹

Předmluva katalogu kladla důraz na kulturní sblížení Sovětského svazu a Československa,³⁷² což představovalo jeden z hlavních cílů recipročních výstav. Tuto skutečnost akcentovali ve svých projevech na vernisáži výstavy i československý vyslanec Bohdan Pavlů a sovětský lidový komisař osvěty Platon Keržencev, a také lidový komisař zahraničí Maxim Litvinov během své řeči při přijetí československých novinářů, v níž za stěžejní označil společné směřování SSSR a ČSR k udržení mezinárodního míru.³⁷³ Předmluva dále zdůrazňovala odlišnost v přístupu k umění v obou zemích a upozorňovala na fakt, že mnohá vystavená díla mohla sovětskému divákovi připadat cizí a nepochopitelná.³⁷⁴

Kamil Novotný se ve své studii pokusil podat charakteristiku československé výstavy. V první části textu poukázal na svazky československého umění s uměním francouzským a na přehodnocování cenností, ke kterému v Československu docházelo obdobně jako v celé Evropě té doby.³⁷⁵ Dále se pokusil vysvětlit, co všechno mělo vliv na vývoj československého umění, chtěl tak podat ucelený výklad o jeho vývoji během posledních třiceti let – za mezníky považoval: vliv francouzského impresionismu (snaha zachytit pomíjivost okamžiku), výstavu Eduarda Muncha a její dopad na uměleckou scénu (vyjádření prožitků), tvorbu Paula Cézanna, Henri Matisse, Andreje Derena a především Pabla Picassa (který ovlivnil nejenom malířství a sochařství, ale též architekturu), za velký a důležitý milník ve vývoji umění považuje Novotný světovou válku, která

³⁶⁹ AMZV, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 597, Výstavy v ČSR (Ruské umění), zpráva Kamila Novotného pro Ministerstvo školství a národní osvěty ze dne 29. 9. 1937.

³⁷⁰ Tamtéž.

³⁷¹ Tamtéž.

³⁷² ANG, Veletržní palác, Sbirka katalogů, AK 3481 Современное чехословацкое искусство, каталог выставки.

³⁷³ Tamtéž.

³⁷⁴ Tamtéž.

³⁷⁵ Tamtéž, s. 7.

přivedla umělce zpět k tradicím, nakonec zdůraznil vliv Henri Rousseaua a jeho primitivismu.³⁷⁶

Úvodní studie měla podle jejího autora zjednodušit posuzování československého současného umění během výstavy, jejímž cílem bylo ukázat skutečný stav současné umělecké scény.³⁷⁷ Kamil Novotný neopomněl zdůraznit rozdíly ve vývoji umění SSSR a ČSR, především fakt, že československé umění se vyvíjelo v západních podmínkách, které byly velmi odlišné od podmínek, v kterých museli tvořit sovětské umělci.³⁷⁸ Právě to je podle jeho názoru potřeba vzít do úvahy, aby bylo možné československé umění v sovětském prostředí správně ocenit a ohodnotit.³⁷⁹

Vlastní katalog pak seznamoval návštěvníky výstavy nejenom s počtem a názvy vystavovaných děl, přinášel také krátké medailonky jednotlivých autorů. Autor tak nebyl pouhým jménem na papíře, ale díky těmto několika větám se stal živou osobností – právě to mohlo silně působit na návštěvníky výstavy. Jak již bylo řečeno, jména autorů nebyla uvedena pouze cyrilicí, ale též latinkou (na druhém místě). Za medailonkem následoval výčet vystavených děl umělce, kromě názvů jednotlivých děl byla uvedena i technika provedení. To vše bylo psáno pouze cyrilicí. Členění katalogu mohlo působit poněkud nepřehledně, protože mezi informacemi o jednotlivých autorech nebyly dostatečné mezery. Oproti tomu velmi pěkný dojem mohla vyvolávat poslední část katalogu – všech dvanáct reprodukcí bylo opatřeno popisky obsahujícími jméno autora, název díla a rok vzniku. Kdyby bylo do katalogu zařazeno všech dvacet čtyři původně plánovaných reprodukcí, zanechal by mnohem působivější dojem.

Z výše uvedeného jasně vyplývá, že uspořádání recipročních výstav mezi Československem a Sovětským svazem představovalo velký počín nejen pro kulturní styky obou států, ale též v oblasti politické. O tom svědčí především fakt, že organizace výstav se postupně místo uměleckého spolku S.V.U. Mánes ujala tři ministerstva československé vlády. Zajímavé je že původně se v tisku objevily zprávy o pořádání výstavy sovětského umění v Praze (nejprve mělo jít

³⁷⁶ Tamtéž, s. 7–12.

³⁷⁷ Tamtéž, s. 12.

³⁷⁸ Tamtéž.

³⁷⁹ Tamtéž.

o retrospektivní výstavu – od ikony po současnost, z čehož nakonec bylo upuštěno a zájem se soustředil především na současné umění Sovětského svazu), která se nakonec neuskutečnila. Byla odkládána z různých důvodů tak dlouho, až veškeré snahy přerušila druhá světová válka.

Popularitu výstavy, kromě zpráv Kamila Nováka a Zdeňka Fierlingera, dokazovala též doba jejího trvání – její konec byl původně naplánován na 15. listopadu 1937, ve skutečnosti však byla prodloužena až do 5. ledna následujícího roku. Posun trvání ovlivnilo též zpoždění vernisáže moskevské výstavy. To a prodloužení výstavy v Moskvě mělo za následek i posunutí zahájení leningradské části.

Ve zprávách obou výše zmíněných mužů je zřejmé, jak politická situace ovlivnila kulturní a uměleckou scénu. Komplikace při plánování výstavy – odvolávání, zatýkání a popravy českých představitelů SSSR se promítly do přístupu k československé výstavě – například nic neříkající kritiky v sovětském tisku považoval vyslanec Fierlinger za důkaz striktního dodržování diktátu shora. Místo odborníků se do čela (nejen) kulturních organizací dostávali představitelé dělnické třídy – tedy osoby z lidu. Též je potřeba mít na paměti, že zatímco v Československu se výtvarné umění rozvíjelo svobodně a vlastním tempem, v Sovětském svazu byl tento vývoj značně ovlivňován. Obraz měl vytvářet iluzi o šťastné sovětské realitě.³⁸⁰ Kromě toho měl umělecký svět od roku 1934 jasně stanovaná pravidla – tato skutečnost měla zcela jistě svůj podíl na přijetí československé výstavy v SSSR, a především na vyřazení některých exponátů.

³⁸⁰ ГЮНТЕР, Ханс, ДОБРЕНКО, Евгений. Соцреалистический канон. Санкт-Петербург: РГБ, 2000, s. 134.

6. Závěr

Vzájemné vztahy mezi Československem a Sovětským svazem prodělaly v průběhu třicátých let velké množství změn, a to v každé oblasti (od politické, po kulturní). Československo-sovětská vzájemnost tak během tohoto období prošla značným vývojem – změnilo se postavení ruské emigrace, hospodářské kruhy se začaly zajímat o sovětský trh (nebyl natolik zasažen hospodářskou krizí a rychlá industrializace SSSR otevírala zahraničním dodavatelům značné možnosti), obavy z rostoucí pozice nacistického Německa nutily československé vládní představitele hledat záruky v silnějších spojencích (Francie, SSSR – uzavření dohod o vzájemné pomoci). Tyto převážně politické a hospodářské kontakty mezi ČSR a SSSR našly odezvu i na poli vztahů kulturních, tedy i uměleckých.

Cílem diplomové práce bylo pomocí analýzy a komparace dobových dokumentů zmapovat vztahy mezi Československem a Sovětským svazem v oblasti výtvarného umění v období třicátých let (se zaměřením na konkrétní projevy těchto vztahů od roku 1930 do uzavření Mnichovské dohody roku 1938). Pro lepší orientaci byla práce rozdělena do několika oddílů. Část první přiblížila historické a politické pozadí sledovaného období – zvláštní důraz byl kladen na ty události, které se nejvíce promítaly do uměleckých kontaktů mezi ČSR a SSSR (například obavy z nacistického Německa a cesta k uznání SSSR *de iure*). Ve druhé části byly představeny instituce, které se podílely na československo-sovětské vzájemnosti. Kromě zmíněných organizací (Svaz přátel SSSR, Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem / styky se SSSR, Umělecká beseda, S.V.U. Mánes, Levá fronta, VOKS, Všesvazový komitét pro záležitosti umění) se do vzájemných vztahů samozřejmě zapojovaly i další organizace (například Surrealistická skupina) i řada jednotlivců, pro potřeby práce však byly vybrány ty skupiny, jež na poli vzájemných vztahů vystupovaly nejrazantněji a nejsilněji, a které se v této souvislosti nejčastěji objevovaly v dobovém tisku. Na příkladech (i mimo výtvarné umění) byl v této části práce též nastíněn vývoj vzájemných kulturních vztahů.

Ve třetí, stěžejní, části diplomové práce (čtvrtá a pátá kapitola) byly popsány konkrétní projevy vzájemných vztahů Československa a Sovětského svazu na poli výtvarného umění. V několika podkapitolách byly na základě dobového

tisku, katalogů výstav, politických zpráv a korespondence rekonstruovány výstavy sovětského umění v ČSR a československého umění v SSSR ve sledovaném období. Popis výstav byl zasazen do historického kontextu doby. Československý zájem o sovětské umění byl pochopitelně větší než zájem ze sovětské strany, z tohoto důvodu bylo popsáno více výstav sovětského umění. Ve třicátých letech probíhala na území Československa i řada dalších výstav ruského umění, ale jelikož šlo o výstavy spojené s činností emigrantů na území ČSR, nebyly do výběru zařazeny. Jedinou výjimku představuje výstava ruských umělců v Obecním domě z roku 1930 (proběhla spolu s výstavou Oskara Brázdy), která se uskutečnila pod patronací Jednoty výtvarných umělců. Přestože se zčásti jednalo o emigrantskou výstavu, byla diplomové práce zařazena, a to ze dvou důvodů. Za prvé, v textu práce je ukázáno, že část periodického tisku oponovala označení „emigrantská“ při popisu výstavy a mnohem více pozornosti věnovala retrospektivní části vystavovaných prací. Druhým důvodem je časté srovnávání této výstavy s výstavou sovětského umění, která proběhla o rok později pod záštitou Umělecké besedy.

Pro potřeby práce bylo využito několik typů zdrojového materiálu. Nejdůležitější zdrojem byly archivní materiály, které byly pečlivě analyzovány a rozřizeny. Navzdory původní domněnce, že Archiv Ministerstva zahraničních věcí poslouží pouze jako zdroj doplňkových informací, se ukázalo, že fondy tohoto archivu ukrývají bohatý zdroj materiálu nejen v oblasti mezinárodních vtaůhů politických, ale též kulturních a uměleckých. Především pátá kapitola věnovaná recipročním výstavám vychází z materiálů získaných v této instituci (z politických zpráv a korespondence). Z fondu Společnosti výtvarných umělců Mánes, který je součástí Archivu Hlavního města Prahy, byly, podle očekávání, získány informace doplňujícího charakteru. Kromě politických zpráv vychází text práce především z novinových článků, které byly publikovány v československém periodickém tisku v průběhu třicátých let. Články pojednávající o výstavní činnosti byly vyhledávány pomocí internetové databáze „Digitální knihovna“ a ve výstřížkových knihách Archivu Národní galerie. Při zpracovávání tohoto materiálu bylo nutné přihlížet k politické orientaci periodického tisku – ta se promítala do kritického vyjadřování o výstavách (levicový tisk sovětské umění vyzdvihoval, pravicový přinášel kritiky s negativním nádechem).

Dosud nebyla vydána žádná publikace zaměřující se na československo-sovětskou vzájemnost na poli výtvarného umění ve třicátých letech, proto bylo nutné vycházet z textů věnujících se vztahům kulturním v obecné rovině. Jak již bylo zmíněno v úvodu práce, většina těchto prací vznikla v rozmezí padesátých až osmdesátých let a byla tak zatížena komunistickou ideologií. I přes svoji tendenčnost se tyto texty ukázaly jako důležitý zdroj informací – především ve druhé části diplomové práce, kde byl nastíněn právě vývoj kulturních vztahů mezi oběma státy.

Při zpracování veškerého materiálu (archiválií, novinových článků i sekundární literatury) bylo potřeba věnovat velkou pozornost názvům institucí a jménům některých zainteresovaných osob. Například název Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem (později Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR) nebyl uváděn jednotně – i v rámci jednoho textu se vyskytovaly různé varianty (propojení obou názvů, změna pořadí slov „hospodářské a kulturní“ apod.) – pro potřeby této práce je název Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem používán pouze do roku 1931, kdy došlo ke změně názvu (přestože mnohdy byl tento název uváděn ve vztahu k organizaci i ve druhé polovině třicátých let). Problém vyvstal i při zápisu jména sovětského vyslance Alexandra Aroseva, neboť bylo různě komoleno (především v politických zprávách Kamila Novotného se objevovaly varianty Arozev, Arozeff).

Na stránkách této diplomové práce je představen vývoj československo-sovětské vzájemnosti v kulturní oblasti se zřetelem na konkrétní projevy této vzájemnosti ve výtvarné umění. Analyzované události byly zasazeny do historického kontextu – na konkrétních příkladech tak bylo dokázáno vzájemné prolínání historických a politických událostí s oblastí uměleckou. Z komparace různých dobových materiálů vyplynulo, že za zlomový okamžik ve vývoji československo-sovětských vztahů je nutné považovat rok 1934. Československo tehdy uznalo Sovětský svaz *de iure*, díky čemuž se kulturní vazby, v ČSR dříve považované za značně podezřelé, staly oficiálními a mohly se rozvíjet v mnohem širším kontextu. Kromě toho v téže době proběhla na území Sovětského svazu výrazná změna na kulturní scéně – byl přerušen vývoj modernistických a avantgardních směrů a zrodil se socialistický realismus (vliv této výrazné změny

se promítl například do vnímání československého umění, které bylo vystavováno v SSSR roku 1937, a na vyřazení některých děl z výstavy).

Práce přináší detailní charakteristiku jedné ruské a čtyř sovětských výstav, které proběhly na území Československa, a dvou výstav reprezentujících československou tvorbu, které se uskutečnily v Sovětském svazu. Protože výzkumu problematiky československo-sovětské vzájemnosti ve výtvarném umění třicátých let 20. století nebylo zatím věnováno příliš prostoru, může tato práce vytvořit základ pro další bádání. Při mapování nejvýraznějších projevů vzájemných vztahů nebyly vyčerpány všechny zdroje – nabízí se tak celá řada dalších možností pro pokračování výzkumu. Bylo by zajímavé porovnat reakce veřejnosti na sovětské výstavy s ohlasy na výstavy „emigrantské“. Ani rekonstrukce výstavní činnosti jistě nevyčerpala všechny možnosti – do práce nebylo zahrnuto například finanční pozadí výstav. Analýze byly podrobeny pouze archivní materiály z českých archivů – zde se otevírají možnosti pro zpracování archiválií ruských. Do práce nebyly zařazeny teoretické studie československých kulturních a uměleckých činitelů týkající se vnímání ruského výtvarného umění a kultury vůbec – tato reflexe kulturních změn v Sovětském svazu v československém prostředí též představuje dosud nepřilíš zpracovanou oblast. Zde je naznačeno jen několik možných směrů dalšího výzkumu v oblasti vzájemných vztahů Československa a Sovětského svazu v oblasti výtvarného umění a kultury, které mohou navázat na výzkum provedený v této práci.

7. Bibliografie a zdroje

Archivní materiály:

Archiv Hlavního města Prahy (AHMP)

AHMP, Spolek výtvarných umělců Mánes Praha (1349), inv. č. 32 (sign. 1.1.5),
Protokoly o schůzích S.V.U. Mánes 1. 1. 1930 – 31. 12. 1933.

AHMP, Spolek výtvarných umělců Mánes Praha (1349), inv. č. 33 (sign. 1.1.6),
Protokoly člen. schůzí Mánesa od 1. ledna 1934 do 31. XII. 1938

AHMP, Spolkový katastr, sign. IX/005, k. 335, spis Mánes.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí (AMZV)

AMZV, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 597, Výstavy v cizině.

AMZV, fond III. sekce – zpravodajská 1918–1939, Osvěta, k. 581, Výstavy v ČSR
(Ruské umění).

AMZV, fond Politické zpravodajství ZÚ I 1918–1939 (1945), Moskva, 1937/2.

Archiv Národní galerie v Praze (ANG)

ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřižkové
knihy.

ANG, Veletržní palác, Sběrka katalogů, katalogy spolků, JUV, AK 790, Oskar
Brázda a soubor ruských umělců.

ANG, Veletržní palác, Sběrka katalogů, katalogy spolků, UB, AK 854/Ch, Katalog
výstavy obrazů malířů S.S.S.R. v Alšově síni umělecké besedy.

ANG, Veletržní palác, Sběrka katalogů, AK 972, Katalog výstavy soudobé
architektury SSSR.

ANG, Veletržní palác, Sběrka katalogů, AK 978, Katalog mezinárodní výstavy
karikatur a humoru.

ANG, Veletržní palác, Sbírnka katalogů, AK 3481, Современное чехословацкое искусство.

Prameny a literatura:

161. *Výstava Východoslovenského muzea v Košiciach: súčasná europská grafika VIII.: S.S.S.R.: od 6. do 28. januára 1934.* Košice, 1934.

AMORT, Čestmír, ed. *Přehled dějin československo-sovětských vztahů v údobí 1917/1939.* Praha: Academia, 1975.

AMORT, Čestmír a BRABEC, Karel. *Československo-sovětské vztahy v oblasti kultury.* Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1975.

BOŘECKÝ, Jindřich, GOČÁROVÁ, Lucie a ŠPALE, Václav, eds. *Spolek výtvarných umělců Mánes 1887–2007.* Praha: S.V.U. Mánes, 2007.

BROWN, Matthew C. *Socialist Realist Painting.* New Haven: Yale University Press, 1998.

ČEJCHAN, Václav, AMPASOVÁ, Milada a VYMĚTAL, Vladimír, eds. *1000 let: Kronika československo-ruských styků slovem i obrazem.* Praha: Ministerstvo informací, 1947.

HAUSENBLASOVÁ, Anna. *Výtvarné umění jako nástroj moci v Sovětském svazu –formování nového hrdiny sovětské společnosti ve třicátých letech 20. století.* Praha 2015. Bakalářská práce (Bc.), Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, Ústav východoevropských studií, 16-06-2015.

[online: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/136465>>].

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v době první republiky (1918–1938). Díl druhý, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935).* Praha: Libri, 2002.

KÁRNÍK, Zdeněk a KOPEČEK, Michal, eds. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek VI.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2009.

KŠICOVÁ, Danuše. K některým problémům kulturní politiky SSSR a ČSR v meziválečném období. In: *Padesát vítězných let: sborník prací z vědecké konference filosofické fakulty University J. E. Purkyně k 50. výročí vzniku Komunistické strany Československa*. Ed. Bedřich ČEREŠŇÁK. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1973.

[online:

<https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/126219/SpisyFF_186-1973-1_15.pdf?sequence=1>, cit. 13-08-2018].

LUKEŠ, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem. Benešova cesta k Mnichovu*. Praha: Prostor, 1999.

NEJEDLÝ, Zdeněk, ed. *Československo Sovětskému svazu k 20. výročí (Sborník projevů)*. Praha: Společnost pro kulturní a hospodářské styky s SSSR, 1937.

OBRŠLÍK, Jindřich a VYMLÁTILOVÁ, Milada, eds. *Československo-sovětské vztahy v letech 1918–1938*. Brno: St. archiv, 1961.

SEDLÁČEK, Jiří. *Z historie Svazu československo-sovětského přátelství*. Praha: Svět sovětů, 1955.

SLÁDEK, Zdeněk. *Hospodářské vztahy ČSR a SSSR. 1918–1938*. Praha: Horizont, 1971.

SLÁDEK, Zdeněk. K problematice československo-sovětských vztahů v meziválečném období. *Časopis Matice moravské*, 1982, s. 1–2.

UHEREK, Zdeněk. *O sovětsko-československé kulturní vzájemnosti (1918–1938)*. Praha: Univerzita Karlova, 1971.

VACEK, Jiří a BABKA, Lukáš. *Hlasy vyhnaných. Periodický tisk emigrace ze sovětského Ruska (1918–1945)*. Praha: Národní knihovna České republiky – Slovanská knihovna, 2009.

VÁCLAVEK, Bedřich. Týden sovětské kultury. In: *Ruská revoluce a literatura*. Praha: Lidové nakladatelství, 1980.

VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Avantgarda známá a neznámá. Svazek 3, Generační diskuse 1929–1931*. Praha: Svoboda, 1970.

VEBER, Václav. Emigranti z Ruska a 30. léta. In: *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918–1945 (Sborník studií – 3.)*. Praha: Karolinum, 1995.

ГЮНТЕР, Ханс и ДОБРЕНКО, Евгений, ред. *Соцреалистический канон*. Санкт-Петербург: РГБ, 2000.

ТОЛСТОЙ, Владимир, ред. *Художественная жизнь Советской России 1917–1932: события, факты, комментарии: сборник материалов и документов*. Москва: «Галарт», 2010.

ШВИДКОВСКИЙ, Олег, ред. *Пути развития и взаимосвязи русского и чехословацкого искусства = Cesty rozvoje a vzájemné vztahy ruského a československého umění*. Москва: «Наука», 1970.

Internetové zdroje:

Digitální knihovna [dostupné z: <<http://www.digitalniknihovna.cz>>]

Dělnická rovnost. Praha. 1933, roč. 1, č. 101, s. 3.

[online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:5a1d4630-c1b8-11e6-99c2-005056825209?page=uuid:27561900-c1c9-11e6-92d3-005056827e51&fulltext=bidlovy%20kresby%20v%20SSSR>>].

Index: Leták kulturní informace. Brno. 1935, roč. 7, č. 8, s. 86

[online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:949334a0-42d5-11e4-a450-5ef3fc9bb22f?page=uuid:b61005b0-42d8-11e4-af1d-001018b5eb5c>>].

Lidové noviny. Brno.

1934, roč. 42, č. 19; č. 106; č. 407.

1935, roč. 43, č. 533; č. 544; č. 556; č. 575; č. 576; č. 597.

1937, roč. 45, č. 431.

[dostupné z: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/periodical/uuid:bdc405b0-e5f9-11dc-bfb2-000d606f5dc6>>].

Národní listy. Praha. 1934, roč. 74, č. 16, s. 3.

[online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:fae564f3-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:84938f7f-435f-11dd-b505-00145e5790ea>>].

Světozor: světová kronika současná slovem i obrazem: časopis pro zábavu i poučení. Praha. 1933, roč. 33, č. 16, s. 9.

[online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:c1621380-fe39-11e6-91c5-001018b5eb5c?page=uuid:660bd8b0-fe50-11e6-97b4-5ef3fc9ae867&fulltext=bidlo%20v%20moskv%C4%9B>>].

Typografia: časopis pro technické a společenské zájmy knihtiskařů. Praha. 1934, roč. 41, č. 1–12.

[dostupné z: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/periodical/uuid:dc4ec090-5c29-11e3-ae59-005056827e52>>].

Venkov: orgán české strany agrární. Praha. 1937, roč. 32, č. 209, s. 9.

[online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:45110d80-5398-11e8-946a-005056825209?page=uuid:b5aa01c0-53af-11e8-bd42-5ef3fc9bb22f>>].

Ottův Slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Praha 1890.

[dostupné z: <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/periodical/uuid:7e11fe20-043e-11e5-95ff-5ef3fc9bb22f>>].

Další internetové zdroje:

Webové stránky Umělecké besedy, Historie.

[online: <www.umeleckabeseda.cz/umelecka-beseda/historie>].

Webové stránky Česká televize, Spolek Mánes, Fakta o spolku Mánes.

[online: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1068825280-spolek-manes/20232323277/682-fakta-o-spolku-manes/>>].

Webové stránky S.V.U. Mánes. Historie S.V.U. Mánes.

[online: <www.svumanes.cz/spolek/historie-s-v-u-manes>].

8. Obrazová příloha

Pět večerů sovětské kultury (r. 1934)

Příloha č. 1: Pozvánka na Pět večerů sovětské kultury.....	I
Příloha č. 2: Přednáška V. Nezvala.....	I
Příloha č. 3: Přednáška A. Hoffmeistera.....	I

Soubor ruských umělců a Oskar Brázda (r. 1930)

Příloha č. 4: Obálka katalogu výstavy Oskara Brázdy a souboru ruských umělců.	II
Příloha č. 5: N. Bogdanov-Bělskij: Na návštěvu.	III
Příloha č. 6: I. Repin: Na Volze.	III
Příloha č. 7: S. Vinogradov: Žebráci u kostela.	IV
Příloha č. 8: S. Žukovskij: Tání na řece.	IV
Příloha č. 9: Článek z Lidových listů z 19. 4. 1930.	V
Příloha č. 10: Článek z Českého slova z 27. 4. 1930.	VI

Výstava obrazů malířů SSSR (r. 1931)

Příloha č. 11: Úvodní list katalogu výstavy obrazů malířů ze SSSR.	VII
Příloha č. 12: Ukázky z katalogu výstavy obrazů umělců ze SSSR.	VIII
Příloha č. 13: F. Modorov: Rodina Samojeďů.	VIII
Příloha č. 14: K. Vjalov: Milicionář.	IX
Příloha č. 15: Článek z Prospektu z 5. čísla roku 1931.	IX

Architektura Sovětského svazu (r. 1932)

Příloha č. 16: Soupis exponátů a stánků na výstavě architektury Sovětského svazu.	X
Příloha č. 17: Ilustrační obrázek k článku Výstava sovětské architektury.	XI
Příloha č. 18: článek z Práva lidu z 27. 11. 1932.	XI
Příloha č. 19: Článek z Rudého práva z 2. 12. 1932.	XII
Příloha č. 20: Článek z Národního osvobození z 6. 12. 1932.	XII
Příloha č. 21: Zápis ze schůze ze dne 24. září 1931.	XIII
Příloha č. 22: Zápis ze schůze ze dne 4. února 1932.	XIII

Výstava sovětské grafiky (r. 1934)

Příloha č. 23: Plakát výstavy sovětské grafiky v Košicích, košický autor.	XIV
Příloha č. 24: Ukázka z katalogu výstavy sovětské grafiky v Košicích.	XV

Příloha č. 25: A. Kravčenko: Leninovo Mauzoleum.	XV
Příloha č. 26: H. Sachnovská: Žena v revoluci.	XVI
Příloha č. 27: V. Favorskij: Ilustrace z knihy „Práce a život Lomonosova“ od G. Storma.	XVI
Příloha č. 28: G. Verejskij: Portrét architekta Fomina.	XVII
Příloha č. 29: B. Blank a M. Fredkin: Staré městečko.	XVII
Příloha č. 30: P. Pavlinov: Portrét Fjutčeva.	XVIII
Příloha č. 31: V. Kasian: Huculská rodina.	XVIII

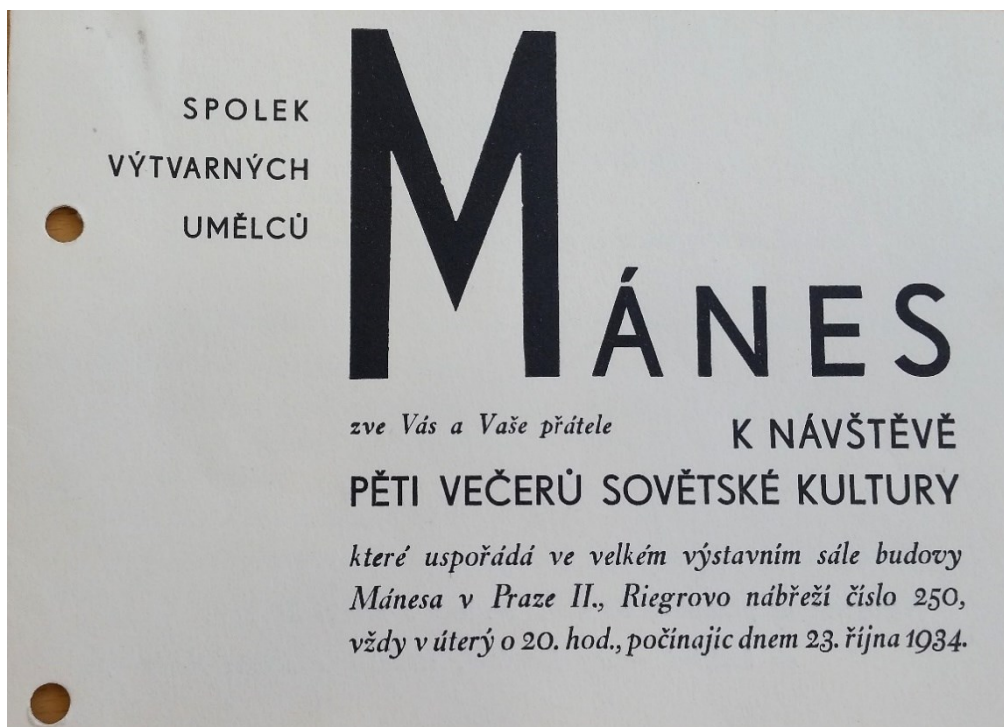
Mezinárodní výstava karikatur a humoru spojená s výstavou sovětské grafiky (r. 1934)

Příloha č. 32: Úvodní list katalogu mezinárodní výstavy karikatur a humoru.	XIX
Příloha č. 33: Článek z A–Zet ze 13. 4. 1934.	XX
Příloha č. 34: Článek z A–Zet z 17. 4. 1934.	XXI
Příloha č. 35: Články z Nového večerníku z 17. 4. 1934 a z A–Zet 18. 4. 1934.	XXI
Příloha č. 36: Článek z Haló novin z 16. 5. 1934.	XXII

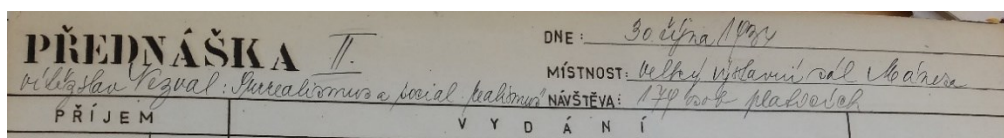
Reciproční výstavy (r. 1937)

Příloha č. 37: Katalog výstavy současného československého umění v SSSR.	XXIII
Příloha č. 38: Ukázka z katalogu výstavy současného československého umění v SSSR.	XXIV
Příloha č. 39: Ukázka z katalogu výstavy současného československého umění v SSSR.	XXIV
Příloha č. 40: J. Obrovský: Cikánská madona.	XXV
Příloha č. 41: L. Kuba: Nevěsta.	XXV
Příloha č. 42: B. Kubišta: Kuchyňské zátiší.	XXVI
Příloha č. 43: V. Beneš: Zimní zátiší.	XXVI
Příloha č. 44: J. Zrzavý: Přístav.	XXVII
Příloha č. 45: Štursa: Raněný (ilustrační foto).	XXVII
Příloha č. 46: Článek z A–Zet z 28. 5. 1935.	XXVIII
Příloha č. 47: Článek z Poledního listu ze 4. 12. 1935.	XXVIII
Příloha č. 48: Zpráva Kamila Novotného z 16. 7. 1937 (1. část).	XXIX

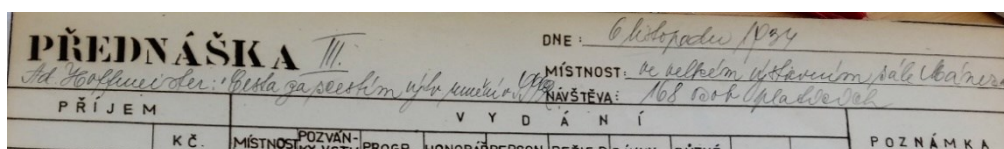
Pět večerů sovětské kultury (r. 1934)

Příloha č. 1: Pozvánka na Pět večerů sovětské kultury.³⁸¹

Příloha č. 2: Přednáška V. Nezvala.³⁸²

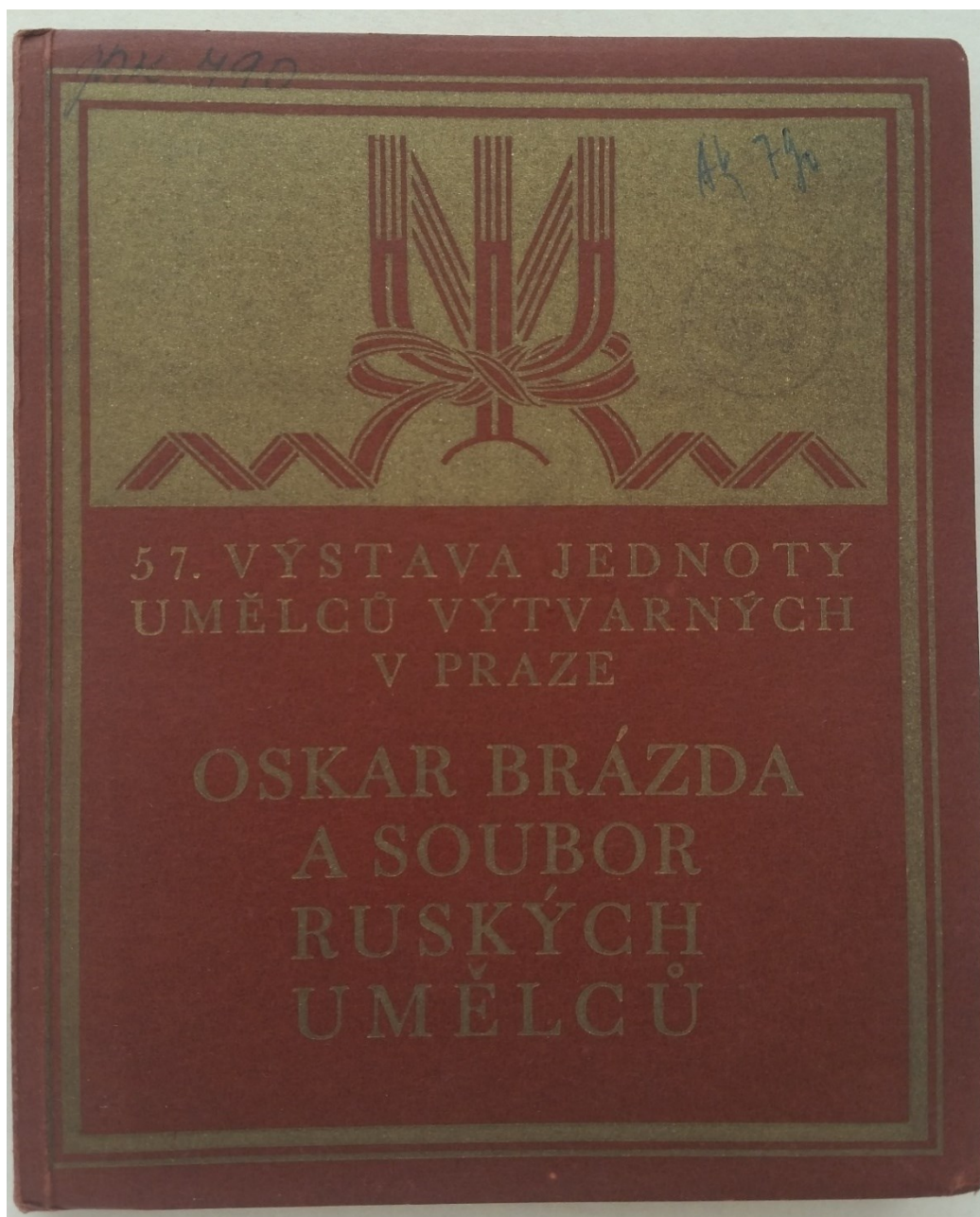
Příloha č. 3: Přednáška A. Hoffmeistera.³⁸³

³⁸¹ AHMP, Spolkový katastr, sign. IX/005, k. 335, spis Mánes.

³⁸² Tamtéž.

³⁸³ Tamtéž.

Soubor ruských umělců a Oskar Brázda (r. 1930)

Příloha č. 4: Obálka katalogu výstavy Oskara Brázdy a souboru ruských umělců.³⁸⁴

³⁸⁴ ANG, Veletržní palác, Sběrka katalogů, katalogy spolků, JUV, AK 790, Oskar Brázda a soubor ruských umělců.

Příloha č. 5: N. Bogdanov-Bělskij: *Na návštěvu*.³⁸⁵

Příloha č. 6: I. Repin: *Na Volze*.³⁸⁶

³⁸⁵ ANG, Veletržní palác, Sběrka katalogů, katalogy spolků, JUV, AK 790, Oskar Brázda a soubor ruských umělců.

³⁸⁶ Tamtéž.

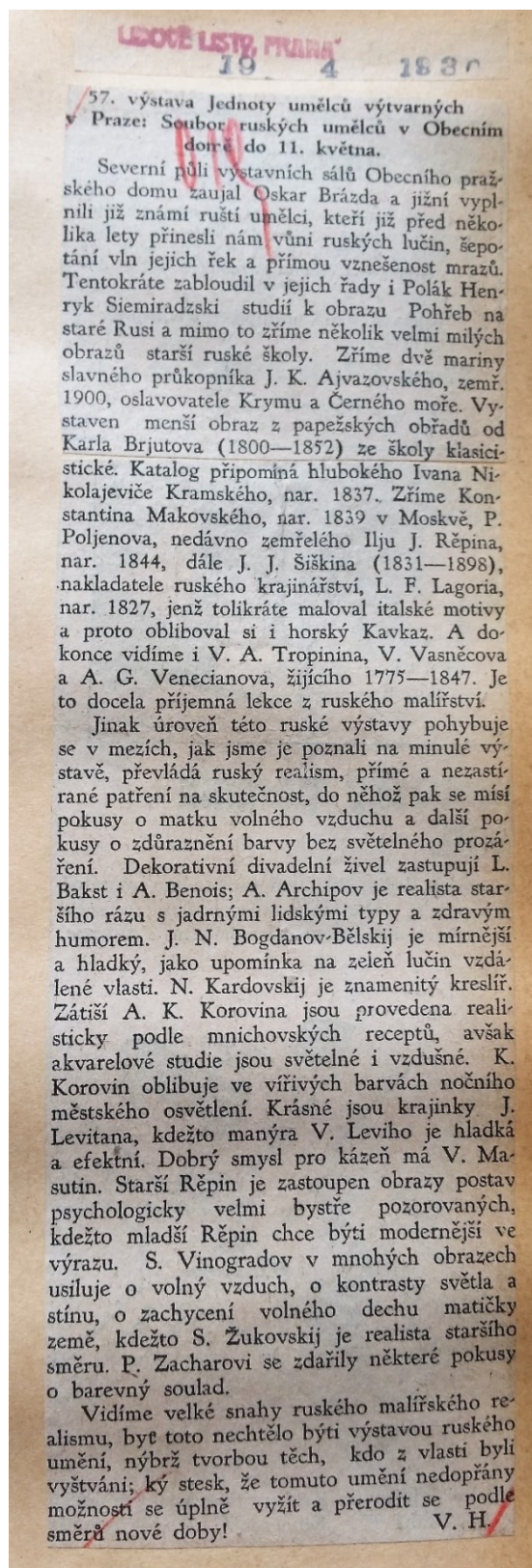
Příloha č. 7: S. Vinogradov: *Žebráci u kostela*.³⁸⁷

Příloha č. 8: S. Žukovskij: *Tání na řece*.³⁸⁸

³⁸⁷ *АрмПоиск*, Виноградов Сергей Арсеньевич, Нищие у монастырских ворот. [online: <http://artpoisk.info/artist/vinogradov_serгей_arsen_evich_1869/nischie_u_monastyrskih_vorot/>, cit. 13-08-2018].

³⁸⁸ *ANG*, Veletržní palác, Sběrka katalogů, katalogy spolků, JUV, AK 790, Oskar Brázda a soubor ruských umělců.

Příloha č. 9: Článek z *Lidových listů* z 19. 4. 1930.³⁸⁹

³⁸⁹ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstrižkové knihy.

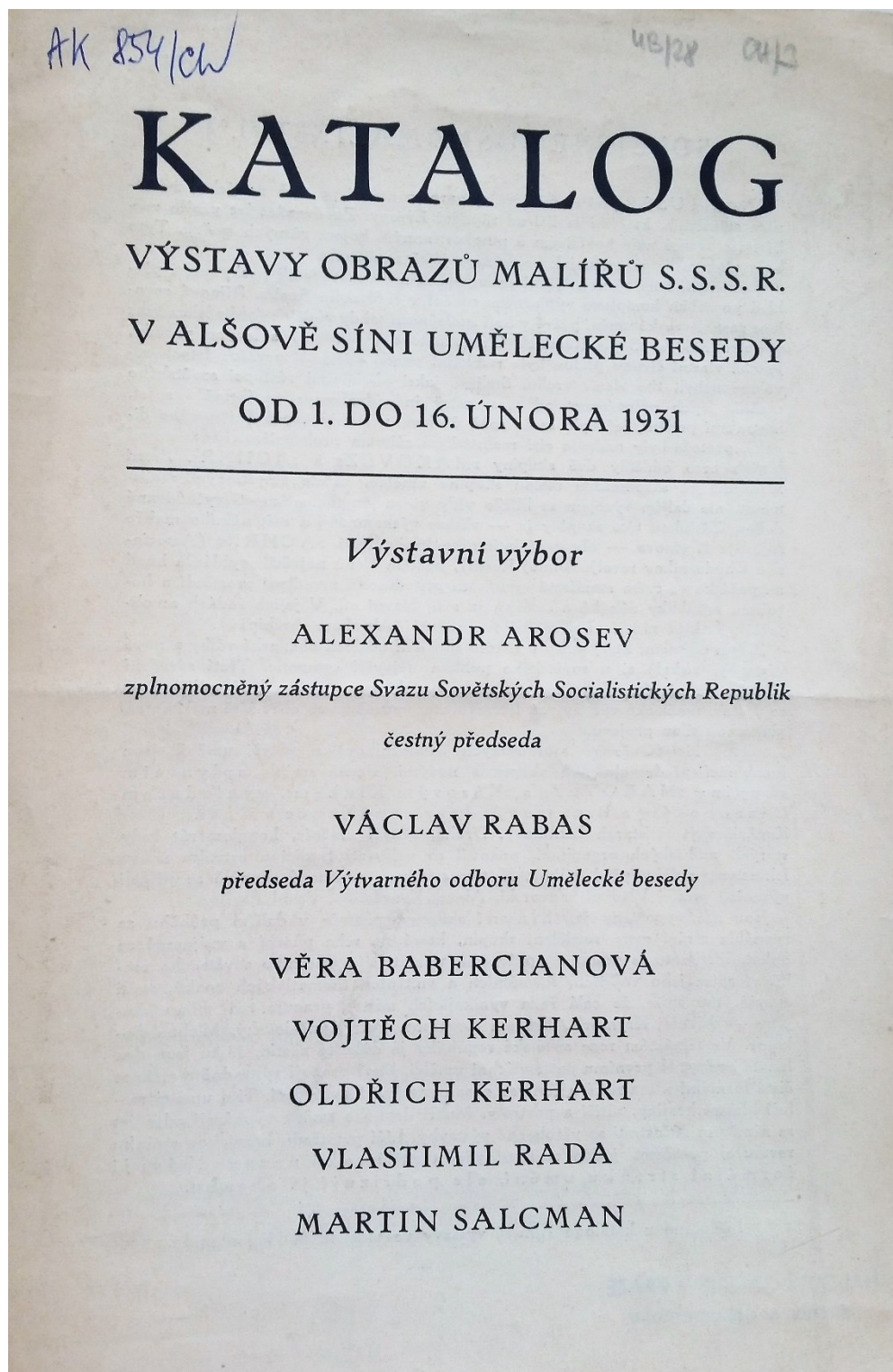
ČESKÉ SLOVO, PRAHA
27 4 1930

Výstava ruských umělců v Obecním domě. V Obecním domě v rámci výstavy Jednoty umělců výtvarných vystavuje řada ruských umělců. Je to již čtvrtá výstava ruských umělců výtvarných v posledních deseti letech v Praze a zasluhuje si jistě pozornosti obecněstva. Je tu zastoupen 30 obrazy klasik ruské malby Ilja Rjepin, dnes 85letý. Hned po Rjepinovi zastoupen je zvláště všestranně Vinogradov řadou obrazů ze starého Pečorského kláštera — má tu, jako druzí to nejlepší, kromě ovšem tvorby, jež zůstala v ruských galeriích. Má tu také řadu krajin v zimě a kreseb. Žukovský, jeden z největších krajinářů ruských (původem Polák) má tu své nejlepší krajiny a přírodní motivy. Jurij Rjepin vedle komposice Mojžiše vystavuje podobizny a krajiny, připomínající koloritem slavného Vrubela. Dr. V. Levi, známý krajinář, se tentokrát představuje jako jemný portretista, zvláště nevšedním plátnem »Dočteno«. Dále jsou zastoupeni Bogdanov-Bělský, jsou tu velká dekorativní plátna Korovina, zátiší mladého Korovina a i mladí umělci Benua, Mitrochim, Somov a jiní.

Příloha č. 10: Článek z *Českého slova* z 27. 4. 1930.³⁹⁰

³⁹⁰ Tamtéž.

Výstava obrazů malířů SSSR (r. 1934)

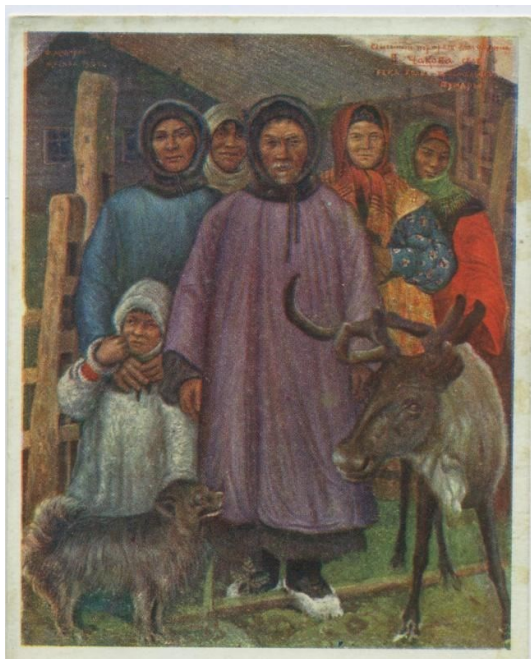
Příloha č. 11: Úvodní list katalogu výstavy obrazů malířů ze SSSR.³⁹¹

³⁹¹ ANG, Veletržní palác, Sběrka katalogů, katalogy spolků, UB, AK 854/Ch, Katalog výstavy obrazů malířů S.S.S.R. v Alšově síni umělecké besedy.

OBRAZY RUSKÉ		
AKHUELIANI H.	1 Kočiči	olej
ALTMANN R.	2 Krajina	akvarel
	3 Dávce	olej
ARCHIPOVA	4 Selské děvče	olej 1929
DENISOVSKIJ NIKOLAJ	5 Východ z šachty	
FALK R.	6 Červený dům	olej
FEINBERG L.	7 Čiřánka	olej
GERASSIMOV S.	8 Petrolejový průmysl v Baku	olej 1929
GUREVIČ	9 Spárkádka	olej
	10 Kavkazský havíř	
ISTOMIN K.	11 Kavkazské děvče	olej 1928
IVANOV J.	12 Válka	tempera
KASCHINA N.	13 Hachkori v ženském budóvu	olej
KASCHINA N.	14 Článek v čajovní	olej
KOZLOV A.	15 Právadčí traktorů	olej
KUPRIANOV	16 Severní rybník	
KUZNECOV P.	17 Orientální bazar	olej 1928
LABAS A.	18 Rudovarmělec	olej 1927
	19 Město v sever Evrope	olej
	20 Rijnová revoluce	olej 1929
	21 Oděv	
LEBEDEWA M.	22 Křm	olej
MALEINA E.	23 Dělnický tábor	olej
MALEVIČ	24 Vojna	olej
MIDLER W.	25 Studenka	olej
MODOROV F.	26 Obyvatelé selského domu	tempera
	27 Rodina Samojeďů	tempera

PACHOMOV A.	28 Lučátník	olej 1929
	29 Dívka	olej
	30 1903	olej 1925
RASTRŠEV S.	31 Mládeží na kolektivním statku	olej
REBUTOVA	32 Zátisí	olej
	33 Zátisí	olej
RYBCEKOV B.	34 Zimní krajina	olej
	35 Demonstrace bezbožníků	
ZERNOVA E.	36 Pěstev	olej 1930
ŠEVČENKO A.	37 Pěstev	olej 1929
SCHIFRIN N.	38 Može	olej
	39 Návrat	olej
ČUJKOV S.	40 Dojení kobyly	olej
VJALOV	41 Milicionář	
ZERNOVA JEKATERINA	42 Kulometčíci	
	43 Výroba konzerv	
OBRAZY UKRAJINSKÉ		
MELLER	44 Jezdi	
	45 Horšík pastevci	
	46 Selský povoz	
GVOZDIK	47 Semenáři	
PALMOV	48 Nac	
	49 První osedláni	
<hr/> Po této výstavě, která končí 16. února, následuje 23. února výstava ukrajinské grafiky. Potrvá do 4. března t. r. <hr/>		

Příloha č. 12: Ukázky z katalogu výstavy obrazů umělců ze SSSR.³⁹²

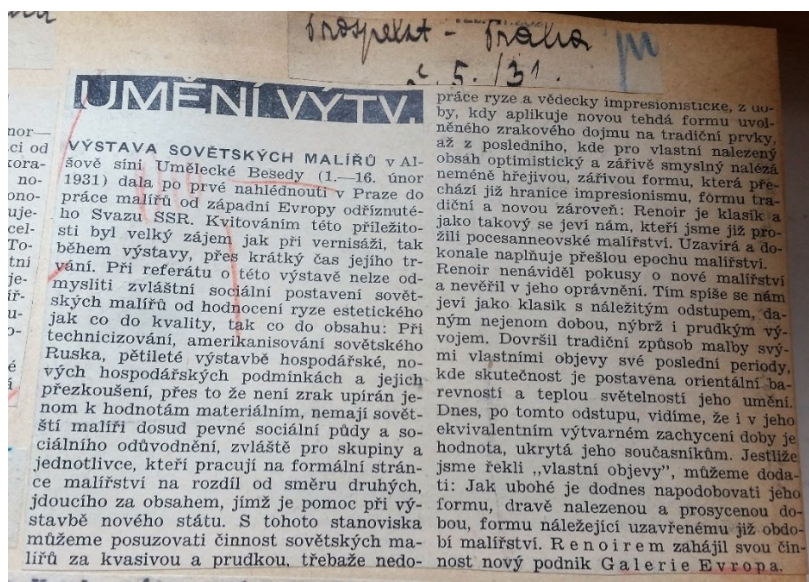
Příloha č. 13: F. Modorov: *Rodina Samojeďů*.³⁹³

³⁹² Tamtéž.

³⁹³ Открытка художественная репродукционная с картины Модорова Ф.А. «Семья самоеда» [online: <https://www.pinterest.co.uk/pin/376261743861854247/?lp=true>, cit. 13-08-2018]

Příloha č. 14: K. Vjalov: *Milicionář*.³⁹⁴

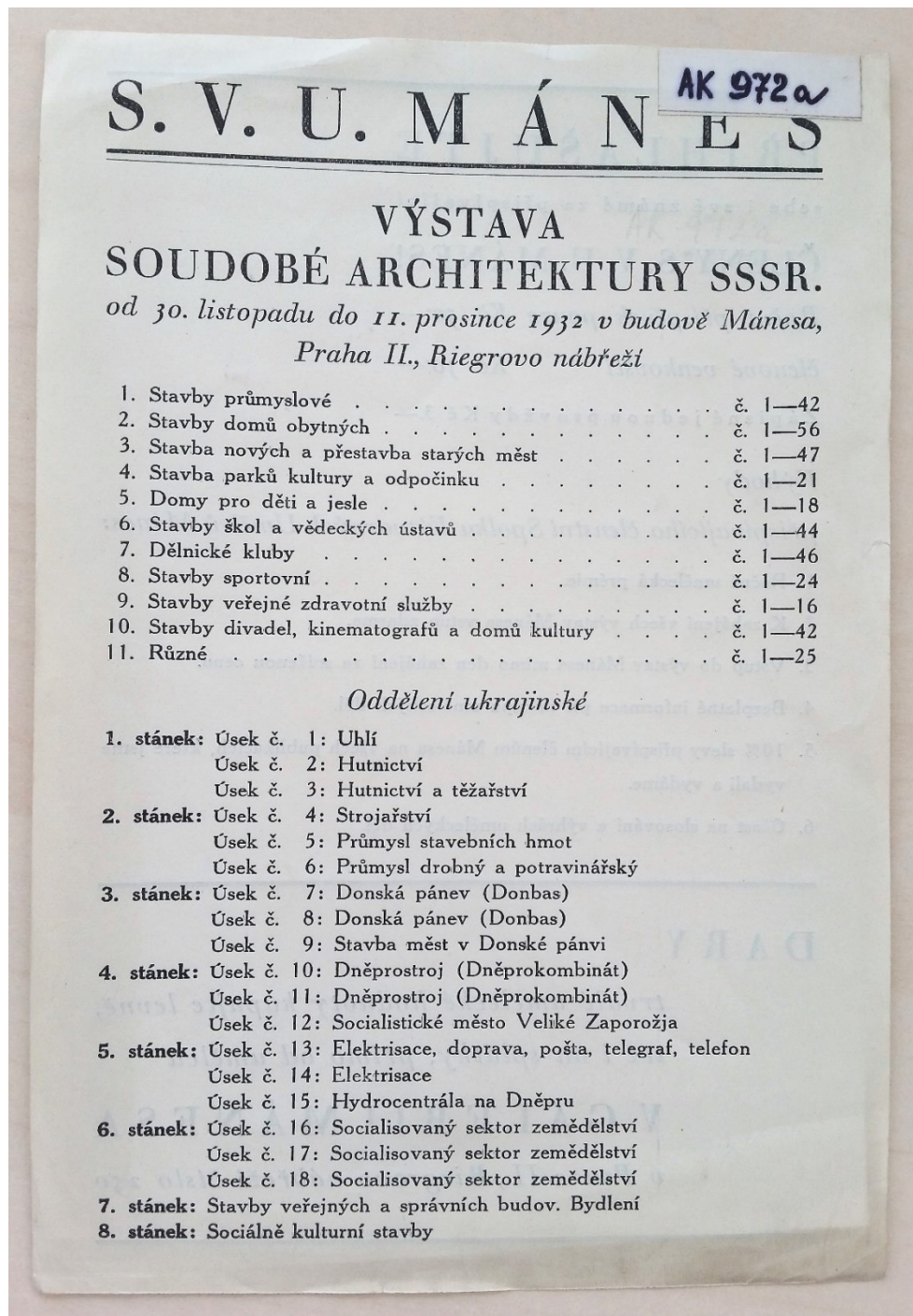

Příloha č. 15: Článek z *Prospektu* z 5. čísla roku 1931.³⁹⁵

³⁹⁴ Архив, Константин Александрович Вялов, Милиционер [online: <https://artchive.ru/artists/17268~Konstantin_Aleksandrovich_Vjalov/works/473366~Militционер> cit. 13-08-2018].

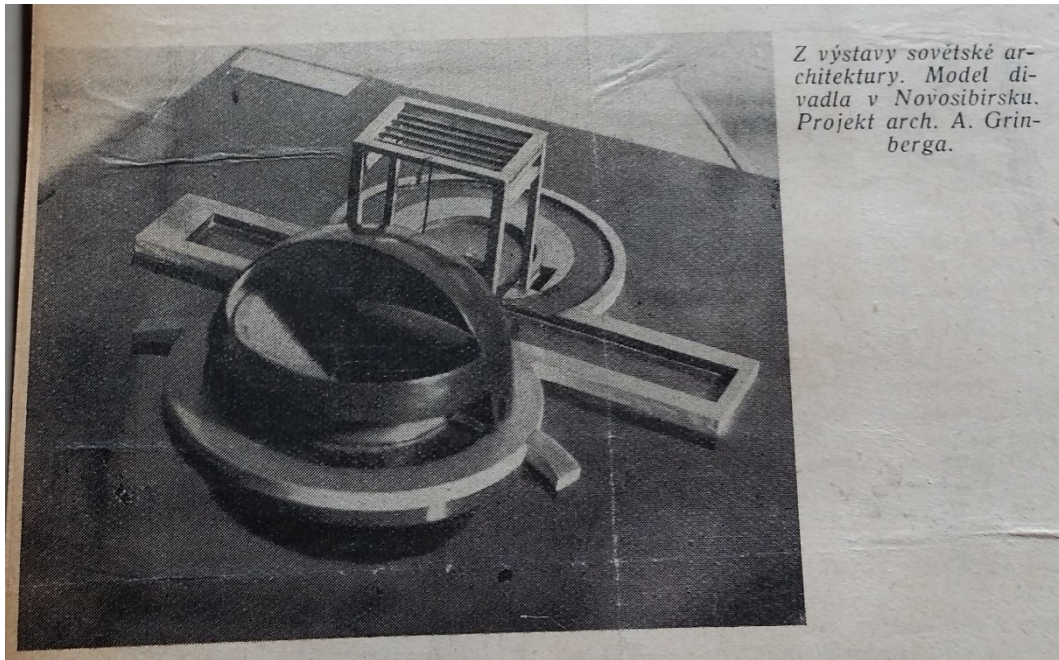
³⁹⁵ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstrižkové knihy.

Architektura Sovětského svazu (r. 1932)

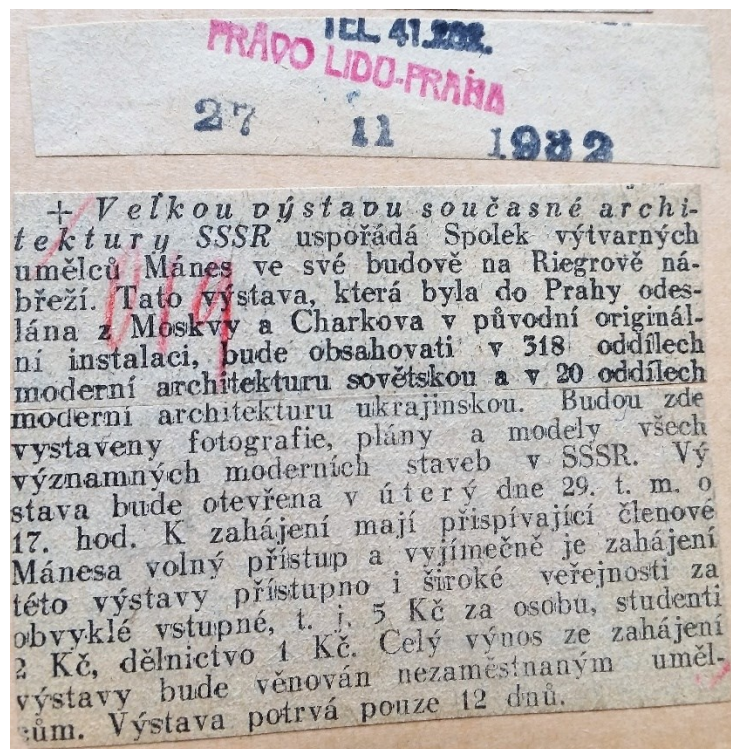

Příloha č. 16: Soupis exponátů a stánků na výstavě architektury Sovětského svazu.³⁹⁶

³⁹⁶ ANG, Veletržní palác, Sbirka katalogů, AK 972, Katalog výstavy soudobé architektury SSSR.

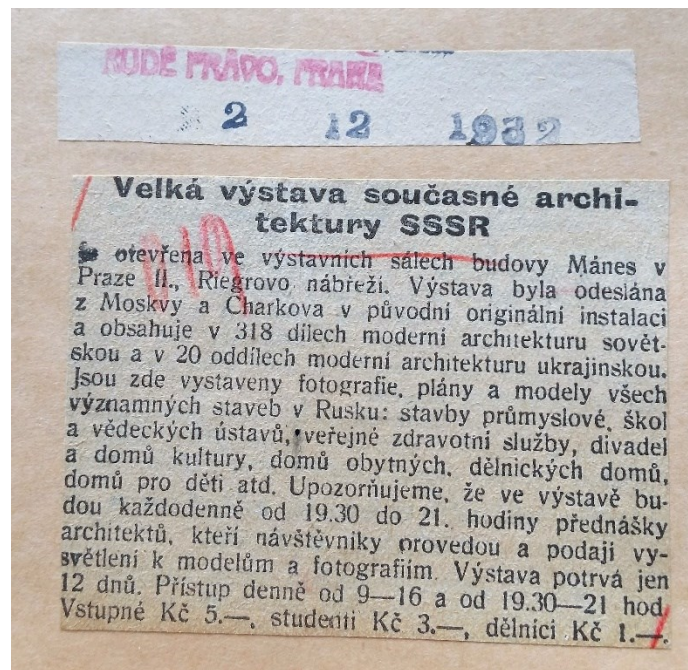
Příloha č. 17: Ilustrační obrázek k článku Výstava sovětské architektury.³⁹⁷

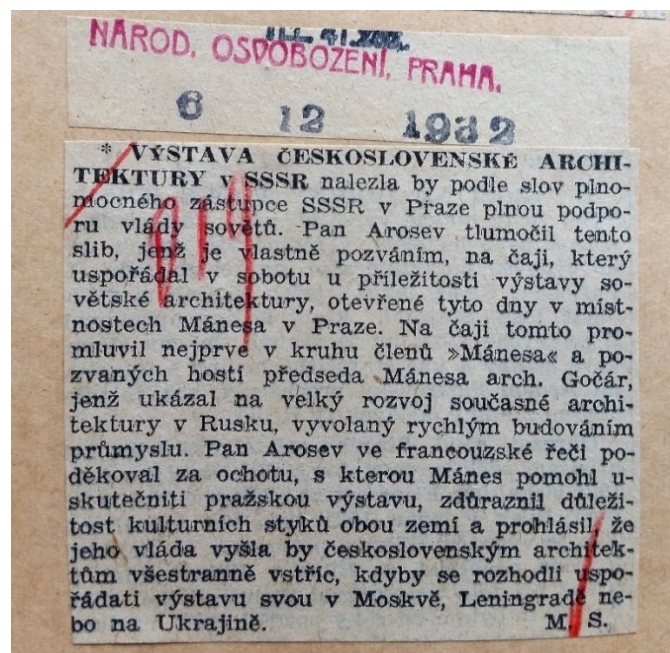
Příloha č. 18: článek z *Práva lidu* z 27. 11. 1932.³⁹⁸

³⁹⁷ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstřížkové knihy.

³⁹⁸ Tamtéž.

Příloha č. 19: Článek z *Rudého práva* z 2. 12. 1932.³⁹⁹

Příloha č. 20: Článek z *Národního osvobození* z 6. 12. 1932.⁴⁰⁰

³⁹⁹ Tamtéž.

⁴⁰⁰ Tamtéž.

Ruská architektura Všeobecná společnost pro kulturní styky se zahraničím v Moskvě
potvrdila nám ujednání pp Hoffmeistera a Feuersteina o výst.
ruské arch. v Praze. Pan předevná uvádí, že při Spolec. pro kult.
styky s Ruskem se tvoří sekce architektů, kde jsou pp Světlí,
Feuerstein, Novoluy, Krejcar, Štárl, Benš a Chochol a míní, že
práce s obcema výst. se tam přenesl. Usuzeno, že svého času
by se pozval arch. Kozim Knaš. Praly, kde by ho p. Hoffmeister
užtoval a členové by ho pohostili, nebo možná by mu dal
příležitost vydělati uspoř. nějaké přednášky.

Příloha č. 21: Zápis ze schůze ze dne 24. září 1931.⁴⁰¹

Česká archit. v SSSR Taj. sdělení, že výbor se usnesl dopisati Společnosti pro
kulturní styky s Ruskem, že ač výstava je v Rusku
očekávána s náš, předevnáme jim, resp. jejího komitatu
architektů, její uspořádání, hodlají-li výstavu sch.
seuč. Malimati. P. Hoffmeister referuje, že o věci
mluvil se sovětským výplusem v lénuj Anuplu.

Příloha č. 22: Zápis ze schůze ze dne 4. února 1932.⁴⁰²

⁴⁰¹ AHMP, Spolek výtvarných umělců Mánes Praha (1349), inv. č. 32 (sign. 1.1.5),
Protokoly o schůzích S.V.U. Mánes 1. 1. 1930 – 31. 12. 1933.

⁴⁰² Tamtéž.

Výstava sovětské grafiky (1934)

Příloha č. 23: Plakát výstavy sovětské grafiky v Košicích.⁴⁰³

⁴⁰³ 161. Výstava Východoslovenského muzea v Košiciach: súčasná európska grafika VIII.: S.S.S.R.: od 6. do 28. januára 1934. Košice, 1934.

I. RUSKO:

BIGOS SERGĚJ, * 1895 v Moskve, žiak V. Favor-
ského, člen Jednoty sovietských umelcov v Moskve
(MOSSKH).

	Kč
1. Titulná strana knihy „1905“, fareb. drevoryt	200'-
2. Inicialky z knihy „1905“	80'-
3. Obálka a titulný drevoryt knihy „La Section d'or“ od Orlova	200'-
4. Tri výzdoby tej istej knihy	120'-
5. Portrét Louis Davida	100'-
6. Lyžiari Rudej Armády, fareb. drevoryt 1933.	200'-

BUDOGOSKIJ EDVARD, * 1903 v Leningrade,
žiak profesora Lebedova, člen „Jednoty sovietských
umelcov v Leningrade“ (LOSSKH).

7. Tri ilustrácie a obálka Dickensovho románu „Veľké očakávania“ drevoryt	400'-
8. Tri ilustrácie k Oldridgeovej knihke „Rozpomienky amerického študenta“	200'-
9. Štyri ilustrácie knižky pre deti „Slaneček“	300'-

DMITREVSKY NIKOLAJ, * 1890 v Moskve,
absolvent maliarskej, sochárskej a staviteľskej
školy v Moskve, člen LOSSKH.

10. Obálka knihy „Mesto sníka“ od Th. Campanelle, vydanie Akadémie 1933	drevoryt 200'-
---	----------------

11

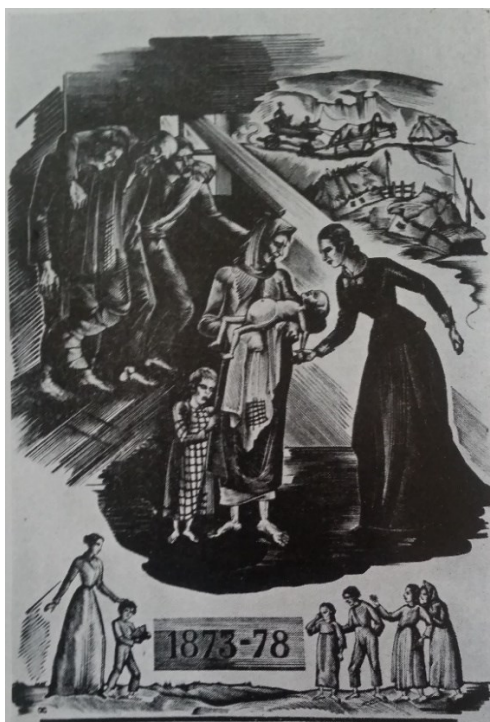
Příloha č. 24: Ukázka z katalogu výstavy sovětské grafiky v Košicích.⁴⁰⁴

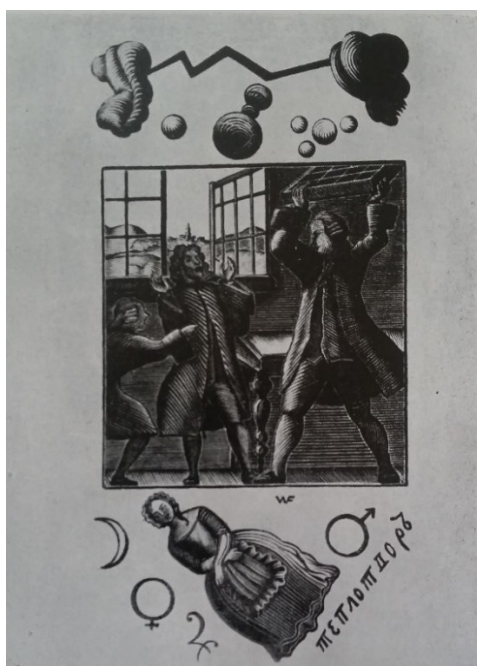
Příloha č. 25: A. Kravčenko: *Leninovo Mauzoleum*.⁴⁰⁵

⁴⁰⁴ Tamtéž.

⁴⁰⁵ Tamtéž.

Příloha č. 26: H. Sachnovská: *Žena v revoluci*.⁴⁰⁶

Příloha č. 27: V. Favorskij: *Ilustrace z knihy „Práce a život Lomonosova“ od G. Storma*.⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ Tamtéž.

⁴⁰⁷ Tamtéž.

Příloha č. 28: G. Verejskij: *Portrét architekta Fomina.*⁴⁰⁸

Příloha č. 29: B. Blank a M. Fredkin: *Staré městečko.*⁴⁰⁹

⁴⁰⁸ Tamtéž.

⁴⁰⁹ Tamtéž.

Příloha č. 30: P. Pavlinov: *Portrét Fjutčeva.*⁴¹⁰

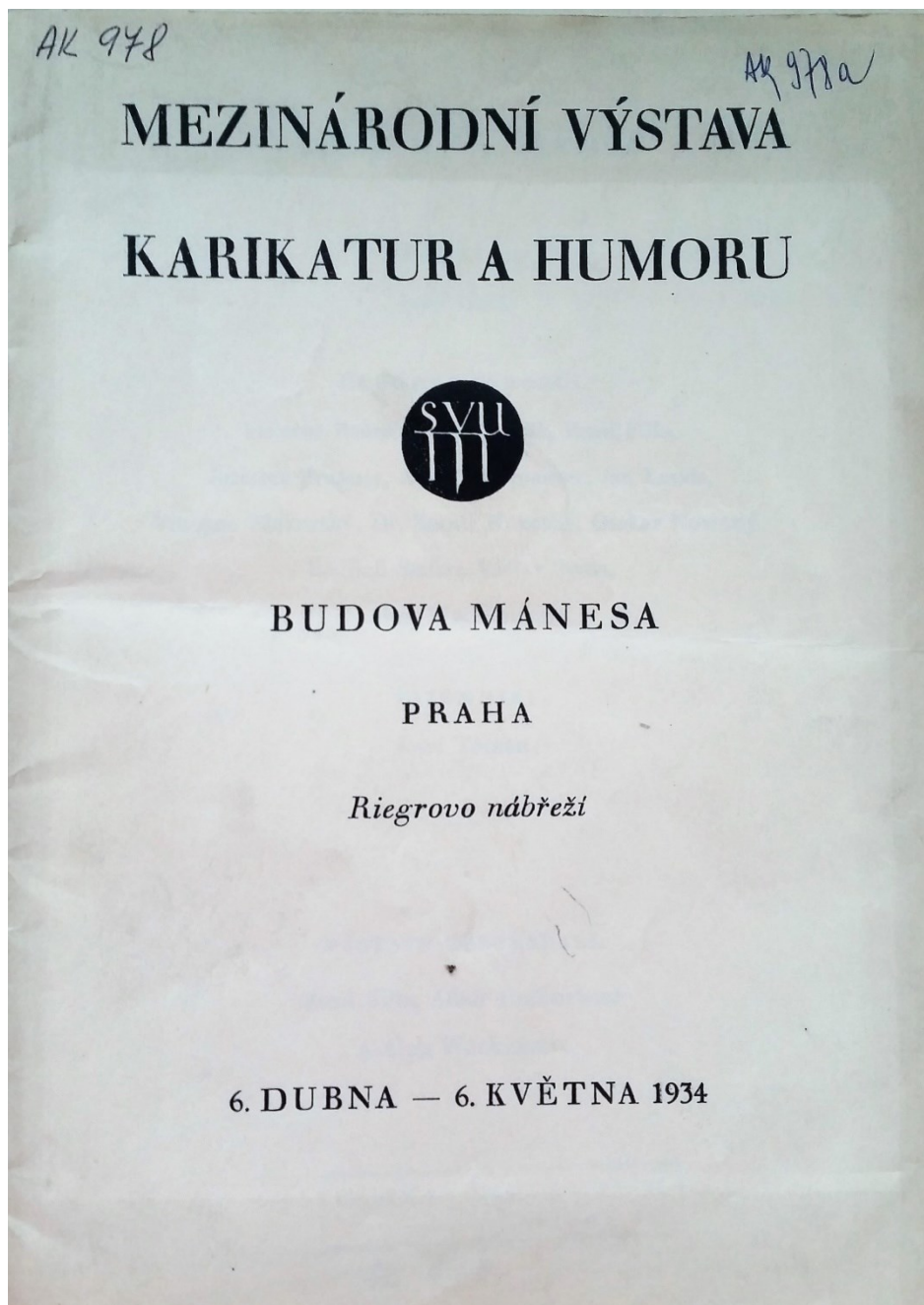

Příloha č. 31: V. Kasian: *Huculská rodina.*⁴¹¹

⁴¹⁰ Tamtéž.

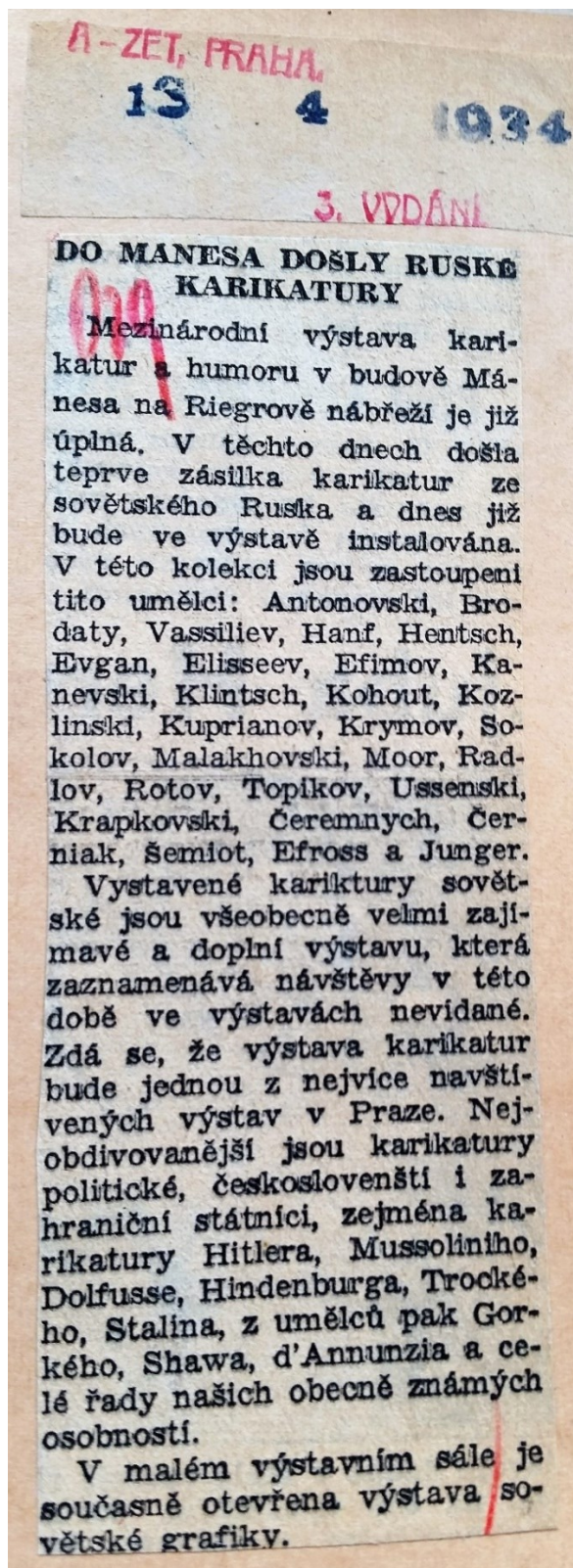
⁴¹¹ Tamtéž.

**Mezinárodní výstava karikatur a humoru spojená s výstavou
sovětské grafiky (r. 1934)**

Příloha č. 32: Úvodní list katalogu mezinárodní výstavy karikatur a humoru.⁴¹²

⁴¹² ANG, Veletržní palác, Sběrka katalogů, AK 978, Katalog mezinárodní výstavy karikatur a humoru.

Příloha č. 33: Článek z A-Zet ze 13. 4. 1934.⁴¹³

⁴¹³ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstrižkové knihy.

Příloha č. 34: Článek z A-Zet z 17. 4. 1934.⁴¹⁴

Příloha č. 35: Články z Nového večerníku z 17. 4. 1934 a z A-Zet 18. 4. 1934.⁴¹⁵

⁴¹⁴ Tamtéž.

⁴¹⁵ Tamtéž.

1114 Sovětská karikatura.

Již ve svém referátu o sovětské karikatuře na výstavě v Mánesu poukázali jsme na onu okolnost, jak sovětská karikatura je representována toliko nepatrným zlomkem. Tato výška pláí i pro publikaci Levé fronty, s pře která vyšla tyto dny. Je to útlý svazek s předmluvou L. Linharta a úvodním slovem L. O. Varšavského o sovětské karikatuře, s několika reprodukcemi. Úvod Varšavského je stručným vodičkem po umění sovětské karikatury, zaznamenává několik letných charakteristik malířů M. Čeremnycha, L. Bradatyho, K. Rolova, J. Gaufa, B. Klinče, B. Jefimova, D. Mocra, Deniho a j., a ukázkou ukazuje, jak země proletářské diktatury poskytla karikatuře tu nejšířší oblast působnosti. Za zmínku stojí ta okolnost, že vedoucím redaktorem hlavního ukrajinského satirického časopisu "Pěrec" je nejvyšší prokurátor ukrajinského soudu A. Achmelov. Zhruba a v těch nejzákladnějších požadavcích vykoná knížka jistě informační službu. Její cena je 3 Kč.

-á-

Příloha č. 36: Článek z *Haló novin* z 16. 5. 1934.⁴¹⁶

⁴¹⁶ Tamtéž.

Reciproční výstavy (r. 1937)

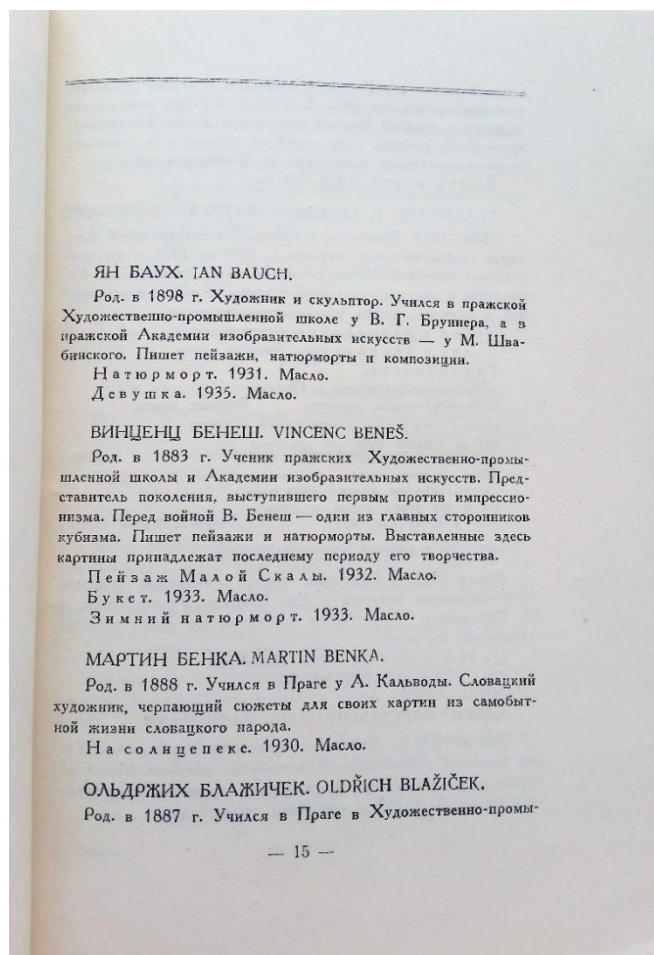

Пříloha č. 37: Katalog výstavy současného československého umění v SSSR.⁴¹⁷

⁴¹⁷ ANG, Veletržní palác, Sbírnka katalogů, AK 3481, Современное чехословацкое искусство.

ВЫСТАВКА СОВРЕМЕННОГО ЧЕХОСЛОВАЦКОГО ИСКУССТВА

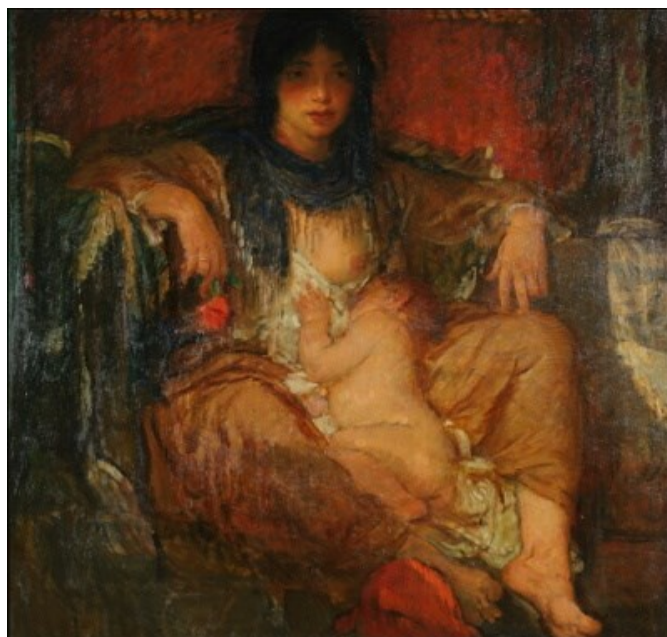
Пříloha č. 38: Ukázka z katalogu výstavy současného československého umění v SSSR.⁴¹⁸

Пříloha č. 39: Ukázka z katalogu výstavy současného československého umění v SSSR.⁴¹⁹

⁴¹⁸ Tamtéž.

⁴¹⁹ Tamtéž.

Příloha č. 40: J. Obrovský: *Cikánská madona*.⁴²⁰

Příloha č. 41: L. Kuba: *Nevěsta*.⁴²¹

⁴²⁰ Registr sbírek výtvarného umění, Obrovský Jakub, Cikánská madona. [Online: <http://www.citem.cz/promus11/index.php?page=catalogue&table=9¶ms=75%7C8%3B1%3B%7C14%3B4%3B%27%25obrovsk%C3%BD+jakub%25%27%3B0%3B&promus_id_a=125556&connection_field=promus_id_a&offset=75&savedPrevId=&recsId=&select_checked=>>, cit. 18-08-2018].

⁴²¹ ESbirky, Kuba Ludvík, Nevěsta. [online: <<http://www.esbirky.cz/predmet/3844608>>, cit. 13-08-2018]

Příloha č. 42: B. Kubišta: *Kuchyňské zátiší*.⁴²²

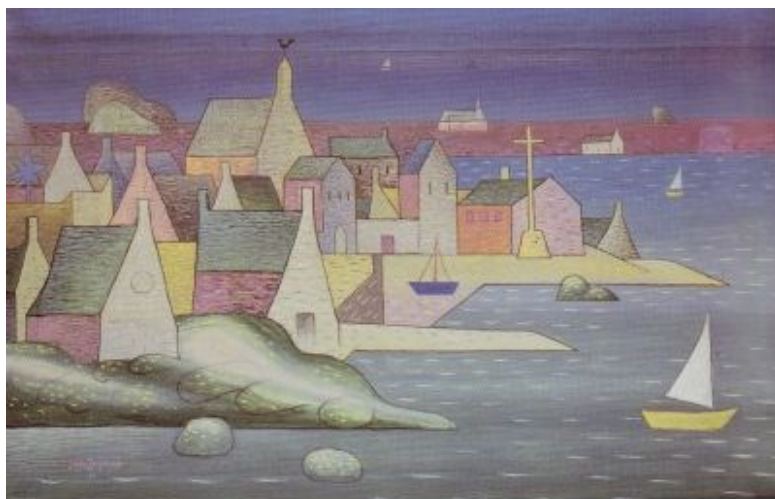

Příloha č. 43: V. Beneš: *Zimní zátiší*.⁴²³

⁴²² Bohumil Kubišta, *Kuchyňské zátiší s homolí cukru*.

[online: <https://cz.pinterest.com/pin/311381761723993985/>, cit. 13-08-2018]

⁴²³ ANG, Veletržní palác, Sběrka katalogů, AK 3481, Современное чехословацкое искусство.

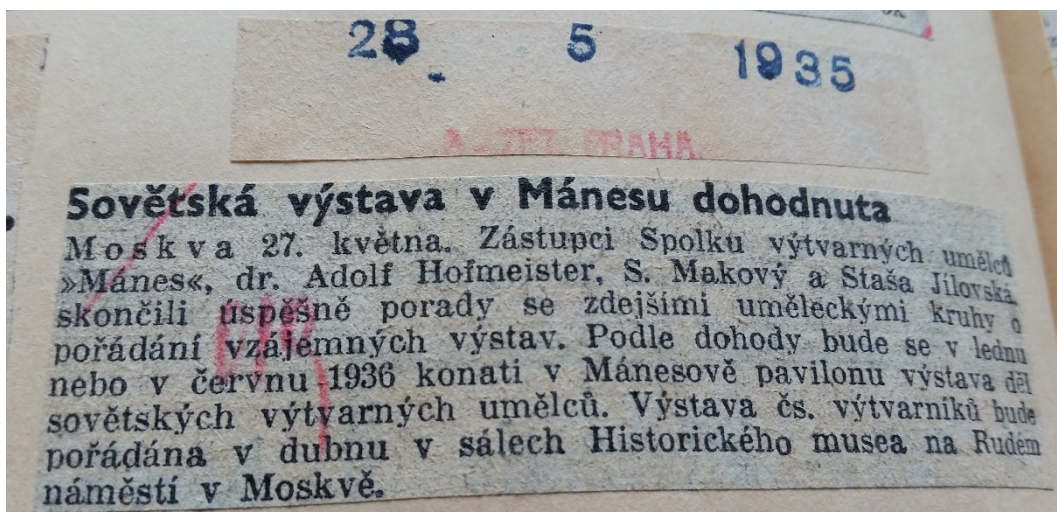
Příloha č. 44: J. Zrzavý: *Přístav*.⁴²⁴

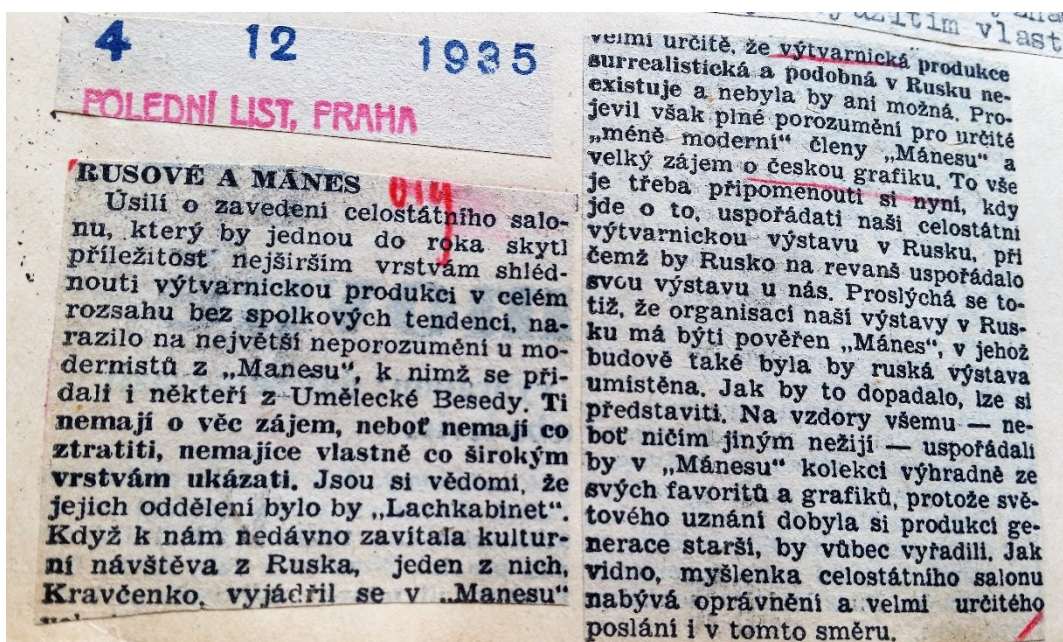
Příloha č. 45: J. Štursa: *Raněný* (ilustrační foto).⁴²⁵

⁴²⁴ Skorkoviny, Zrzavý Jan, Přístav v Bretani [online: <<http://www.skorkoviny.cz/559976-jan-zrzavy-5-11-1890-12-10-1977.php>, cit. 13-08-2018>].

⁴²⁵ Google, Štursa Jan, Raněný. [online: <https://www.google.cz/search?q=%C5%A1tursa+ran%C4%9Bn%C3%BD&tbm=isch&source=i&ictx=1&fir=S0tcV5g1EbqcMM%253A%252C6cIWq9CEP5MRfM%252C_&usg=AFrqEze880ag6njzp1wddZ8g9EEiMdK0Kg&sa=X&ved=2ahUKEwj8Ozo1fPcAhXE0aQKHfCrBckQ_h0wEHoECAwQDw#imgre=S0tcV5g1EbqcMM:, cit 18-08-2018].

Příloha č. 46: Článek z *A-Zet* z 28. 5. 1935.⁴²⁶

Příloha č. 47: Článek z *Poledního listu* ze 4. 12. 1935.⁴²⁷

⁴²⁶ ANG, Schwarzenberský palác, Moderní galerie, 1901–1942 (1968), Výstrižkově knihy.

⁴²⁷ Tamtéž.

VÝSTAVA ČESKOSLOVENSKÉHO UMĚNÍ V SSSR.

VÝSTAVNÍ KOMISAŘ:

Dr. KAMIL NOVOTNÝ
odborový rada ministerstva
školsství a národní osvěty
PRAHA III. MALTĚZSKÉ N. 1.
Telefon 41651, 41627

O P I S .

V Moskvě dne 29. září 1937.

Ministerstvu školství a národní osvěty

Korespondenci a dotazy vyřizuje pouze výstavní komisař.

v Praze.

Používaje možnosti kurýrní pošty dovoluji si předložití prozatímní zprávu o průběhu příprav k otevření Výstavy čsl. umění v Moskvě, jejího zahájení a dosavadního jejího ohlasu.

Po příjezdu do Moskvy setkal jsem se s většími obtížemi, než jsem původně očekával vzhledem ke změnám osobním, k nimž během poslední doby došlo na vedoucích místech oněch institucí, s nimiž jsem jednal o přípravě a organizaci výstavy na jaře letošního roku. Výstavu, kterou měl podle dřívějších ujednání pořádati VOKS/Spoolečnost pro kulturní styky SSSR s cizinou/, pořádal a pořádá, jak se teprve zde ukázalo, Všesvazový komitét pro záležitosti umění. Jeho předsedou jest lidový komisař P. M. Keržencev, se kterým jsem sice o věci jednal již na jaře letošního roku, ale jen ve věci politického souhlasu k výstavě, která, jak je známo z mé zprávy ze dne 22. května 1937, byla tehdy ohrožena pro cenzurní zákazy jednak Kornejčukovy Zkazy eskadry, jednak Feuchtwanglerovy přednášky v Praze, takže s jmenovaným komitétem byl jsem již dříve ve styku. Nikdo mne však ne-upozornil - zejména nikoliv sovětské vyslanectví v Praze - že poměry se změnily a že pořadatelem výstavy jest právní osoba jiná. Sovětské vyslanectví v Praze, resp. jeho legační rada Šaprov, přijímal naopak ode mne zásilky katalogu, fotografií a obražného propagačního materiálu pro VOKS a ani slovem se nezmínil, že bude mi zde jednati s komitétem. Legační rada Šaprov se mi sám nabídl, že obstará doručení všech mých zásilek pro Moskvu a jeho ochoty jsem rád použil hlavně z toho důvodu, že dřívější předseda VOKSu a někdejší sovětský vyslanec v Praze byl svého místa zbaven a ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ já tak ztratil dřívější své spojení s Moskvou, aniž jsem věděl, na koho se zde obracet, protože po zatčení Arozeva a při nemožnosti opatřiti si spolehlivé informace o zdejších poměrech bylo i pro výstavu nebezpečno jednati o věci s některou právní či fyzickou zdejší osobou přímo. Kromě toho, používaje nabídky leg. rady Šaprova, domníval jsem se míti zaručeno nejrychlejší dodání mých zásilek mimo politickou cenzuru poštovní, která jest zde velmi složitá a která nevyklučuje, že zásilka vůbec nedojde adresáta. Sovětské vyslanectví v Praze a jeho zástupce mne tedy o změně poměrů nevyrozumělo a ani ve VOKSu, jehož úředníci mne očekávali při mém příjezdu na nádraží v Moskvě a s kterým jsem ještě v tentýž den - t. j. 6. září t. r. - o výstavě jednal, mi neřekli, že vyjednávám s institucí, s níž vlastně o výstavě jednati nemám. Jmenovaný komitét jest nový úřad, který sice existuje již rok, ale který si teprve vybudovává svoji kompetenci, a mezi ním i VOKSem, jak jsem později nahlédl, jest jistá rivalita, komplikovaná i ~~xxxxxxxxxx~~ následky, které vznikly ~~z~~ zatčením předsedy Arozeva.

Za těchto poměrů ujímal jsem se práce, která, přiznám, v začátku byla velmi neradostná a značně komplikována. Byl jsem odkazován ze dne na den, smlouvené porady byly odvolávány a často v přední chvíli, a teprve poněkud jsem se dovídal o různých předpisech, které byly pro mne úplnou novinkou. Katalog, jehož rukopis jsem dokončil včas a který jsem na sovětském vyslanectví v Praze odevzdal již v překladu doc. Dra P. Bogatyreva, doporučeného mně právě vyslanectvím, potřeboval řádné korektury jazykové a byl dán do tisku teprve tehdy, když všechny exponáty dříve prohlédla komise komitétu. Teprve později jsem poznal i další nebezpečí pro výstavu, že totiž bude jurována zdejší pe-

Příloha č. 48: Zpráva Kamila Novotného z 29. 9. 1937 (začátek zprávy).⁴²⁸

⁴²⁸ AMZV, fond III. sekce - zpravodajská 1918-1939, Osvěta, k. 581, Výstavy v ČSR (Ruské umění). Opis zprávy Kamila Novotného ze dne 29. 9. 1937.